

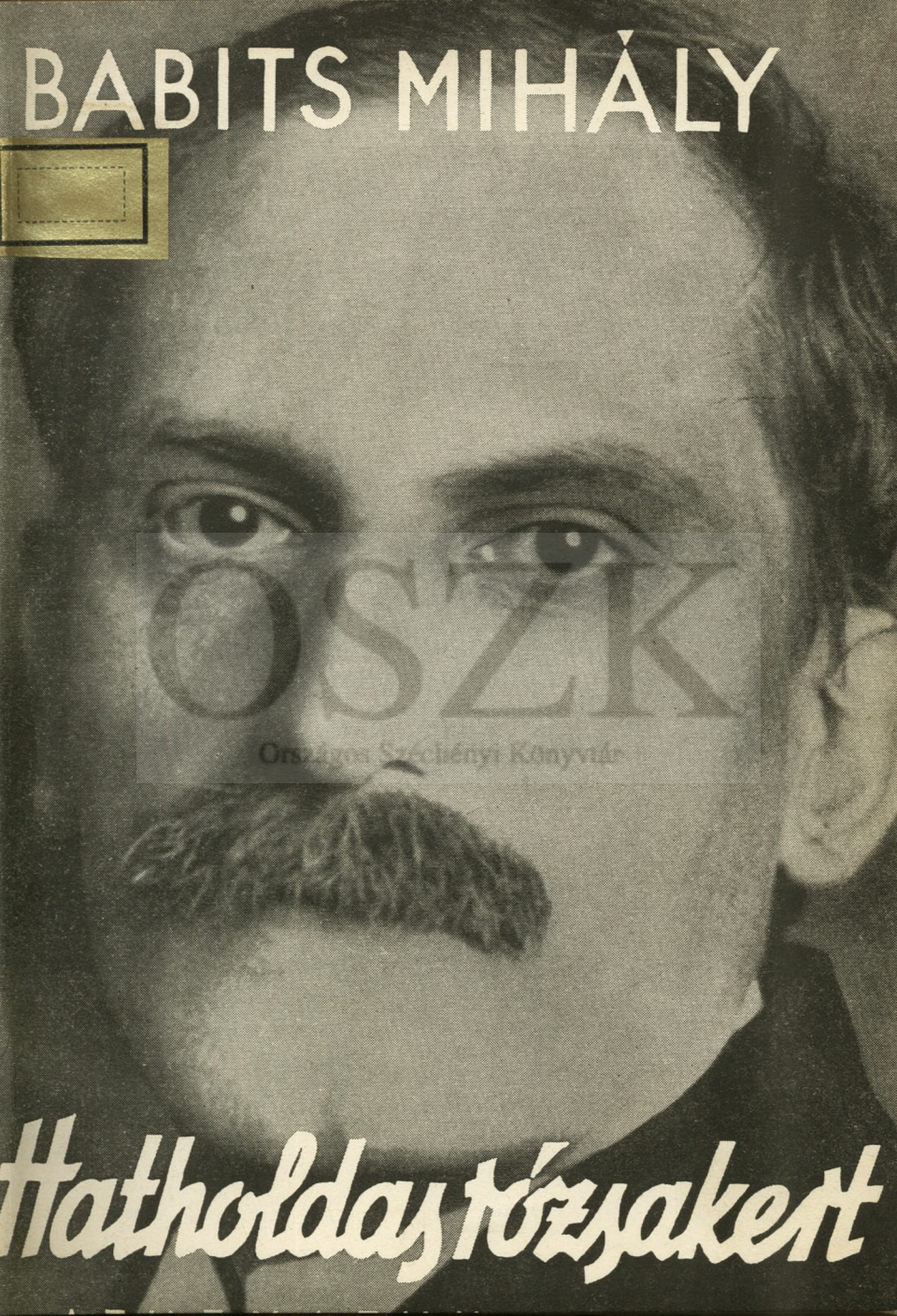
.....
62.914 OSZK
.....

OSZK

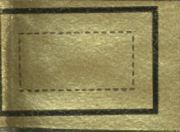
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A black and white portrait of Mihály Babits, a Hungarian poet and writer. He is shown from the chest up, wearing a dark jacket. He has dark, wavy hair and a prominent, thick mustache. His eyes are dark and looking directly at the camera. The background is a textured, slightly mottled grey.

BABITS MIHÁLY

A small, rectangular logo with a gold border and a dashed line inside, located in the top left corner of the image.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Hatholdas tőzsakent

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HATHOLDAS RÓZSAKERT

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BABITS MIHÁLY

HATHOLDAS
RÓZSAKERT

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

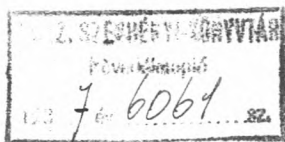
AZ ATHENAEUM KIADÁSA

*A címlapkép
Sóhár András felvétele*

Országos Széchényi Könyvtár

62.914

TÓ A HEGYEK KÖZÖTT

Novella, egy napihír nyomán

Mikor Benedek László tanító megérkezett Várújhelyre, még nyár volt és forróság, talán a legfülledtebb napjai az évnek, de éppen ebben a túlságban lehetett érezni valami ősziest. Párás hőség volt ez, aminthogy egyáltalában az egész környék alig ismerte a száraz-meleget; a levegő mindig tele volt kigőzölgésekkel. Reggelente ködök lapultak a földre, s lassan szakadoztak a fák között; a nap ereje nehezen bírt velük, de végre is megolvasztotta s mintegy megemésztette őket: maga is nehéz és nedves lett tőlük. A tanító sohasem látott még napfényt, amely úgy hasonlított volna a ködhez. Eleinte valóssággal szédült a belélegzéstől; izzadt és kábult, mint aki fülledt szobában valami gyulladás ellen »inhalál«. Később megszokta és szerette ezt a szédületet. Nagy sétákat tett, s lábai szinte öntudatlanul odavonták, ahol a levegő legsűrűbb, a föld legpárásabb, az ég legsúlyosabb,

a napfény legkegyetlenebb volt. Az erdő hatalmas tisztásokat fogott körül, s ezek fölött szinte megtorlódott a forró párolgás, fojtva és égetve hatott a tüdőre, mint a római fürdő gőzkamrája, ahol nem soká bírja ki, aki először lép be oda. De vannak a gőznek edzettjei és makacs trénerai, akik órákig nyujtják a nehéz kábulatot, mint egy különös gyönyört, mellyel egyszersmind maguk előtt akarják bizonyítani kitartásukat és avatottságukat.

Benedek tanító főleg azt a tisztást látogatta, amelynek közepén az úgynevezett *Pici-tó* nyujtózkodott : meglehetősen elhanyagolt és magános hely. A *Nagy-tavat*, mely mintegy ötven méterrel alacsonyabban is feküdt, mindenki ismerte ; az utolsó években még a strandéletnek némi csírája is kezdett ott kifejlődni, amennyiben néhány gazdagabb várujhelyi család öltözőhelyeket kerített el magának, s olykor egy-egy szenvedélyes turista, szokatlanabb túrákra áhítozva, messzebből is elvetődött ide. De a *Pici-tó* magános maradt, eldugva a világ elől : senki sem kapaszkodott föl oda, hacsak dolga nem volt, s kinek lett volna dolga odafönn? Benedek sokat tűnődött e különös elhagyatottságon ; s magyarázatát a Várujhelyi grófok közömbösségében találta, akik szinte szándékosan látszatot távoltartani minden életet és forgalmat a környékről. Talán féltették a nyugalmaikat? mert a várujhelyi visszavonulás az volt a grófi család modern tagjainak, ami középkori őseiknek lehetett a kolostor. De méginkább anyagi

okokra kellett itt gondolni. Bizonyára bőven volt itt természeti szépség és üzleti lehetőség is kiaknázni való: de ehhez tőke kellett volna és modern közlekedési eszközök, ami mind hiányzott Várujhelyről. A grófi család különben is nehézségekkel küzdött. Így hát a hatalmas erdők kitermeletlenül maradtak, a tavak árván heverték a völgyekben, a hegyek szellemét nem zavarta senki, s a várujhelyi birtok alig jövedelmezett gazdáinak.

Sehol oly tökéletesen nem fejeződött ki, magának a tájnak arculatán, az elhagyatottságnak és messzemaradottságnak ez a karaktere, mint a *Pici-tó* körül. Mikor a tanító bolyongásai közt először kibukkant ide, egészen véletlenül, s a lejtős úttól még lihegve megállt a sűrűség előtt, megpillantva a hegy ráncában rejtőzködő tavat: csodálatos érzése támadt, amilyent ekkora erővel még soha és seholsem érzett. Úgy tűnt föl neki, mintha hirtelen visszatért volna egy helyre, amit már réges régtől fogva ismer; sőt, még pontosabban: mintha igazi otthonába érkezett volna meg, a melegség és meghittség legmélyebb fészkébe, ahol valamikor hosszú boldog évszakokat töltött, de ez már időtlen idők előtt elmerült emlékezetében, s váratlan megpillantása most homályos boldogságot s egyúttal valami megmagyarázhatatlan borzongást kelt benne. Igen! boldogságot és határozott ráismerést, de ugyanakkor és *épenazért* legyőzhetetlen szorongást és rémületet is... Már maga a titkos, megszorult meleg, amely ebben a völgy-

ben fogadta, vonzotta s visszataszította egyszerre; szédült, s ami néha, nagyobb izgalmakban, szokott vele megtörténni, a gyomrában valami émelygést érzett; azt hitte, nem bírja ki egy pillanatig sem, de ugyanakkor semmi nagyobb vágyat nem érzett, mint hogy közelebb nyomuljon és leheveredjen a tó szélén, vágyott erre mint valami tilosra, s közben azt gondolta, hogy futnia kellene innen, teljes sebességgel, és hátra sem nézni... A legcsodálatosabb az volt az egészben, hogy jóllehet a tó körül tisztás terült el, s a nap szabadon égett és ragyogott, a tanító mégis mindig úgy emlékezett erre a helyre, mint ahol sötétség vagy legalábbis félhomály van és semmitsem lehet pontosan megfigyelni. Talán a párás hő fülledt telítettsége okozta ezt az érzést; talán a vadon sűrűség emléke, amelyen keresztül kellett törni, hogy az ember oda jusson; talán maga a szédület, mely ezen a helyen mindig elfogta.

S lehet, hogy ez kergette őt vissza másodszor, harmadszor, s azután már majdnem mindennap e helyre: az emlékeknek ez a határozatlansága, a varázs izgató oktalansága, s maga a titkos borzalom, amit nem értett, aminek az értelmét kereste. De ez olyan volt számára mint az ópium, s a titkos borzalom mögött még titkosabb gyönyör vont. Olykor, a tisztás felé közeledve, megmagyarázhatatlan félelem töltötte el, szinte szerette volna, ha nincsen egyedül: de aztán megszégyellte magát ezért az érzésért. Szégyenében valami más is lappangott: mintha

tökéletesen lehetetlen, valóságos szemérmertlenség volna a *Pici-tóhoz* társaságban menni. Most már elhitette magával, hogy csak önfegyelmezés kedvéért jár oda. Le kell győznie különös érzését, s rájönni titkára! Megállt a vízparton, sárga nádbotjára támaszkodva, s átnézett a túlsó oldalra. Sohasem látott ott senkit, egyetlen esetet kivéve, amikor néhány meztelen alakot pillantott meg: a meleg, délutáni tónak párázó vizében valami paraszt suhancok fürödtek. A tanító rosszkedvűen fordította el szemét az illetlen látványtól, noha érezte, hogy maga is szeretne meztelenre vetkőzni és beugrani a vad, sötét vízbe. Közben eszébe jutott a mendemonda, hogy ez a tó szokatlanul mélyvízű s örvénylő, s évenként megkívánja a maga áldozatát... Ekkor ötlött föl benne először egy természetes magyarázat arra a rejtélyre, miért vonzza őt ily különös erővel ez az Istentől elhagyott tisztás a magas hegyek közt. Magyarázata az volt, hogy a víz vonzza, az emberölő hullám, amelyhez egy halálos emléke kapcsolódik, életének legborzasztóbb emléke, mert (amint Várujhelyen is mindenki tudta már) menyasszonya mintegy félévvel ezelőtt csónakkatasztrófa következtében vesztette életét.

Csakhogy ez a Dunán történt, s maga a katasztrófa nem is volt személyes emlék, csak levelekből és leírásokból tudott róla, még nem is élőszóbeli hallomásból, mert nemcsak maga nem volt jelen, hanem nem is beszélt szemtől-szembe erről egyetlen tanúval sem. Azok is

kímélték fájdalmát s nem hozták elő a kényes tárgyat, ő pedig sohasem tett efelől kérdést, sőt talán épazért hagyta el irígyelt pesti állását, s jött el ide az Isten háta mögé tanítónak, hogy ne kelljen érintkeznie szerencsétlen menyasszonya ismerőseivel, akik a tragikus eseményről tudtak... Mert volt neki Pesten is állása, ami manapság ritka szerencse, noha persze nőülésre kevés alap lett volna az, s teljesen érthető, hogy Benedek nem mert ebbe a házasságba beugrani s addig habozott, míg a végzet váratlanul gyászos módon oldotta meg a helyzetet.

Csodálatos módon most ráébredt, hogy a szörnyű esemény, melynek körülményeiről a legkisebb szót is irtózott hallani, nemhogy visszariasztaná emlékével, igazában még vonzza; hirtelen az volt az érzése, mintha a veszélyes tó látása inkább valami nagy öröme és megkönnyebbülésre emlékeztetné. S egyszerre megértette, hogy *éppen ezért* került mindenkit, aki a szerencsétlenségről beszélhetett neki. Bűntudat volt benne, rossz lelkiismeret, nem mert volna a beszélőnek szemébe nézni... Mert érezte titkosan s tudat alatt, hogy kétségbeesett gyászának legmélyén ez a szörnyű öröm s megkönnyebbülés lappang; ezt pedig nem lehetett senkinek bevallani, még önmagának is félt megvallani. De most itt a tó előtt mintha minden félelmen túljutott volna — mintha nem volna már értelme semmi félelemnek. Itt állt *a szerencsétlenség színhelyén*: mert ezt a helyet már az első gondolatnál ellenállhatatlanul azono-

sította a szerencsétlenség színhelyével. Alig bírta elhinni, hogy az nem ott történt. Holott nagyon jól tudta, hogy nem ott történt... De a táj hangulata, a megszorult lég, sűrű lomb, sötét víz szinte rejtélyesen sugallta ezt az azonosítást s kész keretet és háttért adott a katasztrófa elképzelésének, annál könnyebben, minthogy az igazi színhelyet nem ismerte. Ez a hangulat kizárt minden félreértést és önámítást: igen, itt állt a katasztrófa színhelyén, mint valaki, aki mindenben túljutott... irtózott és — örült...

Hogyan lehet megmagyarázni ezt a különös örömet, ezt a megkönnyebbülő érzést, ily rettenetes eseménnyel kapcsolatban? Annak a halálával, aki hosszú időn át minden gondolatát betöltötte? Akinek alakja köré minden vágya, reménysége, bevallott és bevallhatatlan álmai fonódtak? Hisz Sári a tanító eseménytelen életének nagy szerelme volt, azt lehet mondani, egyetlen szerelme, mert Benedek szigorú küzdelemben és magányban töltötte fiatal éveit, sohasem engedhette meg magának, hogy nőre gondoljon... Állítólag épp az ilyenek fogékonnyak a nagy szerelemre. Le sem próbálom írni azt a feszültséget, azt a rögeszmeszerű önkívületet, amiben Benedek élt, mióta Sárít megismerte a tanfelügyelőségen, ahol az gépirónői munkát végzett. Élt? Igazában nem is élt: gondolatlan gép volt, egyetlen célra beállítva, a ritka vasárnapok várásában, amikor a leánnyal együtt lehet, visszakérőzve a leány szavait, elkép-

zelve annak életét; féltékenyen s félve, hogy a sors irigyen és kiszámíthatatlan módon megakadályozhatja a találkozást...

Talán már föllélegzés volt az is, hogy ez a feszültség föloldódott, akármilyen tragikusan végleges módon... Hiszen nem volt boldog, éppen nem volt boldog! Azok az órák, amiket a leánnyal töltött, azok sem adtak boldogságot, inkább csalódást mindig s új gyötrődést. Sári olyan volt, mint a többi leány. Az esze folyton szórakozáson járt, már ami szórakozást az ilyen szegény leány meg tud szerezni, mozin, kiránduláson, némi sporton, de leginkább a sí és az evező csábították. Benedek viszont nem született a sportra. A hólécet és evezőt vetélytársainak érezte, akik elvonják tőle a leány figyelmét s másokhoz hozzák őt közelebb; különösen a csónakázásért haragudott, mert saját csónakjuk nem lévén, kényszerültek egy ismerős fiú szívességét elfogadni, akivel Sári régebben egy hivatalban dolgozott s aki szívesen vitte őket magával modern, gurulóüléses »hajóján«. Evvel a hajóval történt a katasztrófa is. A csónakázás problémája állandó idegességet okozott közöttük; Benedek csak egyedül szeretett volna lenni a leánnyal, leheveredve például a Húvösvölgy fái alatt, meghitt kettesben, de Sári únta ezt s inkább a vadevezősök »isteni« életére áhítozott.

— Még nem vagyok a feleséged, — mondta, ha a férfi keresztül próbálta vinni kívánságát — azt teszem, amit én akarok. — Evvel a kímé-

letlen vágással teljesen lefegyverezte Benedeket, aki ilyenkor úgy érezte, mintha az egyetlen vágyott ajándék, amit adhatna a lánynak, csak a házasság lehetne, az asszonyi cím, s ő még ezt sem tudja megadni... Bűntudatot érzett, mintha az ő hibája volna, hogy nem tud oly helyzetbe vergődni, amely az egybekelést lehetővé tenné. Vagy mintha ő nem akarná ezt a házasságot. Holott a lány igényei jobban nehezítették azt, mint akármilyen más. Hosszú, ideges jelenetek voltak közöttük ezen is. Sári csak »rendes« házasságot tudott elképzelni, amint-hogy egyáltalában nagyon rendes lány volt; fesztelenül és viharosan csókolódzott ugyan, akárki jelenlétében, de ezenkívül semmit sem engedett meg; igaz, hogy Benedek nem is volt nagyon tolakodó. Benedek határozottan félénk volt a lányokkal szemben s megelégedett, ha együtt lehet Sárral s nézheti. Soha, sohase mert egy lányhoz közeledni; és Sári volt az első lány, aki közeledett hozzá. Igazában még nézni sem tudta avval a gyönyörűséggel és elfogulatlansággal, amivel más férfi nézi a lányokat. Mindig zavarbajött például és szinte elvakult, ha Sári a csónakban fürdőruhára vetkezett: alig mert a combjaira pillantani. Titkos lázongással gondolt arra is, hogy a lány ilyen toalettben, azaz majdnem meztelenül evez együtt közös barátokkal, a csónaktulajdonossal akkor is, ha ő nincsen velük; noha tulajdonképpen féltékenységről nem lehetett itt szó, hisz a »hajógazda« mindig magával hozott egy nőt, Sári régi hiva-

talbeli barátnőjét, akibe szerelmes volt, s ahogy mondani szokták, »főzte«. A nő nem akart vele egyedül menni, ezért volt szükség Sárira. Aki különben szintén nem ment volna vele egyedül, bár egy csöppet sem bánta, hogy Benedek gyötrődik, amiért egyáltalában elmegy nélküle valakivel ...

A valóság az, hogy Benedeknek Sári gyötrelme volt — és nemcsak gyötrelme: félelem is. A szerelemmel ő nem állt olyan egyszerű viszonyban, mint mások. Elfojtott, nagy vágyakozás volt benne, de alig bevallható, különös félelem is. Mennél jobban vágyott a leányra, annál kevésbbé mert volna hozzányúlni és maga előtt is tagadott, de annál mélyebb rettegéssel — igen, valóságos rettegéssel — gondolt a napra, amikor ez az élő és meleg test végre az övé lesz. Félt a szerelemtől, s talán ez okozta titkos büntudatát a házasság halasztásával szemben: valahogy, tudat alatt, ő csakugyan a házasság halasztását kívánta és alig tudta elképzelni, hogy ez a házasság egyszer valóban megtörténjék. A szerelem olyasminek tűnt föl előtte, mint a halál: valami végső dolognak, ami nem kezdet, hanem befejezés. Az élet is gyötrődés és feszültség és mégis félünk a végétől ... Félt a szerelemtől, mint a haláltól, amellyel szemben a legerősebb sem tudhatja előre, hogyan fog megállni.

A katasztrófa híre nem érintette váratlanul. Alapjában mindig tudta, hogy valami ilyenfélének kell jönnie, másképp nem oldód-

hatik meg ez a helyzet. Mindazt, amit akkor tudat alatt érzett, most fedezte föl egyszerre magában: leült a tóparton, a hosszú és kissé mindig nedves fűben és egy csöppet sem törődött avval, hogy megfázik vagy hogy zöld foltokat kap a ruhája, annyira elfoglalta minden gondolatát a különös fölfedezés! Igen, hazudott, mikor »váratlan szerencsétlenségről«, »tragikus véletlenről«, »fájdalmas csapásról« s »reményeinek összeomlásáról« beszélt! Ő kezdettől fogva sorsszerűnek, rendjénvalónak érezte ezt az eseményt. Igen, öröm és megkönnyebbülés volt ez számára, fölszabadulás és föloldódás; s most egészen világos volt előtte az is, hogy valami titokzatos módon magát is cinkosnak érezte abban, ami történt és azért nem akart, azért nem mert róla beszélni másokkal, azért menekült mint a bűnös, ide a hegyek közé, nem mert a szemébe nézni senkinek, aki tudott a dologról. De magában nem érzett lelkifurdalást, mert tudta, hogy mindennek így kellett történnie... Úgy nézett vissza mindenre, mintha valami túlvilágról nézne; nem sajnálta Sárít, époly kevéssé, mintha tényleg ő ölte volna meg, vagy mintha ő is meghalt volna vele, vagy mintha csak szeretőjévé tette volna... Most itt a veszélyes tó partján, amelynek vize szinte a halál vizének látszott, a vad és nedves fűben, mely maga volt a bujaság, végkép ellenmondásnélkülinek látta a régi igazságot, hogy szerelem és halál rejtélyesen egyek vagy testvérek... Szerelem és halál, öröm és gyász,

fölszabadulás és katasztrófa, kéj és irtózat: ez a völgy mintha egyszerre mindezt jelentette volna; a tanító kábultan ült a mélyén, mint aki az élet rejtegetett titkára bukkant rá, vagy mint akinek testén át omlottak volna egymásba valami ismeretlen mitológia legellenségesebb hatalmai.

Az idő mintha megállt volna, ha a tónál volt: egyszer csak azt vette észre, hogy sötét lett, s neki a fák között botladozva kell keresztültapogatóznia hazafelé a félelmes erdő meredekén. Ilyenkor csupa rettegés volt, noha már egy kis zseblámpát is szerzett be; gyakran eltévedt, elcsigázva, fölizgatva, fölkavart lélekkel ért haza s az idegességtől egész éjjel nem tudott aludni. A tavi séta valóban olyan volt már számára, mint egy ártalmas drog, s olyan hatása is mutatkozott, mint a méregnek. Benedek megsoványodott, szemei furcsán csillogtak, vagy szórakozottan meredtek, egyikcsit mindig álmosnak látszott, étvágya elhagyta. Olykor hirtelen fölugrott, mintha halaszthatatlan dolga lenne; mint egy hipnotizált, támolygó léptekkel indult neki a *Pici-tó* útjának. Amint áttört a bozóton, s elébe tárult az ismert, már nagyon jól ismert kép, levetette magát a földre és könyvet vett elő — akármilyen kőfic regényt, amit fillérekért lehetett vásárolni. De nem olvasott; tekintete a túlsó parton csüggött, meredten és makacsul, míg nem látása káprázni kezdett és szinte kísértetes tisztasággal rajzolódott ki előtte, ott valahol a túlsó part közelében, a bokros, bokrétás

nádak hátterén, a karcsú csónak barna orra, látta a vízbenyúló hosszú evezőket, s noha a távolságban s a kúsza nádas előtt kissé összefolytak a vonalak, tisztán villant egyébként nagyon rövidlátó szemébe a halvány nőtest is, a meztelen lábak és karok s a piros fürdőtrikó élénk színfoltja. Még több testet is látott vagy sejtett, de azonnal tudta, melyik az *övé*, sokáig próbálgatta, hogy pontosabban kivegye körvonalait, végre elfutotta a könny a nagy erőltetéstől, vagy jött egy szélroham, a csónak megingott s eltűnt a gyászos hullámban. Szél mintha csak így jelentkezett volna ezen a helyen, rohamszerűen, mint egy-egy borzongás; egyébként a nádak és buzogányok mozdulatlanul álltak, noha mindig mélyen meghajolva, lecsüggesztve bokrétaikat és bunkóikat. Amint e mozdulatlanság helyreállt, a csónak vonalai újból kirajzolódtak, s Benedek ismét elképzelte a katasztrófa lefolyását, apró részletekig, ahogy valami kéjes képet képzelhet el az, akit a vágy nem hagy nyugodni.

Egy késő délután, amint így erőltette *myops* látását, képzeletbeli csónakja mellett váratlanul egy valóságos csónakot pillantott meg, amelyet semmiféle szélroham és nádlengés sem tüntethetett el: ott nyúlott tagadhatatlan és pontosan különválva nemcsak a mindig zöld és nedves nádaktól, hanem a barna partvonalától s a rótszín avartól is, mely valami örök tavalyból látszott ily pirosan ittmaradtnak, annyira nem lehetett elhinni, hogy igazán ősz van..

Egy valóságos csónak, amellyel egy megfeszült nőalak bibelődött, nem fürdőruhában, hanem teljesen fölöltözve; úgy látszott, mintha sehogy sem tudna kikötni, különösen forgott, mintha a tóban csakugyan örvények volnának, ahogy a szóbeszéd tartotta. Benedek futva megkerülte a tavat s följánlotta segítségét. Olyan volt, mintha álomban futna; s mintha az álomhoz tartozott volna az is, hogy most mindjárt le kell vetkőznie s belábolni a tóba, hogy kisegítse a csónakban vergődő, barnaruhás leányt. De a leány figyelmeztette, hogy ez veszedelmes, mert a víz itt hirtelen mélyül és forgót csinál. Benedek tanácstalanul nézett körül; végre is egy horgasvégű faággal kapta el a csónak peremét s ámbár majdnem bezuhant a vízbe, amint nekihezakodott, sikerült mégis partravonni. A leány minden fölösleges áradozás nélkül mondott köszönetet, s aztán együtt kerestek alkalmas helyet, ahol a csónakot leláncolják.

— Sohasem láttam még ezen a tavon csónakot — mondta a tanító.

— A grófnő csináltatta — felelt a lány. — A grófnőnek az a szeszélye támadt, hogy a Pici-tavon akar csónakázni... Én a grófnő komornája vagyok — tette hozzá.

A tanító is bemutatkozott. Együtt mentek lefelé, a meredek úton, a sűrűben, s hogy már lassan besötétedett, a tanító karja és zseblámpája vezette a hölgyet. Ez az út is tökéletesen álomszerű volt; olykor egy kő gurult le a lábuk alatt; egy-egy állat surrant a sötét-

ben; majd egyszerre kiragyogott a hold; a lámpa visszakerült a kabátzsebbe; a lány a grófnő szeszélyeiről beszélt, kifogyhatatlanul.

— Egyetlenegyszer volt kinn csak a tavon — magyarázta — és többet nem is akar kijönni, már megbánta az egészet. Azt mondja, hogy amilyen szép a környék, olyan halálos a hangulata. Azt mondja, még a levegő is fojtja ott. Pedig igazán gyönyörű és nagy élvezet itt evezni. Én szeretem a szomorúságot — toldotta regényesen. — Most csak azért jöttem ki, hogy utánanézzek a csónaknak, de elhatároztam, hogy máskor is kijövök, élek az alkalommal és gyakorlom az evezést benne, amíg a grófnő el nem viteti. Délután többnyire szabad vagyok...

Csakugyan kijött máskor is, s rögtön szokássá vált, hogy együtt menjenek le a hegyen; a leány mindig későn jutott ki s válhatatlanul rásötétedett. Amikor a faluhoz értek, a leány elbúcsúzott Benedektől: nem akarta, hogy férfival lássák.

— Pletykáznának — mondta. Benedek úgy érezte, hogy valami gálánsat kellene felelnie: »Legfeljebb azt mondanák, hogy egy udvarlójával több« vagy ilyesmit; de a leányt annyira körülengte a tó különös hangulata, hogy lehetetlen volt ily könnyű hangon beszélni vele; különben is, mint grófi komorna, inkább társalgónő, művelt, léhaságnélküli s magára tartó hölgynek tűnt föl a tanító előtt. A leány azonban a kimondatlan szavakra is felelt és csön-

desen megjegyezte, hogy neki nincs és nem is lesz udvarlója.

— Az én vőlegényem meghalt. Öngyilkos lett. — Egy kicsit megállt s aztán hozzátette: — Főbelőtte magát, mert a szüleim nem egyeztek bele a házasságunkba. Elvesztettem volna az állást a gróféknál . . .

A tanítóra különös hatással voltak szavai; egyszerre átengedte lelkét a vonzásnak; a leány és a tó majdnem egy volt; a halálos tó, mely »időnként megkívánja a maga áldozatát«. Bizonynal a leány is tudja már órála, hogyan vesztette el a menyasszonyát; jó családból való, gondolta, és »szereti a szomorúságot«. Egész éjjel ezen tündődött; elképzelte a komornát az előkelő termekben, vagy a kastély terrasznán, finom porcellánok és ezüstművek között; aztán egyszerre úgy érezte, meg kell halnia a vágytól, hogy egyszer meztelenül lássa, fürdőtrikóban, mint a Sárít, vagy inkább trikó nélkül, egészen meztelenül; s eszébe jutottak a suhancok, akiket ilyen illetlen meztelenségben látott egyszer fürödni a tóban s akkor úgy tűnt föl neki, hogy ez a tó tulajdonképpen a meztelenséget kívánja, a teljes meztelenséget, s mégis mily különös, hogy sohasem próbált levetkőzni és megfürödni benne! Valami belső ellenkezés tartotta ettől vissza, valami félelem, mintha minden fürdés ebben a tóban halálos volna . . . És talán ugyanilyen érzés tartotta vissza attól is, hogy a csónakba üljön a komornával, hagyta őt egyedül evezni, megelégedve avval, hogy a kikötésnél

segédkezzen, mint első ízben... Nem lehetett tudni, a tótól fél-e vagy a nőtől? Csak a partról nézte; ez valóságos ügyetlen és udvariatlan dolog volt, de a lány nem látszott haragudni érte.

Most azonban elhatározta Benedek, hogy beszáll a csónakba és ő is evezni fog. Másnap csodálatos idő volt; mindenki megegyézik benne, hogy a levegő még a szokottnál is párásabbnak, a nap vadabbnak és a köd forróbbnak mutatkozott ezen a reggelen. Mire délutánig ért az idő, a nádak puháknak látszottak, mint a megfőtt csőtészta, s a kókadó fű meglappadt, mint a lehevert párnák. Mi történt ezen a délutánon, azt pontosan senki sem fogja megtudni. A tanító és a komorna holttestét másnap találták meg; a fölborult csónak a nád között fennakadt.

HATHOLDAS RÓZSAKERT

Vidéki komédia

Nem kell hinni, hogy a regényíró csak annyit tud alakjairól, mint amennyit a könyvében elbeszél. A természettudós egyetlen megmaradt csontból kiszámít és lerajzol egy egész őszállatot. Az emberi lénynek is minden apró mondásában vagy cselekedetében benne rejlik az egész élete. Aki egy gesztust valaha fölidéz: egy sorsot idézett föl.

Azért bocsátom ezeket előre, bizonyos ünnepiességgel, mert Gruber Franciról akarok beszélni, akiről pár szót már szóltam egy regény közepén, s a sorsa egyre fojtogat azóta: hogyan lett ő olyan, amilyen lett? Francinak elég kicsiny és furcsa szerepet szánt az élet és a köztudat. Sót városában; ő volt az örökifjú, a kivénhedt szeladon, nevetséges és szomorú figura, ámbár tekintélyes úr különben, törvényszéki bíró (kollégája annak a nagyszerű és végletekig korrekt Miskának, akiről nagyon hosszasan meséltem

ugyanabban a regényben, esetleg valaki emlékszik rá).

— Franci, ő örökifjú — mondták róla színlét irígységgel, s ez talán még a minősítésébe is belekerült. A bíró úr a haboskávénél: aki udvarol a fruskáknak, résztvesz a *haragszom rád* nevű játékban, mint a húszéves joggyakornokok, csókolózik a zálogkiváltásnál, szemérmesen... Akkoriban pedig nem volt még divat a hosszú fiatalság; s ezekben a városokban, Sóton, Gádoroson, nem is volt nagyon könnyű fiatalnak lenni. Legtöbb ember sietett menekülni ebből az állapotból, megnősült, pocakot eresztett, szivarhoz szokott. Másszóval nyugalomba ment, kivonta magát a forgalomból. Micsoda föllélekzés! Mint aki kikerül a detektívtárlásból! Mint aki elhagyja a tűz-övet! Megszűnt a keresztút, a felelősség, az ostrom. A színész lelépett a színpadról. Nem kellett többé kiszámítania mozdulatait, ügyelni minden pillantására...

Némelyek csupa fáradságból adták meg magukat. Vagy úgy ugrottak a házasságba, mint aki a haláltól való félelmében öngyilkos lesz. S mire kilelt a négy x, ők már rég elesettként heverték, sajátoltású barackfák alatt, s bő áldozati italokkal, mint az ókori halottak. Aki nem nősült meg, az is kiállt a versenyből s *idomult*: ami a potrohot, a szivart és a nyugalmat illeti. Mint az állatok a veszélyben, közömbös környezethez.

De Francin nem fogott a mimikri. Sovány

maradt, akár egy mostvégzett jogász, a kor nem adott neki biztonságot és méltóságot, csak sutábbá tette. Óvatosan repdesett az unalmas lángok körül, vén, gyáva pillangó! Figyelmes kimértségét kuncogták a csitrik. Száján örökel fogult mosoly ült, hosszú ujjai közt lapossá nyomódott az ideges cigaretta.

— Miért nem szivarozol, Franci? Mingyárt más lenne a tekintély.

Nem bírta a szivart. Sem a kérdéseket.

— Mikor házasodsz már?

Ezen még el is pirult. Hebegett, ami a legrosszabb politika. Könnyű volt ugratni, például ha látták olykor valamely ablak alatt.

— Gyanús, Franci, gyanús.

Ilyenkor elkerülte az ablakot. Képes volt heteken át kerülővel járni. Az uccán Szcillák és muskátlik lestek. Ki tesz igazságot udvariasság és elővigyázat közt?

— Franci nagyon megégethette magát — ez volt a közvélemény. Miska erről legtöbbet tudhatott, lévén ő épp Gádorosról való, ahol Franci volt valaha aljegyző. Az a hír járta, hogy Francinak hirtelen kellett áthelyezését kérnie Gádorosról, »nőügy miatt«. De ez régen volt már, senki sem tudott bizonyosat, s Miska csak morgott úri és liberális bajuszába:

— Egymás magánéletét ne firtassuk...

Persze a pletykára nehéz szájkosarat tenni, ezer szája van. Miska eltemethette a valóságot a tapintat sűrű lepleibe. Viszont a legenda élt. Hagyományosan, szinte hivatalosan. És ez fon-

tosabb, mint a valóság. Ki törődik a valósággal? Legfeljebb a regényíró; mondhatni, az álmodozó költő. A legenda nem céltalan álmodozás.

Elevenbe vág, igényeket elégít ki.

A sóti igény főleg a Franci fejére követelt csörgősipkát. Azonkívül valami Ilka néni szerepe izgatta nagyon a sótiakat. Ő is eredetileg sóti lány volt, akire ott sokan emlékeztek. De az emlékből már istenséggé nőtt, öreg szerelmi istenséggé, ki fitos pók képében ül háza közepén, vidám hálókát fonva a fiatalságnak.

Annyi igaz, hogy fitos volt. És a háza — mióta férje nyugalombavonulása után Gádoroson letelepedtek — csak úgy bugyborékkolt a vigasságtól. Vendég mindig volt itt, nagy női társaság s cigány és tánc nélkül is állandó jókedv: kivált a nyári esték gyönyörűek! Az idősebb asszonyok a verandán ramsliztak, a fiatalok a rózsalugasok közt nevetgéltek a holdvilágos kertben. Óriás rózsakert volt, mert az Ilka néni férje, miután mint huszárcapitány egy makacs üzleti bántalomtól megrokkanva penzionáltatta magát, azt vette a fejébe, hogy rózsát fog termelni és eladja a szerb üzéreknél, akik rózsavizet csinálnak belőle.

Több holdon át rózsák és rózsák: képzelni lehet az illatot, ami itt elöntötte a levegőt virágzás idején. Nem csoda, ha a szerelmesek megmámorosodtak ebben a kertben, elvesztették félénkségüket, legyőzték meggondolásaikat s nem egy boldog vagy keserű házasság igazi bölcsője és sugallója ez a kerítő rózsakert volt.

Ilka néni összejátszott a kertjével. Ez volt a bűne s hogy szerette a fiatalokat. Ő maga korán őszült, puha bodros haja tiszta fehér volt már, de arca síma maradt s különösképp az orra fiatal. E pöttöm orr alól bugyborgott legzengőbben a kacagás, ettől áradt és dagadt a rózsakert. Ez kihallatszott, ha még annyi fiatalság volt is együtt, sőt ez segítette túl a fiatalokat is minden zavarón és némaságon. Ahol az Ilka néni jelen volt, nemigen röpködtek át angyalok a szobán. Inkább ördögök; bár csak amolyan illedelmes, társaságbeli és vidéki ördögök.

Az ügyetlenek voltak kedvencei. A szégyellőst, tapasztalatlant szárnya alá fogta. Büszke volt, ha a lányok aztán férjhezmentek s a félszeg fiúból tökéletes gavallér vált. Olykor pártolta is kisdéd céljaikat. A nevelő mindig egy kicsit intrikus, mint a Gondviselés. De nem áll, hogy elvszerűen házasított volna. A férfinemen-lévőket inkább óvta a csapdáktól. Tanácsadó volt és jóbarát. Fiúké épúgy, mint lányoké.

A roskadozó nagy házból egy szép szobát rendesen bérbe adott. Ez volt a legúribb garzonszállás a városban. A Gádorosra vetődött fiatal nőtlen tisztviselők között előkelőség-számba ment az Ilka néninél lakni. Nem is annyira pénzért adta ki a szobát, mint hogy a legjelentősebb fiatalembereket udvarához lán-colja.

Igy került hozzá Gruber Franci is, szinte

az egyetemről. Diplomás tekintélye, joggyakornoki állása predestinálta erre.

— Gyönyörű szobám van, — írta haza anyjának Pozsonyba — valódi táncterem. És igazán olcsó! Tíz forint a kiszolgálással, reggelivel együtt s minden fejedelmi.

Szószerint így is volt. A szoba a nagy tornác meszelt oszlopaira nyílt, a rózsakert panorámájában. Júniusra járván, a reggeli mellé mindennap egy frisskötésű rózsacsokor is belebent a mélyfülkés, fényeskilincsű ajtón. Ezt a rózsacsokrot sajátkezűleg kötözte a vendégkisasszony, ki ritkán hiányzott, mert Ilka néni kiterjedt rokonságából állandóan vendégelt egy-két szórakozni vágyó leánykát. Ezeknek még Gádoros is világváros volt, sőt bűnös világváros s Ilka nénihez szívdobogva jöttek, mint csábok és izgalmak gócába.

Magától értetődött, hogy a fiatalember-lakó estefelé bekopogjon a veranda üvegbejáratán, amely mögött megterített ozsonnaasztal pompázott.

Az ozsonna nem járt a lakással, mint a reggeli. Az szerződésen kívül statuáltatott, mint valami szolgálat, a vendégjognál fogva. A veranda mosolygott még esős időben is. Franci ilyenkorra rendesen már túrhetetlenül únta magát a szobájában. Lassan beretválkozott és sűrűen nézegette az óráját, nehogy túlhamar állítson be. Mielőtt belépett volna, belesett az üvegen. Mindig lámpaláza volt, hogy ügyetlen lesz az idegennel szemben, vagy nem ismeri meg az

ismerőst. Bár ritkán akadt egészen idegen, legfeljebb, ha faluról érkeztek vendégek.

A gádorosiakat már mind ismerte. A családoknál levizitelt s nőtagjaikkal most itt találkozott újra. A fiatalemberek naponta változtak, csak ő volt az állandó. A lányok is változtak; de volt egy köztük, Irén nevezetű, egy beteg, nyugdíjas özvegy gyermeke, époly mindennapos, mint ő. Irén a szomszédban lakott s Ilka nénit *kismamámnak* szólította.

A háziakat Ilka néni szinte egyedül képviselte. A kapitány úr kikocsizott a pincéhez, vagy ha otthon volt is, flegmatikusan pipált a sarokban. Egyetlen reménységük, a súlyosan idegbajos Pityu, Pesten tartózkodott egy intézetben.

— Egy kis parázs ramslit! — ez volt a jelszó az asszonyok között. Csöndesebb napokon a ramslis esélyei adták a szenzációt. A ramslis nem olyan, mint a bridzs. Itt minden csak a szerencsétől függött s bő tér nyílt az asszonyi irigység titkoskéjű izgalomtornájának. Izgalom volt elég, gusztálás, hazárdság, csalásvád és vita. Sőt sikongások, könnyek, harag, kiállás, elkeseredés. Ilka néni tapintata művészkedett a kiengesztelésben. Pista bácsi némán megvetette ezt a játékot. Francit azonban gyakran bevonták, ha nem volt elég partner s rendesen Irén kibicelt neki. Franci udvarias volt és elfogult, sohasem figyelt egész lélekkel a játékra, ennyi asszony között! Ellenfélnek igen előnyös volt, de partnerei átkozták, mint »paccert«.

— Maga majom, ilyen blattja van és nem veszi föl!

— Ül mögéje, Irén, vigyázz rá egy kicsit!
— rendelkezett a háziasszony.

Barinovicsné, aki szemben ült, gyilkos pilantást vetett ilyenkor Irénre. Barinovicsné a Bácskából származott, abból a fajtából, amely, mint mondják, vastag szivarokat szív még főzés közben a konyhán is. Senki sem volt dühösebb kártyás nála. Irént viszont félelmes ellenfélnek ismerték. Pedig ő ritkán állt be a játékba; a szenvedélyt a kibicelésben élte ki.

— Nincs pénzem — mondotta. Néha Ilka néni kasszájára játszott. Különös, sovány lány volt, elég magas, jóalakú, de valami eszes szárazság ütközött ki a modorában, ami visszariasztotta az udvarlókat. Franci szinte furcsálta az intimitást Ilka néni és e szikár teremtés közt.

Neki Irén nem volt rokonszenves. Bár lassanként valami fegyvertársi viszony fejlődött ki köztük, ami túlment a kártyaügyeken. Irén élesnyelvű tudott lenni. Pletykákba avatta be Francit, melyekről Ilka néni, ki mindenkivel jóban volt, hallgatott. Magát Ilka nénit sem kímélte. Mindez csakugyan nem volt rokonszenves; de mulatságos és tanulságos. Be kell azonban vallani, hogy, ami a női bájat illeti, sokkal jobban tetszettek Francinak például a csöppke Balog-lányok, kivált a fiatalabb, Gizi. Akire a szeme akkor is rátévedt, mikor Irén beszédét figyelte. Ezekkel azonban nem tudott

úgy társalogni, mint Irénnel. Franci szóitalan volt, Irén helyette is beszélt.

— Irén a legokosabb lány Gádoroson — dicsérte Ilka néni. — Kár, hogy olyan gonosz — toldotta kacagva.

A gádorosi lányok közt nem divott az okosság. Szellemesnek lenni nem is nagyon illett. A gádorosi lány típusa Tóth Angyal volt, aki csak ritkán jelent meg Ilka néniéknél; mamájával, illedelmi látogatáson. Akkor is feszesen ült, s nem lehetett vele másról beszélni, mint a szőlőről és házimunkákról. Ha sétálni vitték a rózsakertbe, irigyen dicsérte a virágok szépségét, de hangjában valami megrovás volt.

— Az Angyalok, úgylátszik, nem helyeslik a rózsatenyésztést — jegyezte meg Irén, amint egyedül maradtak az intim társaságban. Pista bácsi mint sértett kertész dűnnyögött ilyenkor.

— A legszebb szálakat vágtam le neki!

Ilka néniből pedig kitört a »fiúk barátja«.

— Az ilyenektől óvakodjon, Francikám... az ilyen házias szűzekről. Ezekből lesznek a harpiák.

Alkonyat volt, a nap, mint egy túlnyílt rózsza, terpedten hullt le a láthatárra. Páronként sétáltak az egymást szelő lugasok labirintusában.

Ilka néni Franciba kapaszkodott és oktatta.

— Ezeknek ne udvaroljon, nem ajánlom. Gizinek se, mert nagyon bele talál szeretni. A szerelem veszedelmes a maga korában,

gyermek! Egy kicsit pajtáskodni, szórakozni, azt igen... Maradjon Irénnél: ő szellemes, de nem veszedelmes.

Franci tanácstalan volt az ily tanácsokkal szemben.

— Sajnálom szegény Irént — sóhajtott Ilka néni máskor. — Az okosság nagy kölönc egy gádorosi lánynak. Irén még bajosabban kap férjet, mint Angyal.

Vacsora után Francinak megint át kellett mennie a rózsakertre néző tornácon, hogy szobájába jusson. Vacsorázni a kaszinóba járt. Ilka néni nem adott kosztot, s különben sem tartozott a sütő-főző nagy háziasszonyok közé. Csak a tortákban volt specialista. A vacsorát nagyon egyszerűen költötték el, kettesben Pista bácsival; de kilenctájt rendszeren újra jöttek vendégek. Ha más nem, átjöttek a leánykák a szomszédból, Irén és a Balog-lányok. Ilyenkor Francira hárult a feladat, hogy hazakísérje őket. Gádoroson nem volt éjjeli élet s tíz órára már Franci is megtért a vacsoráról. Amint a tornácra ért, egyszerre csapta meg a kert felől a ház egész kábító légköre: rózsailat, lányvihogás, asszonyi sűgás-bűgás.

— Jöjjön csak, Francika, jöjjön csak!

Lámpát nem hoztak ki. Villany még nem volt divat Gádoroson. Franci alig tudta megkülönböztetni a sötét alakokat, ahogy karéjban beülték a kerti ház keskeny padkáját, egymáshoz simulva, a meleg éjszaka intimségében.

— Szorítunk egy kis helyet magának is.

Micsoda éjek voltak! A csillagok bekúszták az eget, mintha ott is egy óriás lugas volna, mely tüzes virágokkal kivirulva nyujtana kárpótlást a földi lugasok elborulásáért. Idelenn az illat, mintegy vetélytárs nélkül maradva, átvette az uralmat a fénytől. Pedig nem is lett volna szükség rá, a levegő úgylis fűszeres volt. Fűszeres, forró és mégis friss, amilyen csak a koranyár estéin tud lenni. Friss és mégis fojtó, fuldoklani lehetett benne, mint a gyönyörűségben. Elcsitult, ünnepélyes gyönyörűség! Mindenki önkénytelen halkán beszélt, mintha az óra nem bírná a hangos szót. Susogtak és egymáshoz hajoltak a közbenülőkön át, a szavak összekötötték és még szorosabbra vonták őket, különös témák merültek föl, amiket nappal senkinek sem jutott volna eszébe előhozni, a halálról beszéltek, a szerelemről, a végtelenségről és önmagukról, még a pletyka is borzongató mélységet kapott, szinte restelni kellett a bizalmasságot, melynek hullámai át-átcsaptak köztük, de a sötétség és szoros együttlét megóvott a restelkedéstől, a padonülők összehúzódtak s testileg is átvették egymás borzongásait. Franci melegen érezte magához nyomódni a Balog Gizi szép, fiatal testét, aki cicamódra kéjesen s hízelkedve törleszkedett. A másik oldalon Irén sovány combja tapadt az övéhez, szinte tüzelve a ruhákon át. Franci moccanni se mert a két tűz között, nem tudta a kezét hová tenni, csupa félénk vággy volt és szomorú illedelem.

De hamarosan fölbátorodott. Gizi naiv tapadását nem merte sohse különösebben visznózni; ezt visszaélésnek érezte volna s tudat alatt valóban veszélyesnek is. De a sötétben szinte mindegy volt, kit ölel, s lassanként azon vette észre, hogy közte és Irén között különös megértés van némely kölcsönös játékokat illetőleg; maga se tudta, ki kezdte ezt és hogyan? Kigyulladt fantáziájában inkább Gizire gondolt, miközben keze az Irén kezét szorongatta, vagy kissé csontos, de szépformájú térdére csúszott, vagy titkon átölelte csípőjét.

Mindez hallgatólagosan és az éjszaka leplében történt, anélkül, hogy valaha egyetlenegy szóval is céloztak volna rá, vagy egyetlen csók is esett volna köztük. Mikor Franci, néha jó későre, hazakísérte a lányokat, először mindig a Balogék uccája felé kerültek, s aztán kettesben mentek vissza Irénékhez. A kisváros aludt már ilyenkor, léptük visszhangot vert a holdvilágos kövezeten. De árnyékuk nem hajolt egymáshoz. Úgy mentek, kellő távolságban s immár közömbös tárgyokról csevegve, mint jó társaságbeli ismerősökhöz illik.

Egy nap valami környéki vihar után hirtelen lehűlt a levegő. Estefelé a lányok fázni kezdtek, s Ilka néni nagy keszkenőket hozatott ki. Gizi kényeskedve, kacéran pólyázta be vállát, mintha egy karonülő babát öltöztetne.

Franci nem mulasztotta el a kötelező bókot:

— Nekem nem ad abból a kendőből? Én is fázom.

— Dehogynem adok, Francika! Isten ments, hogy én legyek az oka, ha megfázik. — Egy anyás mozdulat, s a kendő Franci köré kanyarodott, noha ő ép indult már a szobájába felöltőért. — Testvériesen megosztozunk. Vigyázzon, le ne rántsa rólam! Tudja mit, megköttözzük. — S elől összekötötte csomóra, hogy a nagy kendő szorosan egymáshozfogta kettejüket, mint egy közös, meleg takaró. — Meg ne fázzon, Francika!

— Nem lenne jobb bemenni, gyerekek?

— Nem, nem, olyan nagyszerű itt! Hol késik ez az Irén?

Irén ép ezen a napon késett. Franci alig várta, feszélyezett volt és izgatott nélküle, a Gizi meleg kendője alatt. Bénának és félszegnek érezte magát, alig tudott figyelni a társalgásra. Már egész sötét volt. Végre megjött Irén s egyszerűen leült szokott helyére, Franci mellé, a másik oldalon. Franci azonnal átölelte, ideges mohósággal s nyilván sokkal mérszebben, mint máskor, mert a leány megütődött tekintetet vetett rá, amit eddig még sohasem tett s hirtelen fölállott.

— Menjünk be! — mondta. — Igazán hideg van.

Másnap Franci kivételesen egyedül találta Ilka nénit. Balogék a szőlőbe rándultak ki. Irén pedig meghűlt és otthon maradt. Ilka néni meg is látogatta, éppen tőle jött.

— Harminckilencfokos láza van szegénynek. Nem lett volna szabad este leülnie a

filagóriában. Persze, neki már nem jutott a kendőkből...

— Oly rövid ideig ült ő köztünk! — dadogta Franci kissé zavartan.

— De maga ezt a kis időt is fölhasználta, úgy-e? Nono, gyermek, nem kell azért fülig pirulni... Csak jegyezze meg, hogy én mindent tudok. Akar egy kis kávé? Megkóstolja a friss kalácsunkat?

Franci gépies tehetetlenséggel tolt a csészéjét a kávéskanna elé s közben legjobban szeretett volna menekülni. Szerencsére vendégek érkeztek. Barinovicsné, Tardits, az orvos a nővérével és mások. Öreg ramsli kerekedett, a fiatalabbak kibiceltek. Franci korán fölkel, szökni akart. De Ilka néni észrevette, átadta a kártyáját és utána ment a tornádra.

— Nem kell azért elkeseredni, Francikám. Nekem muszáj figyelni Irénre, ő az én védelmem alatt áll. Magát nem érheti semmi baj. Maga legfeljebb áthelyezteti magát és nem történt semmi. De a szegény lányt mingyárt kibeszélik.

Franci egész odáig volt, hogy kis játékaik ilyen komoly színben tűnhetnek föl. Nem tudta, mit gondoljon? Irén beszélt-e? vagy Ilka néni láthatott tegnap este valamit? Mások is láthattak... De az a gondolat, hogy Irén napról napra megtárgyalta Ilka nénivel az ő rejtett mozdulatait és sötétben való egyetértésüket, még elviselhetetlenebb és megalázóbb volt.

— Irén mindent elmond nekem — foly-

tatta Ilka néni, mintha felelni akarna kéte-lyeire. — Maga nem ismeri Irént, kedvesem. S Francinak nagy bámulatára azt kellett hal-lani, hogy az ügyes és fölényes Irén igazában gyámoltalan, mint egy gyermek. Nincs ellen-állása. Mindenki azt tehet vele, amit akar. Szüksége van a védelemre. És a bizalmas ta-nácsadóra.

Franci úgy ment el, mint akit meglec-kéztek, mert visszaélt egy nő gyengeségével. Másnap nem is mert benyitni Ilka néniékhez. Tolvajmód osont ki szobájából, percekig hall-gatózva a saját ajtaja mögött, meglesve, mikor üres a tornác. Magányos, hosszú sétát tett s fáradtan és szótlanul ült este a vacsoránál.

— Mi baj, pajtás? — kérdezte Oszoly, a gyógyszerész, aki ép benézett egy pohár borra, tikkadtan az egésznapos traccstól, mely a pati-kában kötelező. — Talán szerelmes vagy?

— Ki szerelmes nyáron? — erőltette Franci a »blazirtat«.

— Pedig veszedelmeket hallok, barátom Szerte csiripelik a városban. *Irén, szirén*, ahogy a nóta mondja.

— Légy szíves, kérlek, cáfold meg nevem-ben energikusan az ilyen éretlen híresztelése-ket — nyilatkozta ki Franci mogorván. Pedig az ingerkedés nem jelentett semmit. Ez már kijárt Ilka néni minden lakójának. S kijárt Irénnek is, akinek nevét mindig szívesen vette nyelvhegyre Gádoros. Többnyire ugyan a vén-lány sorsát szánták neki:

— Nem megy az férjhez soha! Kinek kell olyan asszony, aki okosabb lenne az uránál?

Mégis egymásután hozták hírbe mindenki-vel. Most Franci volt soron. De ennek semmi köze sem volt ahhoz, ami a valóságban történt.

Francit azonban gyötörte a rossz lelkiismeret. Nyugtalan éjszakát töltött s reggel szórakozott volt a hivatalban. Uzsonnatájt izgatottan járt föl és alá, szertartásosan kerülgetve óriás szobájának bútorait. Fogai egy széthullt rózsza szirmait rágicsálták. Egyszer fejébe csapta a kalapját... Majd újra visszatette az őzagancsra, mely fogas gyanánt szolgált az ajtónál.

Bizonytalanságából kopogás váltotta ki: Balog Gizi állott a tornácon.

— Nem jön kisegíteni? Partner kerestetik...

— Megyek — ugrott Franci, mint a szökevény, ha érte jön a porkoláb. Mire beért a verandára, Ilka néni már osztott is neki.

— Hajtsa föl hamar a kávéját...

Gizi mögéje kuporodott a díván karjára.

— Majd én kibicelek Irén helyett. Sajnos, játszani nem tudok. Meg kell elégednie, hogy drukkolok magának.

A drukkolást azonban igen lelkiismeretesen végezte. Egészen Franci fölé hajolt, vállához simult, azon az ürügyön, hogy kártyáiba néz, fürtjei csiklandozták a fülét, illata szinte ringatta, mint valami muzsika. Franci sohasem játszott oly rosszul, mint eznap. Fantasztikus

ügyetlenségeket követett el. Gizi édeseket kacagott ezen. Francinak már komoly veszteségei voltak, nem is mert rágondolni, mennyi pénze marad... A holnap időtlen messzeségbe tűnt előle. De éppen oly messze volt a tegnap is s minden, ami imént még izgatta. Nem törődött semmivel s még arra is alig figyelt oda, mikor Barinovicsné megkérdezte Ilka nénitől:

— Hogy van Irén?

Ő egyszerűen megállapította, hogy Irén nincs jelen és ez különös fölszabadulás érzésével töltötte el. Valóságos hidegzuhany volt számára, mikor Ilka néni hirtelen hozzáfordult s feléje dobta a kérdést, félhangon, egy kártyavita csatazajának védelme alatt:

— Mondja, nem látogatná meg Irént? Az nagyon kedves lenne magától... Mióta nincs láza, erősen unatkozik szegény.

Feleletet nem várt, s hogy közben megérkezett a hiányzó kártyapartner, már be is csöngette a szobalányt.

— Szaladj át az Irén kisasszonyékhoz és mondd meg, hogy tiszteltetem és a tekintetes úr azonnal jönni fog.

Franci visszapottyant az időbe s még szemrehányásokat is tett magának: csakugyan nem járja, hogy annyira nem érdeklődött szegény Irén betegsége felől.

Irén pazar ágyruhák közt feküdt. Lát-szott, hogy az üzenet óta ráértek fölhúzni a szekrények mélyén őrzött cihákat s elővenni a legszebb csipkés hálóinget.

A látogatót némi szemrehányás fogadta.

— Szép, hogy eljött. Francika. Szép, hogy eszébe jutottam. Nem fél a ragálytól?

Franci ijedten tiltakozott, ügyetlenül menetetőzött.

— Nagyon kedvesnek kell lennie hozzám, ha ki akar engesztelni, — mondta Irén. — Igazán nem fél a ragálytól?

Az influenza akkortájt jött divatba, az orvosok csupa bacillussal fenyegetőztek. De Franci világnézete a lovagiasság alapján állott, mely hölgyek jelenlétében halálmegvető bátorságot írt elő.

— Énrajtam nem fog semmiféle ragály.

— Akkor üljön ide az ágyam szélére. Közelebb, Francika! — Irén beljebb húzódott, helyet csinált.

Franci nem sokat ült még szép lányok ágyaszélén, noha életének ezt a mínuszát világért sem árulta volna el például patikusbarátja, Oszoly Pista előtt. De oly elfogódottan helyezte sovány hátsórészét a kiálló keretdeszkára, mintha csak a fehér lepedő szűzességét óvna a csíkos nadrágszövet érintésétől.

— Mama azonnal jön: egy kicsit rendbe-szedi magát — kezdte a társalgást Irén. — Mióta én nyavalyáskodom, minden házidolog órá hárul, pedig ő is beteg szegény. Mit csinál »kismama«?

De abban a pillanatban Franci megcsúszott a politúros deszkán. A csíkos nadrág letottyant a szűz lepedőre. Franci támaszt keresve a

vánkoshoz kapott. A vánkos behuppant. S mintha egy kis egér surrant volna ki alóla! Egy kis tükör volt, amit Irén ott rejtegetett és egy púderes doboz. Franci utánakapott, meglökte a dobozt, a doboz legurult a padlóra s szétnyílt a szőnyegen.

— Jesszus, mint szól a mama! — sikoltott Irén és már nevetett. — Ne higye azért, hogy én derűre-borúra púderezem magam. Csak a lázhólyagokat akartam elleplezni...

— Végtelenül restellem... — dadogta Franci. Elvörösödött, fölugrott, most négykézláb állott a szőnyegen. Kétségbeesett kísérleteket tett a kihullt arcport a tenyerével összekaparni.

— Hagyja csak, Francika! Maga nem tehet semmiről. Üljön vissza, de kényelmesebben. Így ni! Ne legyen már olyan ügyetlen. Úgy látszik, mégiscsak fél a ragálytól. Nem merne megcsókolni!

Nevetett.

— Ültünk mi már egymáshoz közelebb is, nem igaz?

Franci most már benn ült mélyen az ágy közepében, s mint egy puha öblöt, érezte maga körül a paplanba burkolt Irént. A lány hatalmába kerítette az egyik kezét, s fesztelenül játszott ujjával. Sőt odanyomta a tenyerét a meleg melle fölé.

— Hallgassa csak, milyen gyorsan ver a szívem. Meleg is vagyok. Meg kellene mérni, nincs-e megint lázam?

S a nagy férfikezet, mint valami hőmérőt, becsúsztatta a csipkés hálóing alá. Ezalatt Francinak folyton úgy tűnt föl, hogy kifelé figyel, a szomszéd helyiségből hallatszó neszekre.

— Bármely pillanatban benyithat a mama — gondolta. S ő maga is az ajtó felé tekintgetett, a szoba stílustalan bútoregyvelegén át, mely nem volt se háló, se »fehér lányszoba«, egy sötét ebédlőasztal állt benne, székekkel, s a sarokban az ágy. Franci az egész helyzetben valami feszélyező hamisságot érzett. Mintha egyikük sem gondolna arra, amit tesz vagy beszél. Ők éppenúgy hazudnak, mint a szoba. Látszatra most körülbelül úgy viselkedtek, mint rendszerint este a filagóriában. Összebújva szerelmesek módján. S közben közömbös témákról csevegve, mintha csak futó ismerősök volnának. Francinak ecsetelni kellett az utóbbi ramsli-napok eseménydús fordulatait. Irén úgy tett, mintha ez szenvedélyesen érdekelné. De szív szerint ezúttal még azok a játékok sem érdekelték egyiküket sem, amiket Irén a Franci kezével folytatott. Szerelmes összebújás és közömbös társalgás: mindkettő csak szerep volt. Egyforma hazugság.

Irén azonban eltökélten vitte mind a két szerepet. S egyszerre, mint aki nem bír már szenvedélyével, hirtelen fölnyúlt, eleresztette a Franci kezét, és mezítelen, sovány karjaival belecsimpaszkodott a nyakába. Fölhúzódkodott és éhesen csókolta az arcát, ahogy csak a sovány, madárszemű lányok tudnak csókolni. Franci

alig tudta, hogyan védekezzen a különös vihar ellen. S hogy megdöbbenése teljes legyen, ebben a pillanatban nyikorgott az ajtó és benyitott az Irén mamája.

Franci ösztönszerűleg, egy reflexmozdulattal ki akarta szabadítani magát az első kilincszerezenésre. De a sovány, meleg karok erővel lefogták. Irén nem engedte el! Irén egy csöppet sem látszott zavarba jönni. Irén nem ijedt meg. Irén csak annál erősebben szorította. Lógott a nyakáról. S teljes nyugalommal nézett föl a mama szemébe.

— Mama úgyis tud mindent... Jöjjön, mama, bemutatom a vőlegényemet!

Most végre eleresztette a nyakát. Csuklón fogta a balkezét, s úgy nyujtotta át, diadalmas mosollyal a mamának, mintha valami születésnapi ajándékot prezentálna, vagy egy jól megcsinált házfeladatot mutatna be.

Franci gépiesen csókolt kezét. Ez volt az egyetlen, amit hamarjában el tudott képzelni, mint teendőt. Közben szavakat keresett, mint ahogy a fulladozó levegőt kereshet. Mondani kellene valamit. Sőt kiáltani. Tiltakozni... De érezte, hogy ez lehetetlen. És már késő is volt. Hogyan kezdjen el magyarázkodni, mikor már a tiszteletreméltó özvegy anyai csókja égett a homlokán? Elmulasztotta a pillanatot! Hagyta magát, bután, mint egy áldozat. Hagyta magát megcsókolni! S hagyta, hogy megeredjen az áradat — az özvegy szavainak áradata. Aki egy hosszú családtörténeti előadásba kezdett: mert

fontosnak vélte, hogy leendő veje legelőször is megfelelő tájékozást nyerjen a család előkelőségéről, amely magába fogadja.

Irén nem nagyon látszott helyeselni a családtörténetet. Sőt titkon arcokat vágott, s megértő, gúnyos pillantásokat cserélt Francival. Cinkest csinált belőle az anyja ellen : mint aki már a familiához tartozik . . .

— Hagyja most, mama — mondta, amint az öregasszony a régi arcképeket akarta előszedni egy vedlett albumból. — Csináljon inkább valami vacsorát. Franci éhes.

Franci azonban tiltakozott a vacsora ellen, mintha a fölgyúlt és benneszorult tiltakozás itt talált volna magának utat. Nagyon köszönte a szíves meghívást, de nem engedhette meg magának, hogy visszaéljen vele, mikor beteg van a háznál, s maga a háziasszony is gyengélkedő. Franci kifogástalan udvariassággal viselkedett, mint javíthatatlan jófiú ; azaz tökéletes gyávasággal. De ebben volt valami öntudatlan, passzív ellenállás is. Nem tiltakozott, de nem is ejtett ki egyetlenegy szót sem, mely a vőlegénység elismerését jelentette volna. Búcsúzni akart, mint aki botrány nélkül és előkelően visszavonul.

Szerencsétlenségére vendég érkezett. Azaz »csak rokon«. Egy nagybácsi. Irén keresztapja. Irén mamájának fivére. Kedélyes úr, árvaszéki ülnök különben, s agglegénny. Jött meglátogatni beteg keresztleánykáját egy stanicli cukorral. Bekukkantott. Ő nem félt az influenzá-

tól. Hol vannak azok a bacillusok? Bácsi mosolya szélesre derült, amint a boldog mama sietett elővezetni Francit, mint családtagot.

— Tyüh, hát itt bacillusok helyett vőlegényt talál az ember!

Most már nem volt mentség; Francit, Lajos bácsival áttessékelték egy másik szobába, míg a mama kapar valami vacsorát. Közben váratlanul Irén is felöltözött, s körülülték a családi asztalt. Az ötödik Irén öccse volt, egy nagy gimnázista-kamasz, aki most került haza. A mama bort hozott, Lajos bácsi pincéjéből valót, Gádoroson mindenhez akad bor. Kocintani kellett, a nagy esemény öröme.

— Mikorra tervezitek az esküvőt? — kérdezte Lajos bácsi.

A mama mosolygott.

— Ők mentül hamarabb szeretnék. Csak az Isten adjon nekem egészséget! Mennyi munka lesz a stafirunggal!

Franci hökkenve jött rá, hogy türelmetlen ifjú szerelmesként kezelik, aki a szegény mamát emberfölötti teljesítményekre sürgeti. De ezt igazán nem lehet meghazudtolni... Ez nyílt udvariatlanság és lázadás volna. Egyébként elhatározták, hogy »egyelőre« az egész dolog »maradjon a családban«. Lajos bácsi mint egy családi tanács elnöke viselkedett, atyafiságosan és fontoskodva.

Franci szédelegve került haza, a »befejezett tény« érzésével. Ismerős érzés volt, diákkora óta. Az ő sorsáról mindig felsőbb hatalmak döntöttek,

neki csak tudomásul kellett vennie. A lelki állapota olyasforma volt, mint mikor internátusba adták, vagy alkalmasnak találták a sorozáson... Az élete hirtelen megváltozik, végzetesen, mások akaratából és gondoskodásából... Új fegyelemre kell berendezkednie. Ezt határozottan érezte, mert nem volt lázadó természet s visszariadt a botránytól. Iparkodott beleélni magát az új helyzetbe. Szegény fiú volt, szegény és német fiú. Hozzászokott, hogy elfogadjon minden fegyelmet, amit a körülmények ereje ráért. A dolgok megtörténnek... Előbb-utóbb ennek is meg kellett történni, akár a halálnak. S még egy kicsit imponáltak is neki az Irénék. Jó család. Sokkal jobb család, mint az övé. Mert ő egyszerű iparoscsemete: csak a kanonok-nagybácsi csinált belőle urat. Ránézve ez a házasság emelkedés. Az, hogy pénzesebb lányt is kaphatna, meg sem fordult a fejében. Számára nem volt más pénz, mint a fizetés. Álmában se.

Szóval tudta már, hogy bele fog törődni: de éppen ez volt a rettenetes! Éppen ez volt a kibírhatatlan! Váratlan katasztrófa... És éppen ma, mikor... Magának sem merte bevallani, miért tűnik föl ez a sorsfordulat olyan képtelennek, szinte gúnyosnak, minden napok közt ép ezen a napon. Még érezte a délutánt, Gizit a háta mögött, ahogy előre dőlt a díván karján, a keble nyomását, fürte csiklandását... Még csak pár óra és milyen szabad volt, övé az élet, előtte a világ! Még a rózsák is neki inte-

gettek, az egész kert feléje hajlongott! Majdnem fölordított arra a gondolatra, hogy most Irén vőlegénye... Szeretett volna másra gondolni, elfeledni az egészet, lesz, ahogy lesz! Talán majd történik valami, szakítanak, visszamegy a partí... Milyen szégyen, hogy egy boldog vőlegénynek az első este ilyesmi jusson az eszébe! Mégis ez volt most az egyetlen vigasztalása, halvány, távoli reménye a menekülésnek.

Magában jól érezte, hogy okosabb volna azonnal tenni valamit, szólani Irénnek, tisztázni a dolgot. De ezt az érzést lelke legmélyére nyomta, ijedten. Éjjel az ágyában kéjes gondolatokkal iparkodott elfoglalni magát: amik nem Irénről szóltak, mégcsak nem is Giziről, őhózzá nem mert nyúlni még gondolatban se. Ezek képzelt s fejnélküli nőkről szóltak, akik ezúttal mindent megengedtek neki, miközben a nyitott tornácon át hat holdnyi rózsabokor küldte be szédítő lélegzetét.

Köröskörül a városka pihegett, talán már a nászhír izgalmaiban, mely rejtelmes úton terjedt el, mint a virágpor. Reggel a vőlegényt gratulációk várták a hivatalban. Úgy fogadta, szótlán és komoly méltósággal, mintha csupa részvétnyilatkozatok volnának. Arca kizárt minden bizalmasságot. Az ebédnél az asztaltársak támadták meg. Itt a titoktartás szigorú felhőibe burkolózott: nem mondott sem igent, sem nemet. Hazatérése menekülés volt. De Ilka néni karjaiba bukott, aki már a tornácon leste, izgatottan.

S különösképp nem is csodálkozott ezen a közizgalmon; pedig még a fülében csengett a Lajos bácsi hangja, aki megfogadtatta a diszkréciót:

— Mihelyt Irén egészen jól lesz, megtartjuk a nyilvános eljegyzést. Addig senkinek sem kell tudni semmit.

Azonban mindenki tudott mindent.

— Maguk aztán csinálnak meglepetést! — lelkesedett Ilka néni. — Nem is mondhatom, mennyire örülök. — S még egy csókot is cuppantott a Franci arcára. A másik mellé, amit Irén mamájától kapott az este. — De ne bízsa el magát. Nem maga miatt örülök annyira, Irénért örülök. Irén igazán megérdemli s neki jót fog tenni egy kis boldogság. Maga, az más. Hogy maga nem csinál-e könnyelműséget, nem tudom.

Ilka néni édesdeden kacagott ehhez, ahogy ő mindig szokott, s Francinak ellenállhatatlanul az az érzése támadt, hogy kinevetik. A rózsák is kacagtak a kertben és a tornác fehér oszlopain kacagott a délutáni napfény. Ilka néni kezében nyeseólló volt.

— Akar egy bukétot a menyasszonyának? — Az olló csattogott, a virágok már hulltak. — Segítsen hát, maga ügyetlen! Adja kézhez a raffiát!

Ilka néni igazi művész volt a csokorkötésben.

— Mingyárt itt lesz a menyasszony. Igen, már egészséges... Meggyógyult. Reggel ko-

rán ideszaladt és megígérte, hogy ebéd után visszajön. Látja, Francika, ilyen nagy orvos a szerelem.

Ez a szép mondás kész textust kínált egy erkölcsi leckére. Amilyeneket Ilka néni mindig szívesen adott. Most ez valóban alkalomszerű is volt. Irén az Ilka néni védelme alatt állt s Francinak ezt most még egyszer ünnepélyesen tudomásul kellett venni. Franci valóságos előlegezett büntudattal hallgatta s egyre nyomasztóbb hangulatban. Érezte, hogy menthetetlenül felelőssé teszik az Irén boldogságáért. Ez rettenetes volt. Ilka néni, amint beszédközben véletlenül fölemelte szemét a bukétáról és rápillantott Francira, szinte maga is megijedt. Franci sápadt volt, keze idegesen kapaszkodott a tornác oszlopai között húzódó párkányba, szeme föl-alá járt a rózsallék távlataiban, mintha menekvést keresne.

— Óh, gyermek hiszen maga majd leesik a lábáról! — Ilka néni mingyárt kommentálta is, félhivatalosan, a jelenségeket. — Nem aludt az éjjel. A boldogság ellensége az álomnak. Tudja mit, kedvesem? Menjen most a szobájába és pihenjen kicsit. Majd én átkiáltok... Ne féljen, mihelyt ő jön, átkiáltok.

Franci csakugyan ledőlt a kanapéra s azonnal zavaros rémálmokba merült. Ezekből riasztotta föl a kiáltás. S mintha még ez is hozzátartozott volna az álom rémségeihez! Ilka néni a szekrény mögé bujtatott ajtót dörömbözte.

— Francika! Francika!

Francinak mintha a homlokán dörömböztek volna.

— Francika, jöhet már! Itt a menyasszonya. El ne feledje a csokrot.

Franci dülöngve, fejfájósan támolygott át. Különös szimpátiából Irén is fejfájásról panaszkodott. Hasító migrénjei szoktak lenni. Szenvedő mozdulattal nyujtotta hosszú, fehér, kékes kezét.

— Csókoljátok meg egymást, gyermekeim — biztatta őket Ilka néni. — Nem fogok odanézni.

A csók azonban rosszul sikerült, erőltetett volt és kötelességszerű.

— Hozhatna nekem valamit a patikából — mondta Irén.

Ilka néni a cselédet akarta küldeni, de Franci erősködött, neki jót fog tenni egy kis séta. Menekülni, ha csak pár percre is... De hamar rájött, hogy nincs menekvés. Oszoly, a patikus, maga szaladt elibe, amint meglátta,

— Fáj a fejed, pajtikám?

Franci sietett kitérni a célzások elől, melyek a kérdés mélyén rejtőzhettek.

— Nem magamnak viszem.

— Hát a menyasszonyodnak? Szerelmi aszpirin... — élcelt a patikus, eléggé faragatlanul. — Valld be, hogy jó jó vagyok...

Franci már nem is hallotta. Ő csak egy szót hallott ki mindenből. Ez a szó üldözte, vele ment ki az uccára, ez csörgött a patikaajtó csengetyűjében, léptei is ennek a taktusára kopogtak. Menyasszony! Menyasszony!

Menyasszonya van... A menyasszonyához megy... Szegényes fantáziája hiába erőlködött, hogy a szóba tartalmat öntsön. Nem tudta elképzelni Irént, mint őhozzá tartozó valakit... A kötelék valóságát, mely minden emberi lény közül váratlan odaláncolta ép ehhez az egyhez. Ehhez az idegenhez. De maga a szó is elég rettenetes volt. Menyasszony...

A menyasszony elhaló hangon rebegett köszönetet a gyógyszerért. Meghatottan hálás tekintetet vetett fél-fektéből a vőlegény szemébe, aki előtte állt, tenyerén a vízbe mártott ostyával. Franci mindazonáltal valami mást érzett ebben — alig tudta volna megmondani, hogy mit. A hála túlságosan is tüntető volt, a szolgálat birtokbavétele és nyugtázása. Franci úgy állt ott, mint az új inas, akinek az úrnő a legelső alkalommal még kissé túlzott figyelmességgel köszöni meg a pohár vizet. Egyszeriben tudatára jött, hogy nem a magáé többé. Szolgáságba jutott. Az úrnő ott ült előtte; szinte várta, hogy a következő percben idegeskedni fog. Ami meg is történt, mert Franci zavarában egymásután kipukkasztotta az ostyákat, sehogysem tudott szabályszerű labdacsot előállítani.

— Menjen, maga ügyetlen! — kiáltott végre Irén s kivette kezéből a porokat. Mozdulatában érezni lehetett a szenvedő türelmetlenségét. Érezni lehetett a megvetést is. Beszédes mozdulat volt, tele kritikával és szemrehányással. »Majd széthasad a fejem s magának nem vehetni semmi hasznát.« Francit megszégyení-

tette ez a mozdulat. De a szégyen is Irénhez kapcsolta. Összetartozásuk arcukra volt írva, mégpedig nagyon sötét jelekkel. Az egész vidék társaságban, mely ezen a délután Ilka néninél összeverődött, csak ép a jegyespár maradt sötét és kedélytelen.

Franci szinte örült, mikor kártyázni hívták. De persze megint vesztett.

— Szerencsés a szerelemben — kuncogtak a Balog-lányok. Gizi most nem Francinak kibicelt, nem ült mögötte a díván karján. Valahol távol ült s Franci alig mert arrafelé pillantani. Gizi se nézett őrá. Gizi respektálta Irén tulajdonjogát; de ezúttal Irén sem segített Francinak. Irént elfoglalták fejförcsei, melyek lassan kezdtek oszladozni, mint nehéz felhők egy kavargó tájon. Franci fejében viszont a gond felhői kavarogtak és egyre sűrűbben. Most nem tudott elfeledkezni, nem törődni semmivel, mint tegnap! Micsoda könnyelműség volt, beugrani ebbe a játékba! Mit csináljon? Sürgönyözzön szegény édesanyjának pénzért? Vagy kérjen kölcsönt valamely kollégától?

A dilemmát Ilka néni oldotta meg, aki megsejtette zavarát. Ilka néninek jó szimata volt ilyenekre. S hogy Irén hazakészült lepihenni, intett Francinak, kísérjék át ketten.

— Addig egy kis szünet a kártyában! Úgyis magukat fogják megtárgyalni — súgta a vőlegénynek.

Visszajövet aztán kivallatta Francit. Nagyon tapintatos volt és anyai.

— Óh Istenem, hát mért nem szól, gyermek? Hiszen nincsen idegenek között. Maga most már a családhoz tartozik. Irénnek én úgyis a bankára vagyok. Valósággal közös kaszszánk van. S maga és Irén már mindegy: nem igaz?

Zavarbaejtően kacagott. S a kártyaasztalnál egy szép, halk bankót csúsztatott át a Franci kezébe.

— Majd Irénnel számoljon el — súgta. — Ezt Irén adja magának. Ne nekem köszönje. Gondolom, így kellemesebb és megnyugtatóbb.

És megint kacagott. A pénz ép jókor jött, Franci már a kártyaadósságát sem tudta volna kifizetni. A játék nagyon vadul ment eznap. De ami a »kellemest« és »megnyugtatót« illeti, Franci mindenkinek inkább lett volna adósa, mint Irénnek. Annál inkább, mert ez az adósság még nőtt is. Francinak sok költsége volt ezidőben. Ilka néni illendőnek találta, hogy valami szép ajándékot vegyen a menyasszonynak. Az ajándékot már ki is választotta, azaz Irénnel együtt választották ki. Azonkívül meg kellett venni a jegygyűrűket. Lajos bácsi Sótra utazott és vállalkozott, hogy meghozza. Mindezeket Ilka nénivel tárgyalták meg, aki azt is ígérte, hogy lakást szerez az új párnak. A költségek Francit illették, abból a pénzből, amit Ilka néni előlegezett, Irénnel való elszámolásra.

Franci már úgy látta, hogy elsején sem tudja a dolgot teljesen rendezni. Egyre jobban

érezte, hogy több és több bilincs köti. Irénnel ezekről a tartozásokról nem beszéltek; különben is alig beszéltek. A régi fegyvertársi pletykázás megszűnt. Helyébe valami zavar és elfogultság lépett. Gádoroson a jegyesség nem jelentett szabadságot és bizalmasságot. Szó sem volt tegezésről és ölelkezésekről. A jegyeseket gardedám őrizte s tegeződni még a házastársak sem tegeződtek. Franci már nem kísérhette Irént éjszaka egyedül haza, s még abban is volt valami nem-illendő, hogy a jegyesek egymásnak kibiceljenek. Az összebújások és titkos egymáshozsimulások véget értek. Azelőtt folyhattak ezek a dolgok, akár Ilka néni szemelátára is, mind csak ártatlan pajtáskodás volt. De jegyesek közt kifogástalan illetet s kimért távolságot követelt a konvenció. A jegyeseket mindenki megfigyelte, minden mozdulatuk szóbeszéd tárgya lett.

Franci tehát ridegen ült a társaságban s a régi bizalmasság emléke csak még keservesebbé tette a szomorú változás érzését. Gizihez természetesen még kevésbé közeledhetett, az aranyélet a múlté volt már. Francinak nem maradt más hátra, mint beülni a kártyázók közé, akkor is csiklandófürtű és vállára dőlő kibic nélkül. Vagy pedig Irén mellett ülni, de illedelmes távolságban s inkább »szerelmes« némaságban, mint élénk beszélgetésben.

Jegyesek ki szokták egymással tervezni jövő életüket, berendezkedésük minden apró mozzanata végtelen beszéd tárgy számukra, so-

hasem fogynak ki a témából. Irén és Franci közt nem volt így. Franci csak muszájból s elkényszeredetten beszélt jövőendő együttélésükről. Irén pedig Ilka nénivel tárgyalta meg ezeket. Egy-egy tervükről, elhatározásukról úgy értesítették Francit, mintha ajándékot adnának neki.

— Nem hálás nekünk, hogy ezt mind ki-gondoljuk maga helyett?

Franci bizonyos mértékben hálás is volt, mert borzasztó lett volna neki magának gondolni ezekre. Most folyton lakásokról volt szó, Irén kívánságairól és igényeiről mint jövőendőbeli háziasszonynak, s Franci dermedve érezte, hogyan komolyodik napról-napra az ügy. Szeretett volna Irénnel beszélni, egyszer legalább kibeszélni magát, maga se tudta, mivégre és hogyan? De Irén csöppet sem bátorította föl a bizalmasságra. Irén mogorva volt és gyakran fejfájós; fáradt, mint egy nagy erőfeszítés után. Ő akarta és most mégis útálta az egészet. Irén régóta nem bírta már a harcot! Az okos lány harcát a kisvárosban. Akit okossága gyűlöletessé tesz. Aki minden nyelvek prédája lett s közben naponta érzi, hogy öregszik. Csakugyan nagy erőfeszítés volt: egyetlen mesterfogással elnémítani a kárörvendőket! Most megmutatta, hogy férjet is tud szerezni, ha akar. De miután már elérte, amit kívánt, nem sok öröme tellett a dologban.

Franci birtoklása csöppet sem tette büszkévé vagy elégedetté. Megvetette jövőendőbeli-

jét, nem tartotta magához méltónak s megvetését fesztelenül érezte is. Mennél könnyebben szerezte meg, annál kevesebb értéke volt előtte. Alig szólt hozzá, kívánságait röviden, ukázmódra közölte, Franci csak eszköz volt. Addig ért valamit, ameddig lehetett használni valamire.

Néha, miután egész hosszú idő alatt rá se nézett, estefelé hirtelen feléje dobta a parancsot:

— Kísérjen haza!

S Franci engedelmesen szaladt szobájába kalapjáért. Abban az időben még nem lehetett kalap nélkül az uccára menni, úriembernek, a szomszéd házig sem. Franci engedelmes volt, a szokásokkal épúgy, mint menyasszonyával. Napjai az engedelmesség jegyében folytak; más-kép nem is tudta volna helyzetét elviselni. Nem kell hinni, hogy sértőnek vagy terhesnek érezte volna Irén megvető és parancsoló modorát. Ellenkezőleg, sokkal kényelmesebb volt így, a gépies, vak eszköz szerepében. Irén rendelkezett. Ő mondta meg, mikor menjen el Franci hozzájuk, mennyi ideig maradjon ott, milyen virágot vigyen a mamának, hogyan viselkedjék evvel vagy avval a rokonnal? Egész Gádoros rokona volt. Francinak semmit sem kellett tenni vagy elhatározni; szinte nem is gondolkozott ezekben a napokban. Ez volt számára az egyetlen lehetséges magatartás: a végső kétségbeesés! Mint aki végkép foglyul esett, de ezzel már meg is szabadult minden felelősségtől. Már csak hagyja, hogy történjenek vele a dolgok.

Szerencsére nem sokat kellett Irénékhez

menni. Irén maga inkább lebeszélte erről. A mama folyton gyöngélkedett s Irénék túlságosan is egyszerűen éltek, nem voltak vendégekre berendezkedve. Cselédet nem tartottak s rendszeren a konyhában étkeztek, viaszosvászonnal letakart asztalon. Irén semmiáron sem akarta hogy Franci váratlanul betoppanhasson hozzájuk. Hisz ő úgyis Ilka néniéknél tölti jóformán az egész napot! De vasárnapra külön ünnepélyes meghívást kapott Franci. A meghívás családi ebédre szólt. Szépen megterítették a nagszobában s előszedték az ezüstöt az almáriomból s a legféltettebb porcellánkészletet a kredenc alsóbb rekeszeiből. Eljött természetesen Lajos bácsi is s még két vagy három rokon, nem az otthonosak és mindennaposak, hanem a díszrokonok, akik csak nagy családi események alkalmából voltak láthatók.

Ilka nénit is meghívták, de ő kimentette magát, valami vidéki vendégek érkezésével. Ilka néninek az a kivételes helyzete volt Gádoroson, hogy őhöz mindenki járt, s ő nem járt sehová. De különben is, ahogy Franci már értesült Iréntől, mama és »kismama« nem voltak nagyon jóban. Eredetileg kártyán kaptak össze. A takarékos özvegy nem tudott belenyugodni veszteségébe s azóta nem tette be lábát a rózsavillatú bűnbarlangba. Leányát mégis szívesen engedte, a férjhezmenés esélyeire gondolva. Különben is Irént bajos lett volna otthontartani, a sivár házban, folyton siránczó anyja mellett. Irén nem játszott, vagy legalább nem vesztett

s így erről a részről nem volt veszély. A beteg özvegy és Ilka néni azonban nem sokszor találkoztak többet, noha csak pár lépésnyire laktak egymástól. Kölcsönös ellenszenvet éreztek egymás iránt. Nagy dolog volt, hogy Ilka néni meglátogatta Irént betegségében; a családi ebédre azonban már nem ereszkedett le.

Irén iránt más módon adott jelet figyelmének. Egy óriás rózsacsokrot küldött, amely alig fért be az ajtón. Mintha maga a rózsakert kukkant volna be az ajtón! A kis szolgáló, aki hozta, szinte eltűnt, leroskadtt alatta. Mintha mind az egész nagy rózsakert akarna átjönni a szomszédból, úgy nyomult be a ropant bokréta, ellenségesen, támadóan. Franci legalább úgy érezte. A bukét orrán nagy cédula lobogott, erre Ilka néni személyes felügyelete mellett pingálta rá a kis falusi vendéglánya nagy, színes betűkkel: *A fiatal párnak.*

Ez a nagy csokor volt az, ami végkép rádöbbsentette Francit, hogy nem közönséges ebédre, hanem eljegyzési lakomára hívták. Most eszébe jutottak az intézkedések, amiket Irén már errenézve tett s amikre eddig iparkodott mentül kevesebbet gondolni. Ő csak örült annak, hogy a gyűrűket nem kellett neki magának megvennie.

— Maga úgyis egy kicsit mafla, Francika, magát becsapná. Lajos bácsi pedig ép most készül Sótra.

Lajos bácsi megérkezett Sótról s a gyűrűk az ő zsebéből kerültek elő, a nagy ebéd leg-

szertartásosabb pillanatában, lehet mondani, a sült mellé. Franci érezte, hogy elsápad, mikor megcsörrentek. Mint az elítélt, ha a detektív fölkattintja a kézibilincset. Szerencsére nem volt meg benne a bátorság, hogy szembenézzen érzelmeivel. Mint rendszerint ilyen helyzetben, géppé vált és lélektelenné. Némán izzadva hallgatta a Lajos bácsi tószóját, koccintott, elrebegte a köszönetet, engedelmesen tartotta arcát a mamának, fogadta az üdvkívánatokat...

S mindezek után már valósággal menekült Irénhez! Noha súlyosbító körülmény volt, hogy őt is meg kellett csókolni, a vendégek előtt, kötelességszerű mutatvány gyanánt. Mégis Irén volt az egyetlen, akivel bizalmasabb szót vált-hatott, aki útbaigazíthatta ebben a környezetben, elpalástolta ügyetlenségeit, megnyugtatta feszélyező aggodalmait. Akármilyen kurtán bánt is vele, Franci már őhöz tartozott.

Mint valami szigorú, ideges mamához.

S ő is úgy zsörtölődött.

— Mit lógatja az orrát? Legyen egy kicsit vidám... szellemes...

Könnyű volt mondani. Franci szédült, kábult, a levegő fojtotta. Ételszag és szivarfüst keveredett a nagy csokor nehéz illatával. Sokan voltak. A szoba kicsi volt. A rózsák túlnyíltak már, egy-egy szirm a tányérokra hullt, a rózsaszüret ideje közelgett...

— Jó volna szellőztetni — mondta Lajos bácsi, aki hajlott a gutaütésre. — Szűk a lakások.

A lakásról megint a fiatalok dolgára került a szó. Az özvegy hirtelen elkeseredett.

— Óh Istenem, ha lakást tudnék nekik adni! Én meghúzódok mint egy egérke, nem zavarok senkit... Hogy mondhatsz ilyet, Lajos, hogy szűk ez a lakás? Ahogy szegény Jós-kám megfért benne, megférne Franci is. Ő szívesen is jönne ide, mert jó fiú. De Irén alig várja már, hogy az anyját elhagyhassa...

Irén idegesen vágott közbe:

— Ugyan mama, hát lássa be már, hogy képtelenséget akar! Nem ülhetünk itt a maga nyakán. Laci is nagydiák lett, neki is kell egy szoba, ahol tanuljon...

— Hallom, hogy az Ilka már alkuszik is egy lakásra a fiataloknak — sipította valami nagynéni, célzatosan, a mama fülébe. Mire az özvegy megint siránkozni kezdett, vak féltékenységi rohamban Ilka néni ellen.

— Énvelem senki sem törődik!

— Jöjjön maga is hozzánk, mama — mondta Irén. — Mi csak örülnénk ennek, úgy-e Franci?

— Hát... természetesen... — dadogott Franci. Vörös fülei kihívták a Lajos bácsi tréfakedvét:

— Vigyázz, pajtás, ne vállald a sárkányt, mert nem tudod, mit cselekszel! — De aztán komolyra fordította a szót. — A fődolog, hogy minden egy-kettőre menjen. Amint a lakás megvan, kitűzni az esküvőt! Nem kell nagy hókusz-pókusz, mindent el lehet intézni pár hét alatt.

— Nincs nagyobb pokol a hosszú jegyes-ségnél — vélte Lajos bácsi. — Kivált a vőlegény számára: nem igaz, Francikám? — toldotta hozzá cinkos nevetéssel, mint aki valami kényes dologra tett célzást.

Laci, a kamasz, kétértelműen röhögött.

Az eljegyzési kártyákat szétküldték s Franci most már kényszerült anyjának is írni. Irén valósággal izgalomba jött azon, hogy ezt mindezeig nem tette meg. A levél az ő felügyelete alatt készült s csak ennek köszönhető, hogy nem lett egészen kényszeredett és száraz. Válaszul áradozó asszonyi írást kapott, tele illúziókkal és panasszal. Az illúziók Franci előkelő házasságának szóltak, a panaszok a levélíró anya szűkös helyzetének. Franci a saját helyzetére gondolt. Most már tisztán látta, mennyi befektetésbe kerül a házasság. Új és új költségek merültek föl. A sóti gyűrűszámra egyszerre érkezett meg a helybeli nyomdászéval, amit az eljegyzési lapokról küldött. Mindez már nem is nagyon számított: az élet alapjai inogtak meg. Régebben azt sem tudta, mi az adósság. Most már tartozott Ilka néninek, hitelt készült nyitni a bútorosnál s arra gondolt, hogy előleget vesz föl fizetésére. Ezt Lajos bácsi tanácsolta. Mindenki róla gondoskodott, egyre fonták a hálót feje körül.

Most már úgy érezte, lehetetlen Irénnek szólnia. Talán Ilka nénitől kellene tanácsot kérni... Még mindig van útja a visszavonulásnak s Ilka néninél megértést remélhet...

Mostanában későn járt ebédre, sokáig dolgozott a hivatalban, hogy az asztaltársakkal lehetőleg már ne is találkozzék. Ezen a napon szándékosan korán ebédelt és sietett haza, hogy megelőzze Irént. Pista bácsi szundikál ilyenkor s a ház asszonya egyedül van...

Az úton izgatottan fogalmazgatta, mit mondjon, mit ne mondjon. Hősiesen hágott a tornácra, a rózsatövek végeláthatatlan csatasora elé. Egyszerre megtorpant: a csatasor különös változáson ment át. A rózsakert nem volt többé a selymes tarkaság őserdeje. Mintha megsötétedett volna, mintha valami lámpát lecsavartak volna. Már csak egy kis karajon volt a régi. Ezenkívül dísztelen álltak a cserjék, mint igazi csatasor, zöldben és barnában, tövisdárdaikat emelve. Lefosztott szirmaik hosszú kosarakban heverték, keresztben az úton. A rózsáknak illatos lelke hevert nyílt koporsókban, míg hosszúlábú, kemény testük zölden menetelt tovább az ősz felé. A kosarakból a virághullák édesen bódító hullaszaga áradt. Messze, lentebb, hol még virágban felhőztek a bokrok, most csattogott a nyeseólló, gereblyék sepertek.

Egyszóval megjöttek a szerbek s itt volt a rózsaszüret. Ez mindig lázas izgalmat jelentett, alkonyatig be kellett fejezni az egészet, a szerbek mentek tovább, az idén különben is elkéstek körútjukkal. Minden kéznél levő munkaerőt befogtak ilyenkor, lányok és asszonyok serege dolgozott. Pista bácsi a tornác sarkában tárgyalt a rácokkal. Ilka néni másik cso-

port közepén állt a kertben, a nagy esemény odacsődítette a szomszédokat, már Irén is ott volt, Ilka néni búcsúcsokrokat kötött, szórta, ajándékozta a fölös virágot. Csak úgy futtában kiáltott oda Francinak:

— Látja, milyen nagy ujság van itt, Francika! De magának is nagy ujságot tudok. Lefoglalóztam a lakást! Éppen az imént ment el a Horvátné.

Horvátné a ház tulajdonosa volt, ahol a régen kiszemelt lakás állt s Franci nem szólhatott semmit, hiszen mindannyian megegyeztek abban, hogy ez a lakás az összes Gádoroson kaphatók között kétségtelenül a legalkalmasabb. Eddig magas ára állt útjában, hogy kivegyék. De a rózsaszüret hangulatában sikerült annyira meglágyítani Horvátnét, hogy jelentékeny engedményt tett. Ilka néni nem volt az, aki elszalasztja az alkalom pilléit. S nem lehetett oly izgalmas dolga, hogy ne gondoljon a másokéval is. Sietett megkötni az üzletet, a Franci nevében.

— Nem örül, Francika?

— De igen... köszönöm... — hebegett Franci s bocsánatot kérve, visszavonult szobájába. De sokáig nem volt ott nyugalma, a lányok fűzért fontak ajtajára s rózsákat dobáltak be ablakán. Amint megint kilépett a küszöbre, valóságos rózsaeső fogadta.

— Éljen a vőlegény! — kiáltotta Balogh Gizi. Francinak úgy tűnt föl, mintha valami gúny lett volna hangjában. Gizi előreszaladt a

nagy kertnek abba a részébe, amely még fennhordta rózsaszín pompáját, noha már nem büszkén és hivogatólag: inkább reszketni látszott a virágdísz s egyre messzebb húzódott a háttérbe... Méhek és pillangók végső zavarban kerimbózsáltak a megcsonkított, özvegy lombok körül, néha le-lecsapódtak a földre, ahol kupacokba gyűlt a lenyírt virág, egy pöször nagy zengéssel a Gizi borzas hajába akadt, mintha valami lángba szállt volna bele: a haj lángolt a délutáni napban és most a láng remegni, lobogni, sisteregni kezdett! Gizi fölsikoltott s Franci, aki ép akkor ért oda, a lovagiasság reflexével nyúlt már a sistergő fürt felé. De Gizi hevesen megrázta a fejét, hátravetette mint egy csikó, s Franci ujja a meleg, bársony lányarcba ütődött, míg a bogár, kiszabadulva, úgy suhant föl a légbe, mintha gumipuskából lőtték volna ki. Gizi durcás mozdulattal emelte kezét megtépett hajához s megsemmisítő pillantást vetett az ügyetlenre, akit kacér álnoksággal tolakodásról vádolt: mit akar? hogysisne!

— Maga vőlegény! Maradjon csak a menyasszonya mellett...

Irén kissé távolabb volt s Franci, mint aki pofont kapott, sötéten vonult vissza. Irén és Ilka néni úsztak a tervezgetés gyönyöreiben s nyomasztóan érezték a vőlegény rosszkedvét.

— Mi baja Francinak? — kérdezte Ilka néni, aki szinte jobban izgult az Irénék új lakásán, mint a rózsaszüret miatt.

— Kedves szokása szerint arcokat vág.

— Tűzzétek ki az esküvőt minél hamarabbra — tanácsolta Ilka néni. — És minél hamarabb. Még ma este.

Irén este csakugyan átvitte Francit a mamához s átüzentek Lajos bácsiért is.

— Mennyi idő alatt tudjátok berendezni az új lakást? — kérdezte Lajos bácsi.

— Óh, nagyon hamar! — felelt Irén. — Már mindent megbeszéltünk Ilka nénivel. Ő bejön velem Sótra s megvesszük a bútorokat: Franci itthon marad, neki hivatala van s különben sem ért ehhez, sokba is kerülne. Ilka néni ismeri a céget; modernet veszünk s nem drágát, részletre. Ezek azonnal szállítanak s a berendezés pár nap alatt megvan.

— Szóval semmi ok rá, hogy a kínos jegyesség állapotát továbbra is fenntartsuk — összegezte Lajos bácsi. — A fiatalok türelmetlenségét honorálni kell.

Igy határoztak meg egy közeli napot, melyről eldöntötték, hogy »Francinak is nagyon alkalmas«. Franci közbe sem szólt az egészben. Mit szólhatott volna a dolgok ilyen stádiumában? ... Most az a kérdés merült föl, hogy ki végezze az esketést?

— Neked ügyebár rokonod a Gruber kanonok Sótton? — vetette föl Lajos bácsi. — Irj neki! Sót nincs oly messze s ha nem érne rá aznap eljönni, esetleg tőle tehetjük függővé a végső terminust.

Franci nagyon nehezen szánta rá magát,

hogy a kanonok-bácsinak írjon. Tulajdonképpen alig ismerte, noha kisdiákkorától fogva érezte pályáján támogató kezét. A kérés azonban természetes volt és szokásos s amellet nagyon fontos, a gádorosi közönség előtti presztizs szempontjából. Így Irén ezt a levelet is irgalom nélkül megiratta vele, akár az anyjához szólót.

A kanonok azonnal válaszolt. Áldást küldött, kenetes szavakkal, s kedvesen megígérte, hogy az adott napra megjelenik Gádoroson s személyesen teszi szeretett öccse nyakára a szent házasság édes igáját. Az esküvő fényesnek ígérkezett. Ilka néni és Irén lázasan készülődtek, mingyárt másnap beutaztak a bútorokért Sóttra, Franci ezt csak akkor tudta meg, mikor délután hiába kereste őket. Egy éjet Sóton is aludtak, Ilka néni nővérénél s fölhangolva érkeztek meg harmadnapra, alig várták, hogy az üres lakásban legyenek s megállapítsák a bútorok helyét. S amint a bútorok megjöttek, azontúl mindennap órákat töltöttek a rendezkedéssel. Szerencsére Francinak nem kellett velük tartani. Szabadabban érezték magukat nélküle; s minthogy ő nem sok kíváncsiságot mutatott az új lakás irányában, jobbnak látták úgy tenni, mintha inkább ők nem engednék, hogy kíváncsiságát kielégítse.

— Maga csak ügyetlenkedne, Francika. Aszszonyoknak való az ilyesmi. Magának megkepepeés lesz ez: majd meg fogja látni, ha elkészül...

Irén idegesen sietett mindennel, izgatott

volt és türelmetlen. Egyidő óta az az érzése támadt, hogy diadala nem olyan biztos, mint hitte s megrémült a kudarc gondolatán, ha valami történne... Csak már megvolna az esküvő!... És az esküvő naponta egy nappal közelebb jött, mint a halál. Franci legalább így érezte: a halál nem tűnhet föl biztosabbnak és mégis elképzelhetetlenebbnek. De a halált legalább nem sürgetik folyton a nyájas kérdések s nem kell hozzá olyan arcot vágni, mintha epedve várnád már. Franci hiába kerülte az embereket, hiába lett egyre mogorvább, szótalannabb, úgyhogy lassankint már az egész város erről beszélt: mégis akadt valaki minden nap, a hivatalban, ebédnél, vagy Ilka néniénél, aki újra kegyetlenül megkérdezte:

— Mikor lesz a nagy nap? — Egy-egy nő sóhajtva tette hozzá: — Képzelem, hogy várják már! — S Franci néha azon kapta magát, hogy csakugyan alig várja a kitűzött dátum elérkeztét. Így várhatja a halálraírt a kivégzés napját, hogy túl legyen a siralomház lelki kínjain.

Franci siralomháza nem nagyon hasonlított ahhoz, amit a Lajos bácsi képzelt. A legnagyobb szenvedés ebben az volt, aminek a társadalmi megállapodás szerint örülni kellett. A fészekrakás előkészületei csupa gyötrelmévé váltak. Igazában csak Ilka néninek volt ez keveretlen öröm: aki újraélte ifjúságát s úgy élvezett mindent, mintha ő volna a menyasszony. Vidám és csitri menyasszonyok baba-

szobát látnak jövődő otthonukban s minden bútor vagy tárgy új játékszer nekik. Irén nem hasonlított ezekhez, ő számító és kicsinyes háziasszony volt már előre. Franci úgy érezte, börtönét bútorozzák. Mégcsak hallani sem akart semmiről; inkább beült a kártyába, az öregasszonyok közé. Irén ezt nem nagyon szerette, mert a pénzre gondolt s Franci most is folyton vesztett. Néha megpróbált neki segíteni, megszíról intett, hogy óvja egy-egy különös játékbeli baklövéstől. Barinovicsné ilyenkor azonnal fölszisszent:

— A jegyesek összejátszanak.

Emiatt egyszer csata is volt, Barinovicsné megvádolta őket: »Könnyű nekik, mert négy szemmel látnak!« Ilka néni tüzesen kelt a mátkapár védelmére s Franci feje fölött harc fejlődött, mint hajdan Hektor holtteste körül. Franci ebbe époly kevésbé elegyedett bele, mint Hektor; de nem lehet mondani, hogy époly érzéketlen is volt. Rettenetesnek érezte, hogy figyelik őket, hogy állandó ellenőrzés alatt állanak s csakugyan ezt nehéz is volt bírni. A jegyesek minden mozdulata színház lett a nénik számára. Kritizálták szavaikat, tekintetüket, lesték, hogyan viselkednek egymásközt s megcsókolják-e egymást? Az eredmény újabban mind több beszéd tárgyat szolgáltatott. Franci mogorvasága s közönye a berendezkedés mozzanatai iránt kezdett feltűnővé válni.

— Mégcsak meg se nézte a lakást. — susogták. Végre is Irén és Ilka néni szinte erő-

szakkal elcipelték mindennapos zarándoklásaik céljához. Már minden helyén állott; csak egy nagy takarításra volt szükség, hogy az új fészek kész és lakható legyen.

A lakás udvari bejáratú volt, barnára festett fatornáccal, melyet nagyzóan verandának neveztek. Az udvaron egy nyeszlett öreg tamariszk állt, néhány szál mályva és egy köhögős kút. A homorúvá taposott téglajárdán tócsákban állt meg a víz. Háttérben az illemhely látszott, gyér vadszőlő leplezte félszeg szeméremmel. Az udvar sötét volt, mert ráesett a szomszédos új postaépület árnyéka. Franci szomorúan gondolt a napfényben úszó rózsakertre, a lugasok alól bugyborgó kacagásra. De gádorosi fogalmak szerint az új lakás a legjobb helyen volt s a »szép árnyékos« udvar külön előny.

— Mindig vágytam a város központjában lakni — sóhajtotta Irén.

A szobák bútorzata az új ízlést lehelte, a szecessziót. Franci nem merte elárulni, mennyire ridegen hat rá ez a stílus, az Ilka néniék régi sublótjainak és óriás almáriumainak családias meghittsége után. Szomorúan nézte a szemérmetlenül egymás mellé tolt ágyakat, a színnyomásos Madonna-képpel s a keskeny íróasztalt, mely az ebédlő sarkában állt, kicsit sötét helyen.

— De hisz maga úgysis csak a hivatalban dolgozik, Francika.

E két szoba után a konyha következett

s azon túl még egy nagy udvari szoba, alkóvvval, mely egyelőre bútorozatlan állt. Gádoroson a lakás olcsó volt, de a bútor drága. E szoba nagysága némileg meglepetés volt Francinak, ő úgy tudta, hogy ez a helyiség nem is számít.

— Ide majd betehetjük a mama bútorait, hogyha esetleg hozzánk akarna egyszer jönni... látogatóba... — mondta Irén zavartan. — Az alkóvban akár Laci is meglakhatik — tette hozzá könnyedén, mint valami lényegtelen dolgot.

Francinak azonban elszorult a szíve. A saját anyjára gondolt, aki Pozsonyban él, egy kis szegényes szobácskában s mégcsak nem is álmodik arról, hogy tekintetes úrrá nőtt fiához költözhetne. Úgy érezte, hogy az új lakás nem is az övé, hanem az idegen famíliáé, amelynek egész Gádoros tudomása szerint nem-sokára ő is tagja lesz. Csüggedten nézett végig a szobákon. Irén csontos alakja ott állt a nyitott udvarajtó keretében s erről eszébe jutott Gizi, ahogy nemrég legényszobájának ajtajában állt, mikor Ilka néni megbízásából kártyázni hívta. A rózsalugasok hátterén, arannyal körülrájzolt sziluett, sötéten a bezuhanó nap előtt... Ez az emlék elsápasztotta Francit, egyszerre elvette a kedvét mindentől, szeretete volna azt mondani Irénnek, Ilka néninek, az egész életnek, a sorsnak, amit a durcás gyerek mond, ha kedve ellen megy a játék folyása:

— Így nem játszom.

Sötét tünődések napjai következtek. Majd úgy vélte, hogy most már minden késő s az

egyetlen úri dolog, amit tehet, vállalni eddigi szótlanságának következményeit; majd formálakon törte a fejét, melyekkel lelkét feltárhatná Ilka néninek, esetleg Irénnek, önmagát vádolva vagy méltóságteljesen. Az esküvő napja már egész közel volt, s őt mostanában többet hagyták magára. Barátai, asztaltársai beszüntették élcelődésüket a mogorva vőlegényen, s noha nem sok jót jóstak a házasságból, maguk közt már a nászajándékról tanácskoztak. Irén a varrónővel tárgyalt, elfoglalták az előkészületek. Franci töprengő sétákat tett a virágjától megfosztott rózsakertben, egész a túlsó végig, hol az országút szaladt a Duna felé, amerre a szerbek elvitték a rózsákat.

Közben megvolt a nagytakarítás az új lakásban, s a takarítónő elhozta a kulcsokat, melyeket Ilka néni bizonyos grandezzával nyújtott át Francinak.

— Akár azonnal beköltözhetik.

Irén az első pillanatban ezt nem is találta olyan rossz ötletnek. Igen, miért ne költözhetne be Franci már most, néhány nappal előbb, miért ne fogadhatná új feleségét már otthonosan és gazda gyanánt, mintha legénylakásában fogadná? Mi volt Irén tulajdonképpen ösztöne, mikor az ötletet pártolta, nehéz volna megmondani. Talán valami szimbolikusan véglegeset érzett abban, ha Franci bevonul a kettejüknek berendezett fészekbe, mintha a madár beröpnülne a kalitkába! Talán ebben már a házasság egy lépését látta, amelynek megtörténtéért

most úgy reszketett, mintha oka lenne félni, hogy sohasem történik meg? Amint Franci beleegyezett a tervbe, ő már megbánta, hogy mellette szolt. Egyszerre megérezte Franci elhatározásában a menekvés ösztönét, s rémület fogta el. Most eszmélt rá, hogy Franci ez alatt az utolsó pár nap alatt messzebb lesz tőle. Igaz, hogy délután épúgy találkozhatnak Ilka néninél, mint eddig; de már nem kopoghat be érte a szekrénnel bezárt ajtón, ha késne...

Francit csakugyan a menekvés ösztöne hajtotta, mert hiába álmodozott magában arról, hogy Ilka nénihez fordul segítségért, tudat alatt nagyon jól érezte, hogy épp Ilka néni háza a háló, amely befonta, s nem szabad addig, míg innen nem szakítja ki magát. De amint a terv határozatba ment, az ő hangulata is megfordult. Eszébe jutottak a rideg szobák, az összetolt ágyak, a szecessziós íróasztal és a sötét udvar nyiszlett tamariszkja... Reggel, mikor búcsút vett, érzékeny pillantást vetett a fehéroszlopos tornácra és a kertre, mely zölden zengett és vidáman, mintha már elfelejtette volna meggyilkolt rózsáit.

A barna veranda fogadta, a nyiszlett udvar és a bejárónő, akit Irén szolgálatába vett és odarendelt. A szobák sötétségben várták, mert Gádoroson divat volt kizárni a napfényt. Meg kellett ritkítani a zsalúkat, hogy valamit lásson. Első tekintete az ágyakra esett. Ez a látvány teljes erővel fölidézte benne az érzést, hogy kelepcebén van: lélegzethez jutott, de nem

szabadult meg. Az új környezet, a szokatlan kimozdulás, a magánosság bátrabb hangulata erőt adott neki, hogy tisztán nézzen szembe helyzetével. Kevés ideje van, azonnal cselekednie kell. Leült a szecessziós íróasztal mellé és két levelet írt, amelyeket a bejárónővel azonnal elküldött. Az egyik Ilka néninek szólt, a másik Irén mamájának.

A levelek méltóságteljesek és férfiasak voltak. Minden hibát magára vállalt, de bevallotta, hogy bármennyire is változatlan Irén iránti tisztelete és rokonszenve, nem érzi magában azt az érzést, melyet egy pillanatig érezni vél s mely »egyedül nyújt biztosítékot a hitvesi együttélés békéjére és boldogságára«. Jobb, ha ennek fölismeréséből levonja a következtetéseket s idején visszavonul, mint hogy mindkettejüket s főleg talán Irént egy egész életre boldogtalanná tegye.

Természetesen minden költséget, amely a jövődő berendezkedéssel kapcsolatban fölmerült, ő teljes egészében magáénak tekint, s minden felelősséget az emberek előtt a legmesszebbmenő lovagiassággal viselni fog. Az Ilka nénihez szóló levélben még hozzátette, hogy saját adósságának tekinti azt is, amit Ilka néni Irénnek kölcsönadott s lehető rövid időn belül törleszti. Sokáig habozott a levelek bezárása előtt: mellékelje-e a gyűrűt Irénnek, vagy külön postacsomagban küldje el? Végül is becsúsztatta a borítékba, hogy a levélnek ezzel is nagyobb súlyt és komolyságot adjon.

A karikák ebben az időben keskenyedtek, »ki-kapós férjek zsebébe lapuló« gyűrű volt divatos, feltűnés nélkül simult a zizegő tasakba. De megint visszahúzta, szemérmetlennek találta a gyűrű csupaszságát.

— Valami selyempapír kellene.

Külön elszalasztotta a bejárónőt selyempapírért. A lakásban egyetlen heverő papírrongyot sem talált, itt minden el volt rakva, megemésztve, kisöpörve vagy inkább gondosan összehajtogatva, ki tudja, melyik fiók mélyén, minden az Irén pedáns szellemét lehelte. A hiábavaló keresés bosszúsága segített legyűrni kételyeit, mert egy pillanatig már brutálisnak kezdte érezni, amit tesz. Igen, brutális cselekedetre van itt szükség, férfias határozottságra. Föl és alá járt a szobákban, úgy érezte, hogy Irén szellemével csatáz. Az ágy utánafordult, ránézett. A nászágy, gondolta, s lelke mélyén tudta, hogy elszántsága mögött valami gyötrelmes kishitűség bujkál. Irén gúnyos fölényére gondolt, aki úgy tudta őt megsemmisíteni, mint egy ügyetlenkedő, félénk kisdíákot. Végül talán nem is az elszántság volt, ami a leveleket elküldette vele, hanem még inkább ez a kishitűség: mert gyávaság ellen csak egy még nagyobb félelem harcolhat. De ez a legkeményebb lelkititkokhoz tartozik, amiket Franci maga sem vallott be önmagának.

— Ezeket a leveleket sajátkézbe kell adni, Kati néni — mondta a visszatérő takarítónőnek. Egyúttal a hivatalba is üzent vele: kép-

telennek érezte magát, hogy most emberek közé menjen. Oly hangulatban volt, mint az anarchista, aki eldobta a bombát: mert meg kellett lapulni és várni. A konyhában talált egy ebédhordó edényt. — Hazajövet hozza el az ebédemet, Kati néni.

— Beteg a tekintetes úr? — kérdezte Kati néni s ajánlkozott, hogy megveti az ágyat. Franci nem is bánta. A nászágy egyik oldalát lebontották, félig fölhajtvá a közös terítőt, s az ex-vőlegény a hideg paplanok közé dugta árva testét. Nem mert rágondolni, mi következik most, mit fognak mondani a városban? Innen menekülnie kell, annyi bizonyos. Gondolattalan nézte a falak tapétamintáit s a hullámvonalas, modern sífónokat. Az ebédben nem sok kárt tett, s miután Kati néni elmosogatott és távozott, ráfordította a kulcsot s visszabújt az ágyba, hogy aludni próbáljon.

Egyszerre azonban a kulcs, amit a zárban hagyott, magától forogni kezdett s hangos csörgéssel kiesett a padlóra. Ez künn volt az ebédlőben, de a két szoba közt nyitva volt az átjárás, s Franci ágyából figyelhette a különös jelenséget. A zárban egy másik kulcs nyikorgott. Most föltárult az ajtó s a küszöbön állt Irén.

Irén először hisztérikus rohamot kapott a levéltől, de a hisztéria-rohamból hamarosan energia-roham lett. Ez egészen rendes folyamat volt, építeni lehetett rá. Irén mamája el sem olvasta a levelet, azonmód átadta Irénnek. Nézd meg, lányom, mit akar a Francid! A mama

irtózott a bonyodalmaktól, rég megszokta, hogy mindent Irén igazít el. Biztosan összevesztek. Irén mértéktelen izgalomba jött, már látta magát a világ gúnyjául, megbélyegezve, egész élete összeomlott. Laci, aki kérdést mert intézni hozzá, egy nővéri pofont kapott. Ettől a kitöréstől hirtelen magához tért. Mosakodni, öltözködni kezdett, még be is zárkózott ehhez, ami nem volt szokása. Különös gonddal púderezte magát. Közben elfogyasztott egy nagy vajaskenyeret, ez volt az ebédje s nem bánta, hogy a többiek mit esznek.

— Igyál rá egy kis vörösbort, lányom, az megnyugtat — diktálta belé a mama, ahogy Gádoroson kötelező volt.

És most itt állt a Franci küszöbén. Kulcsa volt a lakáshoz, a saját lakása volt ez, amit ő maga bútorozott be, a saját ízlése szerint s el volt szánva, hogy nem engedi magától elragadni. Ahogy benyitott, erélyesen és kopogtatás nélkül, ez jogainak hangsúlyozása volt. De egyúttal céltudatosan számító cselekedet, mely a meglepetéssel kívánt hatni: a női jelenés tündéries váratlanságával. Az úrnő hazatér. Nem, a szerelmes úrilány nyit be, jóhírnevét dacosan kockáztatva, egy legénylakásba.

— Látja, Francika, mire visz maga engem! Ha meglátott valaki! Pedig biztosan megláttak! A Stanci néni mindig néz a zsaluk mögül. A Tardits doktor is éppen most jött ki a szomszédból. Hát még ha tudnák, hogy maga ágy-

ban fekszik! Azt is meg fogják tudni a Kati nénitől...

Franci rettenetes zavarban volt. Kétségbeesetten iparkodott nyakába húzni a paplant. Övig meztelenül hevert a matrácra. A nagy hőségben és izgalomban eszébe se jutott előkeresni hálóköntösét. Csak úgy ledobta ruháját, kemény ingét, szétszórva széken, padlón, szőnyegen, csúnya rendetlenségben.

De Irént nem feszélyezte a férfi rendetlenség. Megszokta az ilyesmit Lacinál. Nyugodtan fölvette a földrehányt inget s összehajtotta:

— Óh, maguk, férfiak, mindig rakodni kell maguk után! Magának igazán szüksége van egy asszonyra... Mi ütött magába? Beteg, Francika?

Odalépett az ágyhoz és fölébe hajolt.

— Látja, még a levele után idejövök, megalázom magam. Kiteszem magam a város nyelvének. S még azzal sem törődöm, mit gondol rólam maga, a maga alacsony férfi-fantáziájával. Mi baja, Francika? Hadd ápoljam legalább, ha beteg! Maga is ült az én betegágyam mellett...

— Nem vagyok beteg — nyögte Franci, karját se merte kidugni a paplanból, nehogy a vendég észrevegye vállának meztelenségét.

Irén látta a védekező szándékot és sokkal tragikusabb színben látta.

— Juj, de mogorva lett! Még a kezét se nyújtja nekem. Hát mi az én bűnöm? Mit

vétettem én magának, hogy tegnap még megcsókolt és ma már a kezét se nyújtja?

— Nincs rajtam hálóing — dadogta Franci. Irén azonban nem hallgatott az egyszerű és frívól magyarázatra. Irén érzékeny hangot ütött meg, jelenetet akart, bízva, hogy Franci ezt nehezen állja, ami igaz is volt.

— Mit vétettem, hogy így kiszolgáltatt a világ nyelvének? Hát érdemeltem én ezt magától? Képzeli azt maga, milyen egy lány helyzete Gádoroson? Ha nem akart elvenni, miért nem mondta meg hamarabb? Hogy fogok most a világ elé kerülni?

Ez a gondolat csakugyan elérzékenyítette, torkába szökött a zokogás.

— Ez így nem megy, Francika. Ezt nem lehet csinálni. Mért nem szólt előbb nekem? Mért nem volt egy kicsit őszinte hozzám?

— Nem tudtam — fulladozott Franci. — Nem voltam képes... Félttem, hogy fájdalmat okozok...

— Mért kellett mingyárt a szegény mamát kétségbeejteni?

— Én nem képzeltem ezt... Hisz én éppen azért... — kezdte Franci.

— Maga azt írta a mamának, hogy nem akar engem boldogtalanná tenni.

— Éppen azért éreztem kötelességemnek...

— Sohase magyarázkodjon, Francika. Ezt nem lehet kimagyarázni. Nem akar boldogtalanná tenni és ugyanakkor csúfságnak állít az emberek szemébe, vár az utolsó percig, hogy

a botrány nagyobb legyen. Nem akar boldogtalanná tenni! Mennyit jártam ide napról-napra, azt gondoltam, a saját lakásomat rendezem bel! — A hangja elcsuklott a zokogástól. — Itt fekszik az én ágyamban és nevet.

— Én nem nevetek.

— Most úgy jövök ide, mint a bűnös, a gyalázatos, aki tilos úton jár. Még ma este az egész város száján leszek. De nem bánom! Már semmit sem bánok! Nekem már minden mindegy! Idejöttem, Francika és nem hagyom magam mingyárt visszaküldeni. Maga lehet komisz hozzám, lehet háládatlan. De ha maga beteg, nekem itt van a helyem, maga mellett.

— Nem vagyok beteg — ismételte Franci mogorván. Kicsit csodálkozott a következetlenségen: hisz Irén nem tudhatta előre, hogy őt ágyban találja! Hogyan tetszeleghet most mégis a beteglátogató szerepében? De Irénnek ez jó formula volt, amellyel látogatását meghosszabbítsa, míg eredményt nem ér. Letette kalapját az asztalra, sokáig bajlódva a tűvel, miközben könnyeit szárogatta s lassan megint beszélni kezdett.

— Látja, Francika, nem kell azért haragudni. Legyünk okosak és jóbarátok. Én nem akarom magát semmire sem kényszeríteni, dehát most már nem lehet visszacsinálni, amit csináltunk. Magának is be kell látnia, hogy amit maga kíván, az képtelenség. Maga már költségekbe verte magát, engem pedig jóvátehetetlenül kompromittált. Mért ne házasodhatnánk

össze, legalább egy hónapra? Magának ez semmit se jelent, nekem pedig mégis csak kisebb szégyen, elvált asszonynak lenni, mint cserbehagyott, kijátszott leánynak. Manapság a válás könnyen megy, ez még csak érdekes, nem igaz, Francika?

Francika hallgatott.

Irén most az ágy szélén ült és Franci keze után nyúlt. A kézről csak az ujjak hegye kukucskált ki a paplan fölött, a vállnál. Az ujjak görcsösen szorították le a paplant és semmiképpen sem feleltek Irén mozdulatára. Irén éppen hogy érintette az ujjakat. Többre nem merészkedett, mert nem akart semmit se kockáztatni. Közben megállás nélkül beszélt, hogy a fölénynek ezt a hiányát leplezze.

— Mondja, hát nem élvezi ezt a szép modern ágyat, ezt a rendes lakást, amit itt magának bebútoroztunk Ilka nénivel? mi lesz most már ezzel? nem volna kár ezért? annyit terveztünk, ábrándoztunk róla! maga is hogy örült minden darabnak...

Franci hallgatott.

Irént ideges félelem fogta el, hogy a társalgás megakad.

— Jól fekszik?

— Jól.

— Meg van az ággal elégedve?

— Meg.

— Kati néni nincs itt?

— Már hazament.

— Szóval egyedül vagyunk a lakásban?

— Egyedül.

Irén fölállt s kalapját egy kicsit tovább tette az asztalon.

— Tudja, Francika, hogy ezt az ágyat, amiben fekszik, én a magaménak szántam? Mit szólna hozzá, ha én meg most befeküdnék a magáéba?

Franci nem szólt semmit.

— Most már úgyis mindegy — folytatta Irén. — A város már úgyis értesült róla, hogy itt vagyok. Sikerült engem visszavonhatatlanul kompromittálni, Francika. Nincs melege, hogy így betakarózzik a nyakáig?

— Nincs — felelte Franci kétségbeesetten és ostobán.

— De hiszen csak úgy csurog a homlokáról az izzadság! Engedje csak, Francika, hadd törölöm le! — Franci egy hűvös és erősen illatos kendőt érzett végigsuhanni halántéka fölött. — Nagy csacsi maga, hogy így betemetkezik a paplanba nyáron. Csak nem előttem tartja az illemet? Én nem ijedek meg egy férfitől, Francika, eleget látom a nagy kamasz öcsémet. Csakugyan nagyon meleg van itt: Kati néni nem húzta sűrűre a zsalukat.

És tüntetően kezdte kigombolni blúzáat. Franci viszont tüntetően elfordult, nem nézett oda.

— Hogyan csinálná ezt egy olyan igazi kitanult nő? — tünődött magában Irén. Példákra gondolt, ismert esetekre, lányokra, akik a pletyka szerint ilyen és ilyen módon szereztek

maguknak férjet... hogy aztán már kényszerült elvenni őket az illető. Mindenre el volt szánva, de nem tudta, mikép fogjon hozzá. Hirtelen megint az ágy szélére ült s erélyes elhatározással fölébe hajolt Francinak. A fiatal-ember látta meglebbenni a félig kigombolt blúzt, két kar csapott a nyaka alá s egy kiszabadult hajtincs a szemébe vágódott, úgyhogy védekezésül és reflexmozdulattal muszáj volt kikapni egyik kezét a paplan alól, a paplan lecsúszott s előtűnt a meztelen és nagyon fehér férfiváll. Franci ing nélkül feküdt az ágyban.

— Nincs rajtam hálóing — dadogta újból, elvörösödve, mint akit valami nem-rendes dolog kaptak rajta. Ebben a pillanatban egyszerre éles hang hasította ketté a meleg délután félhomályos csendjét: a bejáróajtó csengője szólt meg.

Franci és Irén egymásra néztek. Egyikük sem mozdult. Egy percig teljes csönd volt, hallani lehetett a dongók zizegését a zsaluk között.

Most ismét fölhangzott a csöngetés.

— Ki lehet az? — kérdezte halkán Irén.

— Nem tudom.

— Talán Kati néni jön vissza. Nem hozott tejet ozsonnára?

A csengő újra szólt.

— Eressze be. Én elkészítem az ozsonnáját.

A csengő hosszasan, egyfolytában csilingelt.

— Ez nem Kati néni — susogta Franci.

Remegve lapultak, egy leskelődő és ellen-

séges város közepén, ismeretlen veszélytől rettegve, fülelve a zajokra, mint egy őserdő barlangjában. De egymással is époly idegenek voltak és ellenségesek, mint az erdő vadjai.

A csengő nem hagyta abba.

— Mért nem megy ki? — sziszegte Irén.
— Mégis csak meg kell nézni, ki az?

— Nem kelhetek így föl. Nincs rajtam hálóing.

— Vegyen hát valamit magára. Nem fogok odanézni.

Franci szemérmesen föltápászkodott s magára vette kabátját. Mezítláb volt, mert a papucsát épúgy átalotta nagy bánatában előkeresni, mikor lefeküdt, mint a hálóingét. Mezítláb volt és nagyon különös öltözetben. Azidőtájt még nem viseltek *shortot* a férfiak; Francin is hosszú alsónadrág lebegett, igen illetlen ruhadarab, amelynek még a nevét sem lehetett kimondani női társaságban. Lebegett vagy inkább lotyogott, jobbra és balra minden lépésnél, a meztelen húsára fölvert rövid kabát alatt.

Igy ment a bejáratig.

A csengés újrakezdődött, dühödt, türelmetlen rohamokban s nem szűnt meg mindaddig, míg a kulcs meg nem nyikordult a zárban. Franci lassan, óvatosan nyitotta az ajtót, először csak egy keskeny résnyire, hogy lássa, ki akar bejönni. A résen két szál rózsza jött előre, mint valami útcsináló követ, bekukucskálva és szétnézve.

— Bocsánat! még egy pillanatig tessék

csak várni! — kiáltotta Franci, visszacsukta kilincsre az ajtót s két ugrással újra az ágyban termett. — Nem ereszthetem így be — súgta Irénnek s az ágyból kezdett újra kiabálni a vendég felé, hogy »már szabad«. Most teljesen gépies volt, a szégyellős illem automatája, mert Ilka nénit sejtette a rózsás látogatóban. Igazában félt Ilka nénitől, csak tőle félt... Rettegett elgondolni, milyen szemmel nézheti Ilka néni az eljárását... Valóságos megkönnyebbülés volt számára, mikor a várt látogató helyett megint csak a kis cseléd lépett be, aki a multkor a nagy csokrot hozta Irénékhez.

Ugyanez viszont Irénnek csalódás volt. Ő már épp előjött rejtekhelyéről s blúzáat gombolgatva indult a vendég felé, mint a szorongatott hadvezér a felmentő sereg felé, mely kirántja zavarából... A kis szolgáló mindebből nem vett észre semmit: rettenthetetlenül hatolt előre a rózsákkal, hogy elmondja betanult szerepét:

— A tekintetes asszony tisztelteti és küldi a rózsákat és azt üzeni, hogy megkapta a levelet és tessék átmenni megbeszélni.

Irénből most kitört a meggyúlt feszültség. Minden indulata a kis cselédre zuhant.

— Hát te megbolondultál? Mit rázod a csengőt egy félóráig? Nem tudsz nyugodtan várni, míg beeresztenek?

— A tekintetes asszony azt mondta, addig csöngessek, míg nem vagyok egész biztos, hogy a tekintetes úr nincs itthon...

— Hát eredj és mondd meg a tekintetes asszonynak, hogy tiszteltetjük és azonnal átmegyünk.

Franci meghatározhatatlan nyögést hallott az ágyból. Irén sietett némi magyarázatot fűzni szavaihoz.

— A tekintetes úr nem jól érezte magát és lefeküdt. Megmondhatod, hogy én is itt voltam és meglátogattam. De most már jobban van, mingyárt fölkel és együtt átmegyünk.

A kis sváblány bámész tekintetet vetett az ágyra és Francira és sietett eltűnni az ajtón.

— Hát akkor öltözzön, Francika, Ilka néni várja — szól Irén visszatérve s kicsit megnyugodva, mint aki biztos már a tennivalóban s hatalmas szövetségést érez maga mögött. — Nézze, milyen gyönyörű virágokat küldött Ilka néni. — S méltatni kezdte a kései rózsák szépségét, hisz alig néhány fenntartott tő pompázik már a kertben.

Franci azonban olyan dührohammal csapta földhöz a szerencsétlen virágokat, hogy a szirmok szerteröpültek a festett padlón, mint egy hirtelen kikelt lepkeraj.

Irén hátrahőkölt a váratlan zápor elől.

— Maga barbár!... Vízbe akartam őket tenni...

Franci nem felelt. Befordult az ágyban és ismét magára húzta a takarót.

— Hát nem öltözik?

— Nem.

— Ha előremegyek, utánam jön?

— Nem jövök — mondta Franci.

Irén megint nem tudta, mit csináljon.

— De Franci... Francika, legyen esze...

— Hirtelen megint leült az ágy szélére és a végső kétségbeesés szenvedélyével újabb ölelést kockáztatott meg. De Franci nem bírta tovább. Önkénytelen védekezésre emelte föl karját és visszalökte a lányt. Mozdulata a düh és ijedség mozdulata volt, de Irén egyszerre megérezte rajta a gyűlöletet is, a görcsbefagyott, szívóssá keményedett ellenszenvet, amely ellen nem lehet harcolni szép szóval, csókkal, öleléssel.

Hirtelen elöntötte a szégyen és fölállt. Kalapja után nyúlt, női ösztöne, amely eddig feltűnő módon cserbenhagyta, most félreérthetetlenül megsúgta neki, hogy távoznia kell.

— Goromba — sziszegte és lassan, ügyetlenül tüzködte kalapját. Közben lopva pillantott Francira, de Franci hátat fordított és nem mozdult. — Hát elmenjek? — kérdezte végre a tehetetlenség dühével, nehezen tudva rászánni magát, hogy a kudarc következéseit levonja.

Franci nem felelt és nem mozdult.

Irén se nem látott, se nem hallott, amint az uccára kiért. Megszokott fölényének elvesztése rettenetes hatással volt rá. A szégyen, a vereség érzése elviselhetetlennek látszott. Még az sem érdekelte, kivel jön szembe az uccán. Még kevésbé volt annyi ereje, hogy Ilka nénihez bemenjen. Azt sem tudta, hogyan került haza; tűrhetetlen fejgörcsök gyötörték.

— Hagyjatok békében! — kiáltott öccsére, mikor kérdezni merte. Anyja nem is merte.

Irén lefeküdt s borogatást rakott a fejére.

Franci se kelt föl, csak bizonyos idő múlva a másik oldalára fordult, meggyőződni róla, hogy Irén igazán elment-e? Aztán újból nézegetni kezdte a tapétákat és a szecessziós szekrényt. Maga se tudta, mennyi ideig hevert így. Az volt az érzése, hogy örökké így fog heverni, sohasem kel fel többet. Helyrehozhatatlanul durva és udvariatlan volt egy úri-leánnyal, a menyasszonyával! Nem volt bizonyos, nem követett-e el olyasvalamit, amiért minden társaságból való örök kizárást érdemel... Kétségei és lelkipurdalásai közé számonkérőleg s ijesztőn, mint az ítélet trombitája, hasított egy újabb csöngetés.

Egy darabig hagyta csöngetni, de idegereje nem bírta soká. A hang vont, hipnotizálta, kihúzta ágyából... A trombitaszóra maguktól kelnek föl sírjaikból a bűnösök... Franci így kelt ki végre újból, mint egy vezeklő szellem, fehér halottasruhájában, melyet a jobbra-balra lötyögő alsónadrág képviselt. Nem bírta, nem bírta... A csöngetés nem szűnt meg, még türelmetlenebbnek látszott, mint előbb. Türelmetlennek és parancsolónak. Szinte ellenséges záporban támolgott az ajtóig.

Az ajtó előtt Lajos bácsi állt. Szuszogva, dühösen.

— Már azt hittem, megint hölgyet fogadsz — mondta némi éllel.

Lajos bácsi a kaszinóban hallotta az első gyanús hírt Franciról. Az asztaltársak elfogták a bejárónőt, mikor az ebédért jött s Kati néni mindent elbeszért, azt is, hogy a levélben a selyempapíron át kitapogatta a karikagyűrű formáját. Az esemény oly nagy izgalmat keltett, hogy az asztaltársak még akkor is együtt voltak, mikor Lajos bácsi rendes szokása szerint megjelent átfutni az ujságokat.

— Igaz, hogy visszament a partí? — rohanták meg a bevetődő rokont. Lajos bácsi semmiről sem tudott, ümmögött, de tekintélyesen kijelentette, hogy csak valami jelentéktelen összezőrdülésről lehet szó a szerelmesek között. Mégis szöget ütött fejébe a pletyka. Irén férjhezmenetelének az egész rokonság örült már! S nem utolsó sorban maga Lajos bácsi, akibe az özvegy és leánya legfőként kapaszkodtak. Mi történt már megint avval a leánnyal? Mért nem tud símán célhoz jutni, mint más kevésbé okos, sőt csúnyább és nem is ily előkelő lányok?

Lajos bácsi megindult Irénék felé, hogy bővebb értesüléseket szerezzen. Azonban már útközben is szerzett egy s más értesülést, majdnem minden szembejövőtől. A kérdések és célzások csak úgy ömlöttek feléje. Ezekből kiértett legalább annyit, hogy látták Irént belopózni az új fészekbe, ahol ezidőben Franci egészen egyedül tartózkodott, állítólag betegen. Mialatt Franci és Irén ideges kettesben próbálták életük nevetséges kis bonyodalmát egymással megoldani, körülöttük egy egész város állt lesben

s találgatta, mi történik a félsűrűre húzott zsaluk mögött.

Lajos bácsit izgatottá tették az ellentmondó hírek. Irénnel nem sikerült beszélnie. A mama suttogva fogadta, még Laci is lábujjhegyen járt, Irén elsötétített szobában feküdt, elfoglalva a migrén gyötrelmeivel, mint egy áldott robottal, mely semmi másra nem enged gondolni. Lajos bácsi annyit tudott meg, hogy Irén csakugyan Francinál járt s lesújtva jött haza. Az özvegy maga könyörgött neki, hogy beszéljen Francival.

— Mi történt köztetek? — szuszogott Lajos bácsi. — Hát szabad egy kis szerelmi pörpatvarból ilyen veszett komédiát csinálni? Az egész város rólatok beszél.

Nem mondhatott volna rémítőbbet Franci füleinek, aki lelkifurdalásokkal tele, mezítláb és gatyában állt a szoba közepén. Lajos bácsi viszont igen korrekt uccai öltözékben állt előtte: ő, mint komoly és tekintélyes úriemberhez illik, nyári hőségben is sötét ruhát és kemény gallért viselt. Magasabb hivatalbeli állása is feszélyezte Francit. Egyáltalán minden előny a Lajos bácsi oldalán volt. Ámbár ő sem lehetett kevésbé nevetséges alak, amint izzadva és az asztmától lihegve, a szerelmesek mimózaszerű érzékenységről, a reszketeg, fiatal szerelem lírai válságairól értekezett.

Lajos bácsi ragaszkodott hozzá, hogy csak valami ilyen lírai válságról lehet szó. Valami szerelmi érzékenységről, futó májusi zivatarról!

Lajos bácsi emberismeretével nem lehetett vitázni. Franci hiába próbálta megmagyarázni igazi érzéseit.

— De Lajos bátyám... de kérlek, kedves Lajos bátyám... — erőlködött. Végül elfogta a kétségbeesés bátorsága. Ideges, szinte síró hangon vallotta meg, hogy nem tudja elképzelni az életet Irénnel. Nem, ez a házasság lehetetlen. Ezt most már belátta. Éppen mindkettejük boldogságának érdekében...

— Dehát miért? Miért?

Ezt már nehezebb volt megmondani.

— Nem tetszik neked Irén?

Franci azt sem tudta, hova legyen zavarában.

— Ezt előbb kellett volna meggondolnod. Micsoda férfi vagy te? Ha rádhallgatok, azt hinném, hogy lelkiismeretlen, könnyelmű fráter vagy, aki elbolondítod a szegény lányt, belemegy a pártíba, hagyod egészen odáig jutni a dolgot, hogy már csak néhány nap választ el az esküvőtől s akkor nyugodtan odébbállasz, mintha minden a legjobb rendben volna. Szerencsére tudom, hogy igazában derék, jó fiú vagy, éppen csak szerelmes vagy, összevesztél a menyasszonnyoddal és szükséged van valakire, aki kibékiítsen. Na gyere, szépen bocsánatot kérsz Iréntől és a mamájától, igazi férfihoz méltóan, aki belátja hibáját, hisz nem vagy már gyerek, föl tudod fogni, mit csináltál, micsoda botrányt okozol, mik a cselekedeted következményei.

Franci próbált még valami olyasmit ismé-

telni, hogy mindkettejük boldogsága érdekében ésatöbbi, hogy jobb még az utolsó pillanatban is szakítani, mint egymást egész életre boldogtalanná tenni ésatöbbi. Ezzel azonban nem volt szerencséje, Lajos bácsi fölhúzta a szemöldökét s igen szigorú tekintetet vetett.

— Ügylátszik, nem vagy tisztában vele, hogy mennyire kompromittáltad Irént. Irén az imént is itt volt nálad, az egész város tudta és látta, egyedül voltatok az egész házban, mindenki arról beszélt. Ezek után úri embernek nincs mit gondolkozni. Irén többet sohase mehet férjhez, ha te faképnél hagyod. Ez magyarárnak mondva aljasság volna. Na ne is fecsegjünk többet, hanem gyere; ha te restelsz beszélni, majd beszélek én helyetted. Gyere, kapd föl a ruhádat, hisz úgy állsz itt meztelláb, mint a cigány a jégen.

S így történt, hogy egy jó félóra múlva Franci már ott ült Irénéknél, az egész család nagy édeskedései közepett, akik úgy fogadták, mint a megtért tékozlófiút s tapintatosan kerülték a kérdéseket. Még csak az se kellett, hogy Lajos bácsi beszéljen helyette, noha Lajos bácsi ezt nehezen engedte el. A mogorva szobákban szokatlan társaság gyűlt össze: még Ilka néni is átjött, vendégei távoztával, mintha csak megint beteg volna a háznál, akinek kedvéért szögkre kell akasztani az aprehenziót. Igen, ez is beteglátogatás volt, a beteg pártít látogatta. Szinte csalódást érzett, mikor úgy találta, hogy a dolgok nélküle is már rendbejöttek. Ő volt

az egyetlen, aki célzást tett a lezajlott viharra, fölényesen s kicsit gonoszul:

— Lám, lám, megszelídült a lázadó... Hát magába mi szállott, Francika? És miért nem volt szerencsém, mondja, kedves? Egész délután várom, várom...

S hogy Franci csak ötölt-hatolt, csengő és gúnyos kacagással tette hozzá:

— Nagy mafla maga, Francika.

Franciban tört hagyott ez a kacagás. Úgy érezte, hogy kinevetik a kezességéért s amért oly könnyen beadta derekát. De egyelőre fogytán volt az energiának s minden ismét a régiben állt. Irén először nem akart kijönni a szobájából, de mikor Lajos bácsi Franci kíséretében maga kopogott be érte, megjelent, sápadtan, meggyötörten, mint egy élő szemrehányás. Franci néma megadással csókolt kezét s tűrte, hogy Irén a kiengesztelődés jeléül ismét ujjára fűzze rabságának látható szimbolumát, a jegygyűrűt. Franci mint vezeklő fegyenc szerepelt, s Ilka néni később még a rózsakertbe is átvitte a fiatalokat, hogy a hirtelen s immár naponta korábban kivirult csillagok alatt újraéljék a régi esteket, melyek összehozták őket.

Rózsa már nem sok volt a rózsakertben, a csillagoknak nem feleltek virágok, mint két szembenéző sereg, kik különböző nyelveken kiáltoznak egymás felé, egyik illattal, másik fénnel. Ez a kerítő illat már kialudt. Helyette valami savanyú fűszag terjengett, mert köröskörül éppen kaszáltak. Ilka néni holdvilágos

sétára vitte az ifjú párt s tartotta őket szóval, közben minden ok nélkül föl-fölkacagva s csúfondárosan ráhunyorítva Francira. Szótlanul mentek mellette kétoldalt, mintha az orruk vére folyna. Franci csak akkor kezdett magához térni, mikor a szokatlan úton hazabotorkálva, holdzár alatt s kutyaugatás közt, forgatni kezdte a szokatlan kulcsot a szokatlan zárban.

A következő napokat az esküvő előkészületei foglalták el. Valóban ideje volt már s Irénék tüntetőleg nagy lakodalmat akartak csapni csak azért is, talán hogy ezzel leszereljék a gádorosi nyelveket. Megkezdődött a sütés-főzés, a meghívások, a vendégek kiválasztása az egész vonalon. Irén és Ilka néni számolgatták a helyeket, a szükséges asztalneműt, edényt és személyzetet, összeadva, ami csak a két házból kikerült. A Balogh-lányok, akikre a nyoszolyók vidám hivatala várt, naphosszat összebújtak Irénnel s ruhakérdéseket tárgyaltak. Irén minduntalan átfutott a varrónőhöz próbára.

De azért Francit sem hanyagolta el. Szükséges volt, hogy Franci mindig szem előtt legyen! Ezért elhatározták Ilka nénivel, hogy séta kedvéért naponta érte mennek, hacsak ő meg nem előzi ezt s már az ebédről egyenesen Ilka nénihez nem siet. Irénnek kellett ez a negyedóra, amikor kiszabadul az ideges készülődések forgatagából s nyugodtan körülnéz jövőendő otthonában. Csak ez tudta kissé enyhíteni izgatott, félelmekkel teli feszültségét.

Franci tehát valóságos fogoly volt, kit napról napra elővezettek. S állandóan foglalkoztatták is, mint a foglyokat. Ilka néni mindenféle feladatokat bízott rá, amik az esküvői készülékekkel függtek össze, például meghívókat készített, szivarról, cigarettáról, borokról gondoskodott Lajos bácsi közreműködésével. Irénnel alig beszélt, Irén most közeledni sem igen mert hozzá, félt egy visszautasító szótól vagy mozdulattól.

Amit okvetlen meg kellett beszélni, Ilka néni jelenlétében beszélték meg. Franci mindenbe belenyugodott, mindent a nőkre hagyott, tette, amit mondtak neki. Csak egyszer szegült ellen: mikor Irén azt kívánta, hogy anyját hívja meg a lakodalomra. Erre semmiképpen sem volt hajlandó.

— Úgysem jönne el. Vagy ha eljönne, annál rosszabb. Megártana neki az utazás.

Igazat szólva, Irén sem óhajtott olyan nagyon megismerkedni a Franci anyjával. Egy kicsit inkább félt tőle, hogy csakugyan megjelenik. Csak illendőségből erőltette, hogy hívják. Egyébként nagyon jól belenyugodott, hogy a lakodalom meglesz anyós nélkül. És mégis, volt abban valami különös, ahogyan Franci ezekben a dolgokban viselkedett. Valami érthetetlen és épp ezért aggasztó.

— Nem akarja mutogatni a muttert — próbált gonoszkodni Ilka néni, az Irén régebbi modorában. — Nem érzi tán elég előkelőnek — kacagott kedélyesen, de Irén nem kacagott

vele. Franci aggasztó volt mogorvaságában és szűkszavúságában. Alig tudta vele megóvni a látszatot, hogyha idegenek voltak jelen . . . Franci nem érintkezett senkivel. Még étkezni sem járt el, mióta az új lakásba költözött, Kati néni állandóan hazahordta a kosztját a kaszinóból. Csak az utolsó napon üzent be délben, hogy estére okvetlenül személyesen megjelenik, s az asztaltársakat is értesítette, hogy ez estén az ő vendégei lesznek, legalább az italt illetőleg.

— Éljen, éljen, legénybúcsút tartunk! — kiáltott Oszoly, a patikus, aki szintén meg volt híva. Ezen az estén Franci visszacapott valamit jókedvéből, sőt nagyonis jó kedve támadt, a pajtások bámulva látták, hogy szokása ellenére duhajkodik, egymás után hajtja föl a poharakat s a tréfás, borközi litániában mint »mestereknek mestere«, ő énekelte ki, hogy menynyi az »egy« meg a »kettő«. Először és utoljára életében. A házasság témája azonban tabu volt, erről nem volt szabad beszélni.

— Jobb is erről nem beszélni, pajtás — ingerkedett a patikus. — Ma még boldog vagy, ne gondolj a holnapra. Ma még szabad vagy, ne gondolj a rabságra.

Ezek persze csak amolyan szólásmondások voltak, minden rosszakarat vagy rejtett célzás nélkül. Ezeket elmondták minden legénybúcsún. Franci mégis úgy érezte, hogy külön neki szólnak, őt csúfolják, az ő esetére vannak szabva. De már nem bánta, nem törődött semmivel, el volt szánva. Úgy mulatott, mint az öngyilkos-

jelölt utolsó éjszakáján. Hajnalig ittak a nyitott helyiségben, énekük és kiáltozásuk fölverte a várost. Aztán még egy körutat tettek az uccákon, hazavitték azokat, akik kidőltek, a cigány dűnnyögve kísérte a menetet. Meg-megálltak a város szépeinek ablakánál, a Balogh-ház előtt is. A lányok aludtak, vagy alvást színleltek. Már teljesen világos volt. Végül Irénék felé kerültek. Itt hangosabban harsant föl a zene; de Irén sem adott életjelt. Most hazakisérték a vőlegényt. Francit különös felelőtlenség érzése lepte meg. Az egész multság az ő költségére ment, de mindennel adós maradt. Tökéletesen józannak érezte magát. Csak rövid időre mehetett haza, megmosakodni, átöltözni, mert az előre megállapított terv szerint reggel elég jókor vonatra kellett ülnie, hogy a kanonokbácsi elé utazzon, aki most fog érkezni Sótról.

Szóval nem sokat alhatott. De majd alhat valamelyest a vonaton...

Az állomásnál Irén várta, izgatottan, és egy szép csokorral, amit Ilka néni kertjéből kötözött, a kora reggeli órákban, még harmatosak voltak a rózsák. Izgalma már alig bírta magával, mert Franci nagyon késve jött. A várakozó menyasszonyt kíváncsi szemek lesték a perrónon, úgy érezte, mint aki pellengéren áll a világ előtt. Minek is jött ki ide egyedül? Miféle nyugtalanság hajtotta, hogy mégegyszer lássa Francit, mielőtt elutazik párórai útjára, melyből már szinte egyenesen az oltár elé fog visszatérni? Az új állomásfőnök szándékosan

kilépett üvegajtaja elé, hogy megbámulja, s az »első számú hordár«, a félkegyelmű, de marha-erős fiatal Csatt Feri vigyorogva kérdezte meg:

— Nem lesz poggyász vinnivaló?

Végre megjelent Franci. Oly késő volt, hogy azonnal futnia kellett jegyet váltani s alig válthattak pár szót, ami egyébként nagy zavarból mentette ki őket. Irén a kocsiajtóig kísérté Francit s mire odaértek, a pályatiszt ép szájához emelte a sípot. Vajjon meg fogják-e csókolni egymást? Ilka néni nem volt jelen, aki ezt a dolgot megrendezze. Irénnek végreis le kellett ugrania, miután a csokrot félszegen a bőrülésre fektette.

— Le ne késsenek ám a vonatról visszafelé — kiáltotta még síró hangon, amint lelépett a hágcsóról. De már nem is volt biztos, hogy Franci hallja-e, mert azonnal eltűnt az ablak mögött. Irén szívét elszorította a nyugtalanság, amint magára maradt a sínek közt. S miközben szemét mereven szögezte a távozó kocsira, úgy tűnt föl neki, mintha egy rózsaszirm hullott volna ki az ablakán, visszalengve a nehézkesen nekiindult vonat szelében, és még egy, és még egy... És ez nem is volt pusztán képzelődés, mert Franci az ülésen mellette heverő csokorról lassan tépdeshi kezdte a szirmokat s egyenként kiszórta az ablakon. Mire a legközelebbi állomásig ért, csak a csupasz virágszárak maradtak.

Akkor megkönnyebbülten sóhajtott föl, mint aki egy telepatikus búvkörből szabadult ki.

A vonat kanyarodása elfedte Gádoros jólismert dombjait, robogásának ritmusában még a cigányzene ütemei zengtek, az utas szédült és nyújtózkodott.

BEFEJEZÉS

Mikor a vonat Nagyhajmásra ért, ahol a fiúmei keresztezi, Franci leszállt és két sürgönyt adott föl. Az egyik a kanonok-bácsinak szólt Sótira, ebben értesítette, hogy fáradsága felesleges, mert az esküvő elmarad (közelebb bővebbet). A másik sürgöny Irénnek szólt. Ez viszont a kanonok-bácsi súlyos betegségét újságolta... »Ápolása miatt sajnálatomra Sótin kell maradnom.« Az, hogy az esküvő ilyenformán nem tartható meg, szinte egészen mellékes dolognak látszott a sürgönyben.

Vajjon csakugyan részegségében fogalmazta-e Franci ezt a furcsa sürgönyt, ahogy Gádoroson mondták és terjesztették: nehéz lenne megállapítani. Bizonyos, hogy az éjszakai bor macskajaja munkált benne, amit a vicinális zötyögése és szénszaga még súlyosbított. Keserűeket nyelt és émelygett. De mégsem volt részeg, agya oly tisztán és nyíltan működött, mint nagyon régóta nem. Mintha megszűntek volna gátlásai; ámbár ez a föl-szabadultság sem volt egészen bátor és őszinte. Kereken és egyértelműen szakítani most sem tudott. A különös mentség a bácsi betegségéről, melyben Irénék hajlandók voltak cinikus gúnyt és arcátlan tréfát látni, igazában csakugyan

mentség volt. Gyávaság köpönyege, gyöngeség álarca.

Akárhogy is, a fölszabadultság érzése csak rövid ideig tartott. Mire a vonat Sótig ért, teljesen úrrá lett a macskajaj. Utolsó gazembernek érezte magát s elborzadt attól, amit cselekedett. Agyának világossága nem szűnt meg, sőt még tisztábbá vált. Pontosan elképzelte, micsoda botrányt jelent sürgönye Gádoroson, maga előtt látta a templomba gyűlő közönséget, mely az úri esküvő pompáját akarja élvezni s melyet már nem értesíthetnek idejében, felelősséget érzett a sültekért és süteményekért, melyeket Irénék előre készítettek, a rózsákért, melyeket Ilka néni a lakodalmi dísz kedvéért levágott, az esküvői toalettekért, az elővett frakkokért, a vidéki rokonok vasúti jegyéért. Irénre még gondolni sem mert. Igen, utolsó gazembernek érezte magát. S amellet gyáva, pipogya fráternek is. Sohasem merhet többé Ilka néni szeme elé kerülni. Sohasem mehet többé Gádorosra.

Szerencse, hogy hivatali szabadsága volt (amit éppen tervezett nőülésére való tekintettel kapott). Nem akart Sóton maradni, inkább azonnal fölutazni Pestre, hogy áthelyezését szorgalmazza. De honnan vegyen pénzt? Kihez forduljon? Itt állt, mindenből kiszakadva, szökve, az idegenben, poggyász nélkül, lakás nélkül s elvágva a visszatérés hídját... Az uccán körül kellett néznie, nehogy gádorosival találkozzék... Megpróbálta helyzetét őszintén föl-

tárni a kanonok-bácsinak. A bácsi azonban haragudott a házasság szentségével űzött játéért, s nem segítette ki. A házasság szentségén kívül a saját kényelmét is sértve érezte, hisz már fölpakolt, becsomagolt, öreg tagjait elszánta az útra.

Mire Franci meglátogatta, már a botrány híre is hozzáért. Hogyan tudott ez ily gyorsan szállani, valóságos csoda. Az ilyen hírek valami természetfölötti úton terjednek, a levegőben vannak, mint a bacillusok; bizonyos, hogy ezekben a napokban két vármegyén át mindenki száján a Franci neve lebegett. A különböző változatok szerint Franci ügyes gazembernek tűnt föl, fölényes csirkefogónak, aki nevetve tovább áll... A botrány csakugyan szörnyű volt s még hosszú évek múlva is szerepelt Gádoros legendáiban. A megugrott vőlegény, a hiába várakozó násznép, még valamelyik pesti lapnak is alkalmat adott egy élces vidéki levélre. Franci rettenetes lelkiállapotba jutott, nem mert emberek elé kerülni. A Gádorosról érkező leveleket nem merte fölbonítani, főleg azt nem, amelyhez a jegygyűrű volt mellékelve. Ő maga végülis megjegyzés nélkül küldte vissza a magáét, noha magában heteken át fogalmazgatta a magyarázó írásokat Irén címére. De mit lehetett itt még magyarázni?

Oszoly — patikusbarátja — likvidálta a lakást s utána küldte holmijait; de elolvasni az ő levelét se merte.

Egy haszna mindenesetre volt a nagy botránynak: az, hogy ennek folytán könnyen teljesült Franci kívánsága az áthelyezést illetőleg. Persze pályájának éppen nem vált ez előnyére. Gádoros akármilyen kicsi hely is, az Isten egyenesen Gádorosra néz. Franci csak akkor jött rá erre, mikor valami Isten háta mögötti tót fészekbe helyezték, messze a Felvidékre, ahol nem volt hatholdas rózsakert, se gádorosi bor. Mint valami paradicsomból kiűzött Ádám, gondolt vissza az Ilka néninél töltött napokra s morfondírozott sorsának különös hajótörésén. Mintha minden ami szép volt és kíváncsú, eltűnt volna a tavalyi rózsákkal, számára csak a szégyen maradt s a keserűség. A postai vevények maradtak, melyeket az adósságainak törlesztésére küldött összegekről kapott: ez volt az egyetlen kapcsolata a multtal. De lelki szemeiből soha el nem tűnt a gádorosi szőlőhegyek szelídhajlású vonala, mely annyira különbözött a görbe ország bérceinek rajzától! Szégyene poharában is az emlék édeskés rózsavízének illata kísértett.

Igy élt évekig, mint Ovidius, aki szintén nőügy miatt jutott Tomiba. A szégyen és keserűség nem engedte meghízni: szikár maradt s fiatalosan karcsú. De haja hamar hullott, s mire végül Sótra került bírónak, már jóformán kopasz is volt.

A gádorosi élmény másképpen is döntőleg hatott életére. Mindenesetre ez óvta meg a házasság igájától. De ez hajtotta egyúttal újra

és újra és unos-untig a viruló fiatal lányok rózsakertjébe is, *à l'ombre des jeunes filles en fleur*, ahogy a kései francia író nevezi. A régi paradicsomot, Ilka néni rózsakertjének illatát kereste mindenütt. A szégyen íze időkfolytán elhalványult benne, annál inkább erősödött lelkében ez a paradicsomi honvágy. Sóton hivatalosan levizitelt s könnyen vonódott a társaságba. Otthon érezte magát a lányzsúrokon, alig tudott meglenni a kacér és fiatal leányvilág, női pletykák, udvarlások légköre nélkül. De közelebb nem került senkihez, mélyebben nem bonyolódott semmibe. Valami beteges félelem tartotta vissza ettől: soha senkivel sem lehetett többé hírbe hozni!

Élete e két pólus között ingott: a paradicsomi honvágy és félszeg félelem közt. Így lett belőle a vén gavallér: a bíró úr a haboskávé mellett... Ahogy e történet elején lefestettem.

Az évek gurultak, Franci mindig kopaszabb lett, s ruganyos járását is kikezdte a csúz. A doktor Harkányfürdőbe küldte, amelyet a sótiak ezidőben nagyon látogattak. Odajárt többek közt Döme bácsi, az öreg Rácz Döme (akiről sok szót ejtettem már egy másik történetben). Franci az öregúrba ütközött rendszerint már az első napon.

Együtt sétáltak a kénillatú források meleg zubogásában.

— Gádorosiak is vannak itt — szólalt meg egy ilyen alkalommal Döme bácsi, akit bizo-

nyos rokoni kötelékek fűztek Gádoroshoz. — Oszolyné a leányával. — És már messziről nagyot köszönt egy kövérkés, mosolygóképű úri-asszonynak, aki egy süldőlány kíséretében lépett ki a fürdőházból.

Francit valóságos rémület fogta el, mint mindig, ha új gádorosi arc jelent meg a láthatáron. De azért nem tudott elfojtani egy önkénytelen felkiáltást:

— Oszoly, a patikus? ... Oszoly megnősült? ...

A két nő egyenesen feléjük tartott. Franci izgatottan nézett körül: szeretett volna valami ürügyet találni a menekvésre. De amint közelebb érték, megnyugodott. A kis kövér asszony teljesen ismeretlen volt előtte, s remélte, hogy az sem ismeri őt. Oszoly talán idegenből nősült ...

— Magam fogok bemutatkozni — gondolta hirtelen. — Nem kell, hogy értse a nevetem ... Angolosan. Még mielőtt Döme bácsi bemutatna ...

De a kövérkés asszony már ott állt előtte, s egyszerre, egész váratlanul, a nevéen szólította, minden bemutatás nélkül:

— Francika, hát nem ismer?

Francinak szinte a torkába szaladt a szíve, s most egyszerre megismerte: Balogh Gizi volt. Megismerte a szeméről, a nevetéséről, mert más nem is hasonlított benne az egykori karcsú, játékos tündérhez. Franci önkénytelen a mellette álló leányra pillantott. Igazi nagy, melák

szőke, egy csöppet sem emlékeztet az édes-
anya fiatalságára. Igazi Oszoly.

— Úgy-e milyen nagy lányom van? —
kérdezte az anya. — Látja, elmúlnak az idők,
Francika. Én is megerősödtem egy kicsit —
tette hozzá mosolyogva. — De magától igazán
nem szép, hogy nem érdeklődött irántunk. Ta-
lán azt sem tudta, hogy férjhezmentem. Pedig
mi sokat emlegettük magát Ilka nénivel...

Franci megrebbent, mint a kőpadra vont
bűnös, ha megpillantja a hüvelykszorítót. De
Gizi zavartalanul csevegett tovább.

— Ilka néninek nagyon rosszul esett, hogy
maga még csak egy szót sem írt neki. Úgy
vártuk a levelét mindannyian! Mennyit mulat-
tunk azon az eseten! Azt jól csinálta, Francika,
senki se tételezte volna föl magáról... Valóság-
gal fölfordította az egész várost... Szegény
Irénnek persze rosszul esett nagyon. Sokáig
beteg is volt utána... No nem volt igazán
beteg, csak betegnek adta ki magát, mert halá-
losan restelte a dolgot — toldotta bizalmasan.
— Mért nem írt, Francika?

— Én... én... én azt hittem... — ál-
mélkodott Franci.

— Bizony sokat nevettünk szegény Irén
rovására — folytatta Oszolyné. — Úgy kell
annak, aki olyan mindenáron férjhez akar menni;
magára vessen, nem igaz? Nem mintha nem saj-
nálám, inkább én borzasztóan sajnálom sze-
gényt, akkor is sajnáltam. Maga is sajnálná,
ha látná. Nem megy az soha férjhez, egészen

megöregedett, összement, pedig milyen szép, magas alakja volt! Úgy néz ki, mint egy öreg-asszony. Mindegy, ha fiatal volna, sem venné el senki az után ami történt. Ez érthető, nem igaz? Most már csak a templomba jár, az oltár-egyletben működik, pedig maga tudja talán, hogy nem volt vallásos sohasem, mindig csak csúfolódott a papokon. Azért ne gondolja, most is csak csúfolódik... Egyáltalán, éppen annyi rosszat mond az emberekre, mint azelőtt. Ebben a tekintetben nem változott.

— Ilka néni hogy van? — kérdezte Franci, egy kicsit magához térve, s először is az udvarias-ság kíváncsiára emlékezve.

— Óh, ő sem a régi már! Mióta eladta a rózsakertet, már csak árnyéka önmagának. Azt tudja, hogy eladta a rózsakertet? Nem is volt érdemes megtartani, nincs már aki elvigye a rózsát. A szállítás nagyon sokba kerül. A régi Duna-ágon nem jár hajó, s a szerbek nem jönnek többé Gádorosra. Míg a szegény Pista bácsi élt, ő ragaszkodott a rózsatenyésztéshez. De most, hogy ő meghalt, igazán nem volna értelme. Azt tudja, hogy Pityu is meghalt, a fiúk?

— Nem tudtam...

— Hát ő mindig beteges volt. Ilka nénit persze nehéz elképzelni egyedül és a nagy ültetvény nélkül. Egy kisebb kert azért most is van és a kártyapartik is megvannak. Ilka néni azért még most is játszik. Én is szoktam néha játszani... Csak Irén maradt el végkép. Hanem a hangulat nem a régi már. Más

volt azokban az időkben ; kivált így nyáron, mikor a rózsák nyíltak... Az ember szinte fulladozott az illatban, emlékszik, Francika? Most szóló van a rózsakert helyén, lapos szőlő, amilyeneket most divat ültetni, mert a zsidók mindent kihasználnak. Persze az igazi gádosrosi bor nem ott terem. És ma már nem is nevetünk akkorákat. Emlékszik az Ilka néni nevetésére? Néha úgy hangzott, mint valami kotkodácsolás, maga ismerte... Az ember nem állhatta, hogy vele ne kacagjon. Bizony, Francika, így neveltünk magukon is... magán és Irénen. Nagy színház volt az akkoriban. Egész éjszaka fenn ültünk a lugasban és kacagtunk. Sajnálhatja, hogy nem volt ott.

Gizi még most is kacagott.

— Jaj, mennem kell — mondta aztán viszszakomolyodva. — Az urammal vagyok itt, szegény öregem reumás. Már vár a forrásnál. Maga meddig lesz itt? Remélem, látjuk még. Az uram boldog lesz, sokat emlegeti magát. Együtt fogunk ebédelni... Hát addig Isten vele, a viszontlátásra. Baba, búcsúzz el te is.

A nagy melák szőke lány pukedlit vágott.

A sétány mentén néhány rózsatő állt. A virágok illata halkan harcolt a forrás kénbűzével.

KÁP ISTEN

(Nyelvtudományi humoreszk)

Nem, még nem haltak ki: sőt ott találjuk, ahol legkevésbé vélnők őket. Rokonok ők: régi nemes család ivadékai mind, tősgyökeresen magyar családé. Papi áhítat száll e családban örökölni; hasonlatosak hindu varázslókhöz: adj nekik egyetlen narancsmagot s szemedláltára percek alatt narancserdőt varázsolnak elő! Csakhogy nekik a magyar szó az, ami a hindunak a narancsmag. Minden kis szó csodálatosan kihajt, oszlik, elágazik és továbbbsarjadzik, mielőtt ők a késük alá veszik.

— Elgondolkodtam: *ihar*, *juhar*... — mondta nekem nemrég egy fiatal költő: a legkülönbek egyike, egyébként, azok közt, akik a régi naiv gyökeres magyarságot s szépséget modern értékke tenni törekcszenek. Előtte kincs és kincset rejt minden, ami magyar: a legkisebb szó is. Adj hát neki egy szót: elgondolkodik és előveszi kését, mint a bojtár, ha egy szép vesszőt lát: — *ihar*, *juhar*...

— Úgy mint: *iszalag, juszalag*...

— Úgy van: *iszalag, juszalag*. Világos, hogy a *juh*-val van összefüggésben, mint a *juszalag* is: *juh-szalag*. De hát mi köze az *iharnak* a *juhhoz*, és mi az az *ar*: *juh-ar*? Ki felel meg erre?

S láttam a szemében megvillanni a varázslók szemeinek lángját.

— Megfelel maga a juhar termése; amelyik a juh körméhez hasonlít. Úgy van: a magyar szó fest és pontosan fest. A magyar természetimádó volt és ismeri a természetet. Ez a hasonlóság feltűnt neki. Ime a nyelv titkai. Az *ar*: köröm és *juh-ar*: juh-köröm! S megerősítik ezt az *-ar* végű igék: amelyek mind valami körömmel történő műveletet jelentenek; mint: *vak-ar, kap-ar*...

— *Tak-ar*...

— *Tak-ar* — mondta utánam, észre sem véve az ártatlan csúfolódást, amivel ezt a szót fölvetettem. Istenem! egy kis ártatlan csúfolódás legtermészetesebb joga és kárpótlása a szegény józannak, hitetlennek, aki irigyli a lángoló mágust. A fő, hogy a mágusok faja még nem halt ki. Én magam is, bevallom, föllelkesedtem a számos példán, lángot fogtam a lángnál s kutatni kezdtem a magyar nyelv csodálatos titkait. Mi mindent mond a nyelv, annak, aki ráfigyel és érteni tud! A mágusok tanítványa lettem. Fáradozásaimat siker koronázta, s némi vezeklésül hadd közöljem itt kutatásaim eredményét, mely hivatva van a magyar ős-

műveltség egy homályos pontjára világosságot deríteni. Imhát a varázslat: hókusz-pókusz...

Alig lehet a nyelvészeti spekulációnak izgatóbb és eredménnyel kecsegtetőbb feladata, mint hogy a nyelv legrégibb rétegeiben megtalálja nemzetünk ősi vallásának nyomait, melyet a keresztény papok oly emléktelenül kiirtottak. Mint földünk sötét kőzetei az őstenyészet óriásait, mint a lélek tudat alá süllyedt mélyei a gyermekfantázia rémvilágát: úgy őrzik meg a nyelv elmosódott képletei a kihalt pogányság maradványait. Ipolyi Arnold és mások el is indultak ezen a nyomon: de eredményeik nem elégtettek ki. Bizonyára semmi sincs ami annyira betöltené a primitív népek egész kedélyét, mint a vallási képzetek; s eleve valószínűtlen volt előttem, hogy ezek a képzetek csak azt a néhány határozatlan nyomot hagyták volna a nyelvben, — mely tudvalevőleg a lélek hű tükre — amit az eddigi vizsgálók megtaláltak. Hogy lehet például, hogy a magyar nyelv nem őrizte meg egyetlen ősmagyar istennek nevét sem? A germán mitológia névlajstroma összeállítható a hét napjainak német neveiből: de ki tud megnevezni akár egyet is — homályos lehetőségeket, kétes hipotéziseket nem számítva — azok közül, akiket a magyar primitív évszázadain át imádott?

Úgy véltem: ezen a csapáson sikerrel kell járni a keresésnek.

Igy okoskodtam: a magyar természetimádó volt s a földművelést úgy tanulta meg

hosszú vándorlásai alatt. A primitív nép minden tanulást, minden kulturális haladást istenek nevéhez fűz: a természetben lakó Hatalmak nevéhez, akik őt a természet kincseinek felhasználására, a természet leigázására megtanítják. Így volt a görög is, mely a gabonát még késő korban is Déméternek nevezte a földművelés istennőjének nevééről. Kérdés: nincs-e a természet adományainak magyar nevei közt olyan, mely az ajándékozó istenség nevére utal? Nincs-e például valamely növénynev ilyen, vagy hagyomány, szójárás valamely növényről?

Amint ezt a kérdést fölvettem, azonnal eszembe jutott a *káposzta* neve. Ki ne ismerné azt a tréfás szólást, hogy a káposztát *Káp hozta*? Gyermekkorunktól fogva sokszor mulattunk a népetimológián, mely szerint ezt a növényt bizonyval valami *Káp* nevű ember honosította meg hazánkban. De ami tréfás népetimológiának látszik, gyakran csak elfeledett emlék, ősi hagyomány, melynek igazi értelme kiesett a tudatból. Hátha így van ebben az esetben is? S hátha az, akiben a mai hagyomány csak *Káp* nevű *embert* képes látni: tulajdonképpen egy *Káp nevű isten*, az ősmagyaroknak valamely földművelési vagy természeti istene?

Az ötlet nem olyan különös, amilyennek látszik. Ne feledjük, hogy a magyar konyhakert legmagyarabb terményéről van itt szó; nem vált-e a *töltött káposzta* nemzeti ételünké? Nem kínálkozó föltevés-e, hogy egy ilyen régi

nemzeti eledelt maga az isten, valamely nemzeti isten ajándékozott a magyaroknak?

Mindazonáltal nem mertem a feltevést egyetlen támaszpont alapján kockáztatni, míg meg nem győződtem, hogy egyéb tények is megerősítik. Körülnéztem a nyelv egész területén s íme: adat adat után szinte magától sorakozott a szemem elé s valósággal kiáltva hívták föl magukra figyelmemet, míg teljes bizonyossággá érlelődött bennem a gyanú: őseink egyik istenét fedeztem fel!

Először is: ha csakugyan volt Káp nevű isten, kellett lenni szent helynek is, ahol kiváltképpen őt tisztelték. Nem találnám-e meg a szenthelyek elnevezései közt a *Káp* névnek nyomát? Azonnal eszembe ötlött a *kápolna* szó. Nyilvánvaló, hogy a feltevés, amely ezt a latin *capellá*-val hozza összefüggésbe, nagyon bizonytalan és kezdetleges etimologizálás, nem sokkal komolyabb, mint mikor Anonymus a *Dést Deusból* származtatja. Valószínű-e, hogy a pogány magyar, aki a keresztény fogalmakra szívesen alkalmazta az ősi pogány elnevezést, eldobta volna azt, éppen e legmezeibb szenthelynek elnevezésénél, mely pedig a természetimádó régi vallás szenthelyeihez legközelebb állhatott? Mert a kápolnák maig is többnyire mezőkön, szántóföldeken, erdőkben s hegyek közt találhatók, vagyis éppen azokon a helyeken, ahol az ős Káp istennek szentélyei állhattak valaha. Mi tehát az a *kápolna*? Valószínűleg annyi mint: *Káp-kolna*. A préházakat,

szőlőhegyek között emelkedő kisebb épületeket, maig is *kolnának* nevezik sok helyütt, s mindannyian ismerjük Vörösmarty versét:

Be szép vagy, kolna, Ménes oldalán:
Borod sötét, mint a cigányleány...

A magyar kereszténység egyébiránt több más szavában is megőrizte a régi pogány Káp elfeledett nevét. Ezek közé tartozik bizonynyal a *káplán* is, mely arra látszik vallani, hogy az ős Káp tiszteleténél papnők, szűzek is szerepeltek (*Káp-lány*). S a legújabb időkig *kápsáló barátok*-nak hívták azokat a kolduló szerzeteseket, akik faluról falura járva kosaraikban zöldséget, főzeléket, szóval mezei termékeket kéreggettek össze a lakosságtól: ebben a szokásban nyilván a mezei Káp papjai által gyűjtött áldozati zsongék emléke maradt meg.

Milyen lehetett a Káp isten tisztelete? Erre nézve fölvilágosítást ad ez az ige: *káprázni*. A régi magyarok ritusa *sámánizmus* volt: a *sámán*, vagy bűvös ember isteni ihletbe, valószínűs *trance*-állapotba jött. Tudósaink, akik a rokon népek vallását tanulmányozták, jól ismerik a sámánok révült, őrzöngő zenéjét, melyben a boszorkányos gyorsasággal vert dob szava dominál. Mindez eléggé elárulja, hogy az ihlet külső megjelenésében a *remegés* formáját öltötte: az isten *rázta* papját, mint Apollo a Pythiát, vagy ma is: a quackerek ihletett prédikátorait a Szentlélek. Ezért nevezték a Káp isten ihletését *káprázásnak* (*Káp-rázás*). Az ihletett ember

víziókat látott, melyeknek *káprázat* volt a nevük. A szó ebben az értelemben máig megmaradt.

Olyan szavunk is van, mely a Káp-tisztelet lassú kihalásának emlékét őrzi. Mikor a kereszténység terjedni kezdett Magyarországon, ez új vallás papjai várakba tömörültek s keresztény centrumok keletkeztek az egyes püspökségek körül. Ezeket a helyeket, ahol Káp istent többé nem tisztelték, *káptalan*oknak nevezték.

Mindazonáltal a Káp-tisztelet homályos emléke sohasem veszett ki egészen népünkben. Sőt modern városi nyelvünk is bizonyosságot tesz róla, hogy a mai elfajzott, elvárosiasodott magyar lélekben is él valami tudatalatti, de annál erősebb érzése a Káp isten iránti tartozásnak és lekötöttségnek. A várost a falu táplálja s a városi ember minden élelmét, élete fenntartását a mező terményeinek köszönheti. Szíve mélyén érzi ezt, tudja, hogy Kápnak, a mezők istenének adós mindennel, amiye van s mint-hogy minden érték fokmérője és szimboluma gyanánt a pénzt tekinti, ha nagyobb összegű készpénzt lát, áhítattal sóhajtja:

— *Kápé!*

Azt hiszem, az érvek e tömegével szemben senki sem kételkedhetik tovább, hogy az ősmagyar Pantheon egyik fontos mezei istensége Káp volt. S a nyelvész avval a büszke öntudattal teheti le értekező tollát, hogy egy istennek adott életet.

TRUCCLYUK

(Boudoir)

Ismertem egy kis kutyát. Egy kutyát... Bizonnyal van harapósabb ismeretség is. S vannak »társadalmi rétegek«, amelyekben ismeretséget kötni veszélyesebb. Az én kis barátom békés lény volt. Ő valóban gyakorolta azt az elvet, amit az emberek rendszeren csak *hangoztatnak*: nem alkalmazott erőszakot, hacsak nem kellett védni magát s a háztáját.

Legalább a kutyákkal s emberekkel szemben. Mert alacsonyabb lények előtt nem ismerte e morált.

Ha ilyenekkel akadt össze, kitörtek ősi vadászösztönei. Bogarak, békák, egerek, sőt csirkék számára az én szelíd kis állatkám rettgett háborús bestia volt. A természet hierarchiájának alapján állt ebben, s talán ez is morál. Sőt nem ez-e a háború igazi morálja: csupán alacsonyabbrendűek ellen harcolni? A görögök-

kel, akik a barbár perzsák ellen küzdenek, minden rokonszenvem együtt liheg. De semmi rokonszenvet sem érzek az olyan háborúval szemben, amelyben két egyenlően művelt »európai kultúrnép« mérí össze fegyveres erejét. Ez már testvérharc, amivel a gyilkosság kezdődik: Káin és Ábel... Mert a gyilkosság ott kezdődik, ahol testvért ölünk: magunkhoz hasonlót. A mi egész modern kultúránk káini. Mindannyian egy kicsit gyilkosok vagyunk.

Kutya-ismerősöm nem volt gyilkos, habár nem egy csirke vére száradt szőrén. Ő csak a természet sugalmait követte. Nem öljük-e mi is a csirkét és a szegény ártatlan borjakat? A kis kutya emberebb volt az embernél: legalább a magához hasonlót nem ölte. Senki sem tehetett neki szemrehányást.

A szemrehányás mégis záporban hullott bőrére, a csirkék gazdájától. Azok nem a morális elv, hanem önnön érdekeik nevében tiltakoztak. A zápor kemény ütlegek képét öltötte, melyekre vad ugatás, morgás és visítás felelt, ha az ütlegek a szomszéd gazdák valamelyikétől származtak. Ez az önvédelem esete volt. De jöhetett a zápor *szent helyről*: amikor nem külső ellenség, hanem maga *Isten*, élet és halál ura, a *Gazda* ragadta meg a botot! S az ilyenkor valóságos égi villám volt, fellebbezhetetlen, megmoroghatatlan! Törvény és ítélet, kritika alá többé nem vonható.

Csak vallásos megadás, misztikus töredelem fogadhatta.

De a kis kutyaszívben vad, kétségbeesett indulatok forrtak. A villámcsapás vallási tragédia volt az ő számára. Minden hite, biztos kutyahite, sötét kis lelkének minden nyugalma megrendült. Óh, hiszen minden hite, minden nyugalma az Isten, a Gazda árnyában kuporgott. Ha idegen gazdák, idegen istenek bántották: mit bánta? ... Csaholásai kiugráltak, harapásai kivakkantak. De lelke benne ült nyugodtan, mint egy erős várban, a biztos árnyékban, mely valahonnan a láthatatlanból mindig reá esett. Ez a biztos árnyék a Gazda öle volt, az Isten öle, amely most hirtelen kiejtette védelméből. Az árnyék megrendült, s ez az Univerzum megrendülése volt. Maga az Isten vált ellenséggé! Meleg öl helyett hideg kövön ült már. A kéz, mely védő és tartó kéz volt, ütlegető kéz lett. Mi történt? Sötétbe borult a világ a kis kutyalélekben. Minden elsüllyedt!

Csak régi emlékek villantak föl, sötét kutyamemlékek, kutyapercek, történelemelőtti időkből, mikor még nem ismerte a Nagy Szabályt: *be nem szennyezni az emberbarlangok padlóját!* Ez a kegyetlen szabály, melyet azóta elfogadott, mint az engedelmesség és önmegadás egy kínos, de alapvető próbáját, valamikor érthetetlen, sötét, lázító rejtelem volt számára. Menynyi iszonyú és ártatlan lakolás: mikor gyenge kölyökszervezete, őszi felhülés a hideg kövön és a Nagy Szabály nemtudása vagy nemértése a kétségbeesés mindenneldacolását költötték fel benne. Ez a dac, kétségbeesés, elkeseredés

ébredt föl most újra. Egyedül volt az egész világon, egyedül az Isten ellen! Látni sem akarta a Gazdát, a Gazda házát és az Isten kertjét.

Kis zöldkertes nyaralóházban történt ez, a kert a ház előtt pompázott, a ház mögött pedig, a mézspotyogtató tűzfal alján árok horpadt, sötét, bozótos árok, egy sűrű mogyoróbokor alatt, puffogó bogyójú cserjékkel, vad orgonával, akáccal benőve. Embernek nem lenne ez rejtekhely, de a kiskutyát elfedte négyszeresen, tüskés ágak s levelek ráborultak, itt egyedül volt, a Gazda meg nem látta. Erre a gyászos helyre menekült az elkeseredett állatka s leült a bokrok alatt, mint a Dac és Elhagyottság néma szobra, mint aki nem akar már tudni a világról s nem akarja, hogy a világ tudjon róla. Itt ült a kis remete, mint egy vad kutya-klastromban, fehér és néma karthauzi, nem egyszer, hanem sokszor, valahányszor a kérlelhetetlen és értelmetlen Ostor sujtott le bőrére, vágta ronggyá hitét és nyugalját, s ütlegeivel kiközösítette nyomorult életét a nagy titkos Rendből, melyet a Gazda keze intéz, vér-lázító hidegséggel s kegyetlen és rejtett bölcsességgel.

E sötét árokban kívül volt a Renden és világon, mint konok száműzött, mint poklokra hajított Lucifer. Itt megvethette lábait a dac! Itt még enni se kért: a lázadás legkétségbeesettebb formája. Komor éhsége betöltötte a Dac-Árkot. Gonosz kéjjel hallotta messziről a

hívásokat, melyek nevén szólították. Gyönyörködött abban, hogy hiába keresik: tragikus Coriolán, a világ összes kolbászaiért sem jött volna elő!

A gyerekek találták itt többször; és később aztán, ha verés után nyomta'anul eltűnt, már tudták, hol keressék. Ők nagyszerűen mulattak a kis fenevad eredeti dacoskodásán, el is nevezték a búvóhelyét, fontos pontja lett kincses szigetük titkos térképének. Időnként felfedező utat tettek oda; egyszer egy labdájukat is ott találták meg, rég kiszáradt csontok és összerágott fadarabok közt, amiket a kutya apránként odahordott. A gyerekek kicsit barbár szóval nevezték el ezt a helyet, azon a hang keveréknyelven, amit a levegővel szívnak magukba: így lett a neve *Trucclyuk*.

Tehát: a kutya megneheztel... s elbú a »Trucclyukba«.

Micsoda ősi, mélyrőlhozott ösztön ez az elhúzóadás, ez a különválás, ez a tüntető egyedülmaradás a megrendülésben, az elkeseredésben, a dacban? Micsoda erős gyökerei villannak itt elő emberi dolgoknak, amikről talán nem is gondolja senki, hogy ilyen erős, állati gyökereik vannak! Hogy ezek a mély gyökerek már az állatban is ily kétségbeesetten, noha egyelőre még rettenetes sötétségben, kapaszkodnak a messze, rejtelmes melegségű Igazság, Értelem és Szeretet felé...

Ennek az ostoba állatkának ösztöne megvan az emberben is: különösen abban az em-

berben, akinek életét még a zsebébb ösztönök vezetik... A gyerekek magukra ismerhettek benne. Nem szoktak-e ők is verés után, ha igazságtalannak s kegyetlennek érzik a bántalmat, a sarokba állni és »truccolni«? Mennyi »trucclyuk« van az emberi világban! Hadd árulom el most már, hisz úgylis hiába tagadnám, hogy ez az elbeszélés tulajdonképpen értekezés, s nem is állatokról szól, hanem emberekről. Ha tovább nyúlhatna, talán filológiai tanulmány lenne belőle. Mily gazdag téma egy filológusnak! Valami magasabbrendű filológusnak, aki kutatásaival az emberi lélek örök egyformaságára, erkölcsi érzésének ösztöni alapjaira tudna világot vetni...

Gyermeki és asszonyi történeteket ásnék föl.

Visszatérnék az ősmondák sokat-eláruló naivságaihoz, keresztülböngészném a régi és népi költeményeket. Például föllapoznám az indus eposz híres lapjait:

*Dasharatha királynak két felesége volt...
vagy talán három is...*

*S Dasharatha utódjává tette a fiát, Rámát,
kit Kanshalya királyné szült neki.*

*De a másik királyné, Kaikeyi, Bharatának
anyja, zokon vette ezt, s bevonult a Harag-szo-
bába...*

*Letépte ékszereit és szépruháit: levetette ma-
gát a Harag-szoba padlójára és kebleit tépve zo-
kogott.*

És a király s az egész udvar tudta jól, hogy egy királyné csak akkor megy a Harag-szobába, ha súlyos bánatalom érte szívét...

»Anger-chamber« — így nevezik a *Ramayána* angol fordításai az óindus »trucclyukat«. Harag-szoba...

S itt sem állnék meg... ha filológus volnék. Filológiám átröpülne a századokon s benézne tán egy párizsi rokokó-boudoirba is, egy szép *précieuse* titkos szalónjába, ahova csak a szív meghittjei, a *confidente*, a lelki tanácsadó gavallér-abbé és a valóságos *ami de coeur* léphettek; s ahol a szép hölgy ájultán hever illatszeres üvegcséje mellett, az ideggörcs után, mikor a durva férj fukarsága elkeserítette. Talán be se nézne: illenék-e a komoly tudományhoz frivol titkok után leselkedni? Bergeret úr diszkrétén leülne az ajtó mellett, a selyemfotelben. Mosolyogna és elgondolkodna, az aranyozott volutához hajtvá nyugodt öreg fejét. Minek leselkedni? Egy szó elég, hogy eltűnődjön rajta és sok mindent megtudjon belőle... *Boudoir* — nem a *bouder* igéből származik ez? S *bouder* nem annyit jelent, mint »duzzogni«? Olvastam régi magyar regényeket — talán Jókainál is előfordul ez — ahol a *boudoirt* »duzzodának« hívják. Szóról szóra »duzzogó-szobát« jelent: *anger-chambert*.

Óh asszony, gyermek, ősi ösztön, áruló állatka! Ki fogja megírni egyszer a tanulmányt: »A trucclyuktól, a kolostoron át, a

boudoirig? Merthisz a kolostor is épily trucclyuk volt, legalábbis nagyon sokaknak, ezer és ezer elkeseredett régi léleknek. S nemcsak gyenge nők, hanem komoly férfiak, sőt úgynevezett nagy emberek szívének is. Fessétek meg Ötödik Károlyt, amint a trucclyukba vonul!

És mi más még maga a Pokol is, mint egy meleg és sötét *anger-chamber*, a legszebb és legbüszkébb angyalnak? Az elkeseredett és lázadó angyalnak trucclyuka, akiből a világ dacoló kutyajá lett!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

EGY BIZTOS NYÁR

Igaz történet

Ma is bizonyos döbbenéssel gondolok rá. Pedig már eltelt egynéhány hét, szép nyári hetek, első fellélekzés egy hajszás tél után, első belemelegedés a magános munka gondolatába, mely itt várt ezen a dombtetőn, ebben a kis nyári házban, ahol az írógép billentyűit ütöm.

Meg kell már írnom; talán akkor mingyárt kellett volna; azóta folyton a lelkemen ül.

Nyáralás előtt sok a háziasszony gondja és nehézsége. A nevelőkisasszonyunk hűtelen lett, nem akart kijönni velünk aへgyre. Valaki azt mondta a feleségemnek:

— Mért nem veszel egy szegény úrileányt nyárra a gyerek mellé? Ez a legjobb, legolcsóbb, kipróbált. Hirdesd a rádióban, vagy akárhol. Egész bizonyosan fog akadni, aki nagy örömmel elmegy veletek, a szép nyáralásért, ellátásért, jólevegőért.

Óh nyár, jólevegő, dús falusi asztal, mezők, hegyek, erdők! A feleségemnek eszébe jutott a lánykora, régi nyarak sugaras emlékei s el-

szorult a szíve azokon a szegény úrileányokon, akiket az egészségtelen város fullatag börtöne tart fogva.

— Milyen jó gondolat! Csakhogy... — Ez a *csakhogy* manapság többnyire ott settenkedik a jó gondolatok mögött. Minden rosszabbul megy, a magyar író ma sokkal kevesebbet keres, mint azelőtt...

— Tulajdonképpen... én arra gondoltam, hogy erre a nyárra most egy pesztonka is megteszi...

— Ugyan, drágám, hisz ez még sokkal olcsóbb! Ez eljön nektek a pusztá ellátásért; megtéríted az útiköltségét, helyetek van elég, adsz neki egy külön szobácskát s egész nap a kertben: boldog lesz!

Én minderről nem igen vettem tudomást, nagyon sok dolgom volt akkoriban s kissé kábultan húzódtam szobámba egy félórai pihenőre abban a koradélutáni órában, amikor a rádió demokratikus kürtjei s kagylói egy világvárosban s egy világtól-elmaradt országon keresztül száz meg száz szegény, éhes, szomjas, fulladozó leányka fülébe üvöltötték a párszavas hirdetést, amit a szomszéd szobában fogalmazott meg a gondoskodó, kísérletező asszony.

Lehevertem, de egyszerre megszólalt a telefon, ez az élesszavú háziördög, a pesti lakások réme és hóhéra. Az én házam nem »az én váram« itt.

Izgatott női hang kérte a feleségemet. S ő azonnal tudta, miről van szó.

— Máris? — kiáltott, s bizalmatlanul vette

át a kagylót. — Nincs két perce, hogy az *annonce* elhangzott. Valaki a rádiótölcsértől azon-nyomban telefonhoz szaladt. Nem fogok beugrani az első élelmesnek.

— Kérem, jöjjön el személyesen... Mégis előbb látnom kell... — mondta a kagylóba, kissé védekező hangon, és tízszer is. Mindig nehezen hagyja abba a telefonozást, nem mintha sokat szeretne beszélni, de nem akar udvariatlan lenni a másik féllel szemben. S most ez a másik fél véghetetlen volt: mintha életét kötné, hogy mindent elmondjon magáról, hogy kedvező várakozást költsön személye iránt...

Jöjjön el személyesen?... És hátha addig mással töltik be...

Végre elbúcsúzott. De abban a pillanatban újból megszólalt a csengő.

— Kérem, a rádióban hallottam... — kezdte hadarni egy félénk és elszánt hang. Evvel már kissé rövidebben beszélt a feleségem; hanem alighogy letette a kagylót, harmadik jelentkezett. És nyomában negyedik s ötödik. El sem mehetett a telefóntól; s mialatt az ötödikkel beszélt, az előszobaajtónál csöngettek.

Egy sápadt, kedvesarcú serdülőlány állt a telefonozó előtt, pihegve, mint egy dobogó szív. Félnék pillantásokkal lesett föl s minden nyájas intésre sem mert leülni.

— Itt lakom a közelben, és hallottam a rádiót, és gondoltam, rögtön jövök, hogy meg ne előzzenek — dadogta naivan.

De végig se mondhatta a mondatot; megint

megszólalt a telefon. És nyomban az ajtónál is újból csöngettek.

Most már én mentem a telefonhoz. A feleségemet a jövevények foglalták le. És én elhatároztam, hogy erélyes leszek. Minden újabb jelentkező csak újabb nehézséget okoz a választásban. A feleségem úgyis oly nehezen dönt ilyenekben. Elég, aki személyesen jön el. A telefonozókat le kell kapcsolni. Próbáltam azt mondani, hogy az állás már be van töltve.

De a reménykedő, kétségbeesett hangok, amik felémszüremkedtek a messzeségből, teljesen lefegyvereztek.

— Csak a címet tessék legalább fölírni — könyörgött valamennyi. — Hátha mégis...

El akartam őket ijeszteni; hangsúlyozottan kérdeztem, jól értették-e meg a hirdetést?

— Az nem is állás, és fizetés nélkül van.

Óh igen, nagyon jól értették, fizetés nélkül.

— De egy hegyen van, távol a várostól és bizony nincs meg minden modern kényelem...

— Óh nekem nincsenek igényeim, s szívesen segítek a házimunkában is!

Egy B-listás tisztviselő ajánlta a lányát: ez különösen alázatos és könyörgő volt. Majd egy régi ismerősöm hívott föl. Megörültem, hogy más üggyről van szó: de a régi-ismerős is csak erre az »állásra« protezsált valakit.

— Nem is állás: csak egy nyárról van szó — mondtam a legközelebbinek. De rögtön éreztem a hangja csuklásán, hogy egy nyár, egy biztosított nyár, valóságos életremény neki.

Ezalatt a feleségem körül is tartott az ostrom. A csengő egyre szólt; az előszoba tele volt várakozókkal, kik ellenségesen méregették egymást; sőt a folyosón is álltak. Már a ház-mesternek is föltűnt a dolog. A feleségem azt sem tudta, hol a feje. Fiatalok jöttek, szép és rokonszenves teremtések, szerények és intelligensek, szegényesek és jólöltözöttek. Olykor feltűnő jólöltözöttek. Egyik az angolkisasszonyoknál végzett; másik több nyelvet tudott; harmadik egy kegyelmes asszony ajánlólevelével jött. De mindannyian szerették a gyermeket és a szabad természetet s egyiknek sem voltak igényei.

Mind boldog volt, ha fölírták a címét, vagy ép engedélyt kapott, hogy másnap ismét jelentkezék.

A feleségem a legelső felé hajlott, de a forgatagban nem tudott választani s a döntést másnapra hagyta. Némelyiknek akik kevésbé tetszettek neki, mégis azt mondta, hogy már döntött. Ezek megható jelenetek voltak. Minden második sírva fakadt.

— Én mindenhova későn jövök — panaszkodott egy kis nyápic szóke. — Mindenhol éppen előttem töltik be.

Az egyik néhány szál rózsát nyújtott át, ártatlan vesztegetésül, s egészen meghatotta a feleségemet. Sok az anyjával jött, s az anyákat nehéz volt lerázni. Legtöbbnyire valóságos úri-asszonyok voltak, valamikor jó pozíciójú férjjel, aki jelenleg állás nélkül áll; közös ismerősökre

tudtak hivatkozni. A kislány jól beszél németül, franciául.

— Arra nincsen szükség. A gyerek tudjon először magyarul...

— Óh, az én lányom mindent elvégez, bármely munkát vállal — visszakozott ijedten az anya, nehogy túl-igényesnek véljék. Ingyencselédnek hajlandó lett volna a lányát odaadni. — Ma nem úgy van, kérem, mint azelőtt...

A feleségem már teljesen kimerült s kijelentette, hogy nem fogad többet. A csengő azonban még egyre szólt. A jelentkezők hosszasan érveltek a szobalánnyal, elmondták neki életük folyását, faggatták, iparkodtak megnyerni, megvesztegetni. A telefonon most a kilépő nevelőkisasszony utasította el a jelölteket. Ő legalább hideg és kegyetlen tudott lenni. A hajsza még másnap is tovább folyt. Lakásunk valóságos megszállás alatt állt. Le kellett szerelni a csengőt, hogy egyáltalán dolgozhassak. A szomszédok nem tudták elképzelni, mi történik nálunk.

Délutánig megkezdődött a levéljárás is. A postás a rendes paksamétán kívül vagy harminc szokatlan fajta levelet hozott, a feleségemnek címezve, szép kalligrafiás iskoláslány-írással, vagy ügyetlenül rakott betűkkel, naiv helyesírási hibákkal. Közibük más, fölényesebb írású sorok vegyültek, ritkán megszólaló ismerősök levelei, akik valamely ajánlkozó érdekében írtak. De rokonszenvesebbek voltak maguknak a naiv ajánlkozóknak írásai, akiket senki

sem protezsált. Önkénytelen líra szólt ezekből a levelekből; mind csupa sóhaj volt, megható, balgatag, vidéki lánysóhaj, füllelt városkák nyomott házaiból, mennyi nyomor, szomjúság és reménytelenség, rab madárcák gyámoltalan szárnycsapkodása!

— Borzasztó! — kiáltott a feleségem. — Életek és sorsok fölött kell döntenem!

S az előszobából zokogás hallatszott, más híján a szobalány megértő kebelébe sírva. Vissza szeretnünk volna sírni rá. Mily időket élünk! Egy kicsi és mindenképpen takarékos ötlet az embertársaink fölötti hatalom minden szomorúságát és lelkifurdalását átéreztetette velünk. Mi lesz ezekkel a szegény, szép, okos, fiatal és lelkes teremtésekkel? Ki fogja megállítani valaha ezt a sok pusztulást, meggyógyítani ezt a sok lihegő szenvedést?

Egy nyár, egy szép nyár, egy biztosított nyár már megtalált öröm és új életremény. Ha tudnák a gazdagok, mily olcsón lehet boldoggá tenni valakit!

KÉT FANTÁZIA

I.

A Kristóf-darazsak

Meglehetősen járatlan vagyok a természet tudományaiban s habozva mondom el ezt a különös történetet: de talán hozzáértők kiokosodhatnak belőle. Szemlátomy Kristóf egyike volt azoknak a furcsa magántudósoknak, akiknek a faja nem ritka nálunk a vidéken. M. városban lakott, gazdag embernek látszott s egyedül rejtelmes kísérleteivel foglalkozott. Olykor megjelent Herman Ottónál s félnapokig eldisputált vele; de lényegesebb kutatásairól csak nekem beszélt, talán restelve azoknak fantasztikus karakterét a józan magyar tudós előtt. Én máig se tudom, mennyiben lehettek komolyak. Egyszer voltam a kertjében, melyet magas fal védett s azon is túlnövő sűrű növények tüskés szövedéke. Szinte megszedültem a fojtó illattól s káprázott a szemem, mert a levegőben ezer meg ezer növényepehely, virág, a buja vegetációnak zöld, fehér és tarka rongyai, s

majd úgy rémlett, hogy egész kis palánták, gyökerestül keringtek, cikáztak a könnyű széllel össze-vissza, mintha maga a kert is forogna valami titkos örvényben. Erről már régebben is hallottam valamit; mert bár az egész keringés meglehetősen alacsonyan maradt, mégis gyakran hulltak a falon kívül is a szomszéd telkekre a Szemlátomy kertjéből szabadult növények s virágok, hulltó helyükben sokszor megfogánva, majd ismét eltűnve. S rege volt, hogy a Szemlátomy virágai élnek és röpiülni tudnak, mint a madarak. Meg is kérdeztem tőle:

— Hogy áll ez? — s ő azt erősgette, hogy van a dologban némi igazság; mert a virágok érzőképeségét mesterségesen fejlesztve, primitív idegzetükben a szabad mozgás valamely csírái gerjedtek: gyökeük könnyen és magától földbetapadt, ahol leestek, valósággal talpraállítva magukat; s viszont könnyen ki is rántották azt, valami embrionális vágyakozásban, hogy a legkisebb szellőt felhasználva, útott helyüket megváltoztassák. Úgy mondom el, ahogy laikus eszemmel értettem.

De a rovarokkal is kísérletezett Szemlátomy, továbbfolytatva a népszerű Fabre némely kutatását. Elsősorban itt is az érzőképeséget nyomozta. Ha pillangó nőtényét viszed magadhoz és kitárod kerti ablakodat, szobád órák alatt megtelik ugyanazon pillangófaj pompás hímeinek százaival, még akkor is, ha az egész környéken ritka faj az, vagy elő se fordul mérföldeken belül. Mi viszi ezeket a messze

udvarlókat határokon és falvakon keresztül megérezett párjukhoz? Mi adja tudtul számukra annak létezését? Micsoda érzékszerv vagy ösztön csodája ez? Ki tudja? Emberi szaglás, sőt a legkitűnőbb vadászseb szimata, közvetlen közelből nem képes a parányi pille jelenlétét konstatálni. Vagy tömött üvegfallal zárhatod el az állatkát, mely lehelletnyi illatot sem bocsát keresztül: az eredmény mégis ugyanaz lesz.

Szemlátomy többször állította, hogy nyomában van annak a hatodik érzéknek, mely e kicsi s mégis oly tökéletes lényekben működik. Igaz-e? Nem tudom; csak azt mondhatom el, amit tapasztaltam. Egy nap alkonyatfelé váratlan léptem be kapuján s különös zúgás és bűgás állított meg. A zaj a laboratórium ablakából jött, s odanézve a tárt ablakon át valami óriás köpüfélét láttam, egész felületében sűrűn befedve rátapadt, darázshoz hasonló bogarak nyüzsgő ezreivel, úgyhogy nem maradt egy centiméternyi helye csupaszon. Riasztó látvány volt, mert maga a nagy köpü is mintha mozgott volna s a szárnyas bogarak kábulatos zúgásának gazdag árnyalataiból nem hiányzott az emberi kétségbeesés sikoltásához hasonló akkord sem. Észrevehettem volna, — utólag rágondolva jól látom — hogy a rejtelmes köpü, távolról ahogy az ablakból látszott, egy kövér emberi alak felsőtestére és fejére emlékeztet; fantáziámban úgy áll, mint valami hemzsegő eleven szobor. De akkor nem tudtam gondolkozni, a tolongó darázsok s folyvást röpködő virágok

ámulatában; s annál kevésbbé, mert egyszerre a kert felől és egész felhővel valami ismeretlen nagy fehér virág csillagzó tömérdeke szállt egyenest felém, oly illattal csapva meg orromat, melyet alig tudtam elviselni. Különös összetartásban közeledtek, mint egy fehérlő galambraj — vad virághadsereg — s amint megjelentek, az óriás köpüt ellepő darazsak hirtelen és nagy csapatokban leváltak onnan s feléjük csapódtak, mintegy új vágy forgatagában, még és még egy csapat s a virágok hirtelen visszaverődve megkavarodtak s egy szélfordulatra egyetlen fellegben átcsaptak a falon, maguk után vonva a darazsak zsongó tömegét, fejem fölött, úgyhogy egy-egy nedves szírom, egy-egy bizsergő darázstest, hidegen s zendülve arcomnak ütődött.

Rémülten tántorodtam hátra s becsapva az ajtót magam után, elfutottam az eleven kertből, anélkül, hogy gazdájához bekopogtam volna. Este azonban, megszokott vendéglőmben, fölkeresett Szemlátomy Kristóf. Rendkívül sápadt volt, borotvátlan és sömörjes; mintha dagadt is lett volna az arca. Nagy teste lihegve csuklott le a székbe s tikkadtan öntötte magába a sört.

— A Kristóf-darazsak! — hörögte — szenzációs kísérletek! Zúgnak a bűdösök — tette hozzá, s hessegető mozdulatot csinált a fülei mellett mind a két kezével.

Hirtelen elmondtam, amit láttam.

Új hörgés felelt.

— A Kristóf-darazsak! Így fogják hívni az én nevemről. Fehérhasúak, fulánktalanok.

Maga úgyse jegyezné meg a latin nevüket. De ezentúl: Kristóf-darazsak. Fene egye őket!

S ismét a hessegető mozdulat.

— A nőtény ivarvadászkával experimentáltam. Azt megérik a kutyák hat mérföldről — de nem a szagáról. Egészen bizonyos. Láta azt a bűdös virágot, azt a nagy fehér virágot — ami egyfajta *Datura*. Azt erős szaga dacára csak egész közéről konstatálják. Hanem — falánk dögök!

Homlokát fölhúzta, ujját fölemelte; de egyszerre megint a füléhez kapott, szinte valami rémület kifejezésével. Majd, kissé megnyugodva, folytatta:

— Falánk dögök! Ez volt a szerencsém. Az evés, úgy látszik, fontosabb nekik a szerelemnél. Amint megérik a nagy bűdös virágot, nem keresik tovább a nőtényt, akiért mérföldekre jöttek... Otthagyják Helenát, és usgyé! mézet zabálni! Ez volt a szerencsém.

Kérdő tekintetemre hirtelen fölnevetett.

— No persze! Az, amit maga óriás köpünek nézett, az én voltam. Én voltam — a nőtény, én voltam Heléna, én a nagy szerelem. Mindennek az a nyomorult mosdóvíz az oka. Egész félfürdőket csináltam, ebben a hőségben, ott a laboratóriumban: és a vízbe úgy látszik, belecsöppent valami abból az oldatból, ami imperceptibilis mennyiségben a nőtény ivarvadászkát tartalmazta. Ezeknek a dögöknek nem volt az imperceptibilis. Óh, micsoda zúgás! nem akar vége lenni. Az ember megsüketül.

Idegesen fölugrott s látszott rajta, hogy kétségbeesett önuralommal tud csak visszaülni.

— Nem ijedtem meg, — folytatta — mert tudtam, hogy csípni nem tudnak. De borzasztó volt — rettenetes volt. S a legrosszabb ez a bizsergés, ami a testemben maradt. Viszket, a lelkemig viszket. Azok a virágok mentettek meg!

S közelebb hajolt hozzám.

— Tudja, úgy rémlik néha, hogy készakarva jöttek — segítségül jöttek. Valami titok van itt — az egészben. Azok a darazsak is — *hog*y érezhetik meg — ? És, tudja...

Itt fölhajtotta a sört és megint legyintett a füle mellett.

— Valami különös érzés — amit nem merek elmondani. Az a sok darázs mind szerelmes volt — a vágy hajtotta mind. Én megcsaltam őket — úgy jöttek rám. A rovarok vágya ömlött körül engem; az a titokzatos, nyüzsgő, vak szenvedély. Minden porcikám — a szemem — az orrom — a fülem — még a szájam is tele, amint kiáltani akartam. Ó! A karom zsibbadt volt, mintha meg lett volna kötve. Hálóban! És ez mind a Rovarok Szerelme. Az bizserég bennem, az zúg a fülemben. Bennem maradt!

— Megértem, — nyugtattam, s ő kezemre tette a kezét.

— Rettenetes dolgokat érzek — vágyakat — nem merem elmondani. A pórusaim ugrálnak: a sejtjeim hemzsegnek — párzanak. Nem érzi? Tudom, hogy rögeszme, megszabadulok-e

valaha tőle? Adjon legalább szállást ma éjjelre, nem alhatom otthon...

A keze valóban ugrált a tenyerem alatt, s én hazavezettem. Reggel elvált tőlem s azóta csak egyszer láttam még — az uszodában. Lesoványodott, ideges volt, folyton hessegetett a kezével, üdvözlésemet idegen módjára viszonozta s az öngyilkos mohóságával ugrott be a vízbe. De nem lett öngyilkos — noha nem sokáig élt azután. Haláláról nem tudok közlelbit. Az m...i temetőben egyszer rábukkantam a felírásra:

Dr. Szemlátomy Kristóf, élt 55 évet.

A sír csupa virág volt és csupa illat: rögtön megismertem az óriás *Daturát*. És darazsak rajzották körül, kábító zsongással: Kriszta-darazsak!

II.

A »kutyá«

A »kutyával« először még a háború alatt találkoztam. Iszonyú fejfájásról panaszkodott: a szagok bántották. A vendéglők ajtajain kitóduló ételszagok, az autók büze az uccán, sőt a város csatornáiba-rejtett szennyének alattomosan mindent átható, de senkitől sem érzett illata minden idegét fölzaklatták s hálósobája legbensőbb rejtekéig üldözték. Keservesen átkozta a háború kényszerét, mely fogva tartotta Budapesten.

— Higgye el, már az öngyilkosság környékez.

— De hát mi baja voltakép?

— Tudom én? Már gyerekkoromban kezdődött... Úgy érzem a szagokat mint egy kutya! Ha kiütöttük a labdát a bokrok közé, én rátaláltam a szag után — mert éreztem rajta a kezek szagát.

— Beteges fejlettsége az érzékszervnek?

— Több. Valami ősi van benne, valami állati...

— Atavimus?

— Olyasmi. Soha senkinek a famíliámból nem volt ilyen baja — énrajtam ütött ki. De van egy hagyományunk, hogy egyik dédapám *farkasember* lett volna — tudja, mi az?

Ránéztem a különös emberre s megfigyeltem orra cimpáinak feltűnő duzzadtságát s egész arcának ideges feszültségét.

— S azelőtt is így szenvedett miatta?

— Képzelteri. Éreztem az ételen a szakácsnő izzatag bőrének szagát, és a kiterített halotton a kezdődő hullaszagot. És még az eleveken miket éreztem — a saját anyámon! rémes.

Tétova mozdulattal simította végig homlokát.

— De néha földöntúli kéjeket is adott ez — tette hozzá, ahogy valami szégyellett igazságot vall meg az ember.

Majd játszani kezdett, egy zsebkendőt adott, hogy rejtsem el a szobában. Csalhatatlanul megtalálta.

— Mért nem megy detektívnek? — kérdeztem tréfásan.

— Tán rendőr-kutyának? — felelte keserűen.
 — Vagy mutogathatnám is magamat. Meg tudnék élni az orromból. Ha ugyan érdemes lenne nekem élni egyáltalán!

— Hátha még meggyógyul — vigasztaltam.

— Gondolja? Például valami nagyfokú hurrutól elveszteném a szaglóérzékeimet... Egyetlen megoldás. Ha már nem lehet »szagmentesíteni« az egész világot, sem az orrot behúnyni, mint a szemet. Óh! nekem még az alvás sem pihenés: még álmomban is szagokat álmodok...

Később mégis hallottam, hogy különös szaglásának hasznát vette a harctéren, ahova maga kérezkedett, bizonynyal kétségbeesett nyugtalanságtól hajtva; azt mondják, számos nagyértékű földérítő szolgálatot teljesített. Kilométerekről megérezte az elrejtett útegek puskaporszagát, vagy a bozótban bujkáló kémeket. Én csak a háború után jöttem megint össze vele s akkor egészen megváltozottnak látszott: arca csupa ragyogás, tágult orrcimpái remegtek mint szárnyak vagy vitorlák, friss szélben, s nem is tagadta, hogy boldog.

— Egy illat tölt be, barátom, egy illat; egy asszony illata, természetesen, aki a feleségem. Óh milyen édes, tiszta, sugaras illat! behúnyt szemmel megismerném zordon távolokból, és követném mint nyomot a kutya, utakon és úttalanokon át — aminthogy követtem is, mert úgy találtam őt, az illata nyomán, és belészerettem, mielőtt képét láttam vagy a hangját hallottam volna. Óh milyen megnyug-

tató, szent, balzsamos illat! nem mint ezeké a lihegő, szennyes nőtényeké! — s az előkelő, déli uccán nyüzsgő nőkre mutatott; — de olyan az ő illata, barátom, hogy a világ minden bűzét és parfümét megbocsátom érte. Azóta ebben az illatban élek és senki sem fog többet engem látni, mert elzárkózom ezzel az Illattal; veszek egy birtokot, építek egy kastélyt — mondta, nem üres ábrándot beszélve, mert hiszen gazdag volt.

Annyira ment nagy boldogságában, hogy meghívott engem ebbe a kastélyba, az Illat kastélyába. Körülményeim nem engedték, hogy meghívásának hamarosan eleget tegyek s legnagyobb meglepetésemre egy este és alig néhány hónap múlva ő állított be hozzám, de úgy, hogy megint alig ismertem rá. Lihegve és hevülten rogyott le egy székre; riadtan tiltakozott, mikor konyakot akartam tölteni neki, mert nem állhatta az alkohol szagát, melyet a zárt szekrényből kiértzett.

— Rettenetes dolog történt velem — mondta. S aztán a konyakra célozva: — Ez, ez a szag volt az, ugyanaz a szag! — Cimpái ijesztően dagadtak, mint a vadállaté s a szeme vérben forgott. — Embert öltem! — kiáltotta.

Rémülve kértem magyarázatot, mintegy megborzadva ziháló orrlyukaitól, melyek mintha a vér illatát lehellték volna.

— Egy szag, — nyögte — egy idegen szag a szobában... az ő szobájában... ide-

gen férfi szaga, egészen gyöngye konyak-lehellettel: amit ön meg se érzett volna, de én éreztem, éreztem! »Ki járt nálad?« »Óh, a kis féltékeny!« »Érzem a lehelletét.« »És mi köze hozzá?« Tudhattam volna, hogy csak ingerkedik; sőt talán tudtam is: de nem voltam én már a magamé! Nekem a szag parancsolt és elindultam a szag után, mint a kutya követi a szimatot, át az ajtón, a kerten, az úton, az erdő felé; és amint beértem az erdőbe, iszonyú ösztönök riadoztak bennem, a véreb ösztönei, aki a vadat kergeti. A lombok eltakarták a napot s ez olyan volt, mintha valami ősállapotba hulltam volna vissza, valami rettenetes ősállapotba! A szag vonzott, égett előttem, vakon mentem, nem is tudtam, mit csinálók. Semmi sem létezett számomra, csak ez a szag! Nem voltam féltékeny, nem is gondoltam a feleségemre, csak a szagra gondoltam s vadászatomra. Mert *vadásztam!* s ezer más szag között az a szag világított, mint az eb előtt futó rótvad szőre. Végre elértem az embert. Egyik vadászom volt, akit magam rendeltem reggel a feleségemhez, mert hallottam, hogy szelidített mókusai vannak s tudtam, hogy az asszonynak örömet szerezne... Minderről tökéletesen elfeledkeztem s a szimat sem emlékeztetett a legényre, kit alig ismertem: mert hiszen én nem igen vettem részt hajtásban s csak fényűzésből tartottam a parkot... Mégis rögtön tudhattam volna, ki az s miben áll a dolog? de már nem gondoltam akkor másra,

csak a szagra, a rettenetes, lázító szimatra, melyet idáig követtem s mely minden idegemet korbácsolta... A legény ijedt haptákba vágta magát s attól fogva nem emlékszem semmire. Egy kés markolatát éreztem kezemben, talán az ő saját vadászkését, s csak akkor tértem magamhoz, mikor már egy élettelen testet haraptam, téptem, martam, szaggattam, mint a kutya a vérszagú zsákmányt, vagy a barlang vadja az idegen hímet.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HÁZASPÁR, GÁDOROSON

Pótlék a »Halálfiat«-hoz

1.

Tardits, az öreg orvos, épp borát hajtotta föl, mikor egy ügyes cselédlány nyitott be az ajtón.

— A tekintetes asszony kéreti, tessék átmenni vacsora után, mert rosszul érzi magát.

Az orvos szeme megakadt a leány formáin; újabban, vén létére, nagyonis észrevette az ilyesmit. Gizella, a nővére, sietett felelni helyette.

— Eredj és mondd, hogy a doktor úr mingyárt ott lesz.

— Ki volt ez? — kérdezte a doktor.

— A Herczegék cselédje. Tudod, aki a Tóth Angyalt elvette.

— Az is egy hisztérika — mondta Tardits, csakhogy mondjon valamit. És különben minden nőről, s minden bizonyíték előtt, ez volt az intim magánvéleménye.

— Ugyan, Vilmos — tiltakozott Gizella. — Angyal a legrendesebb asszony egész Gádoroson.

A doktor maliciózan nevetett, széles döcögéssel.

— No lám, hát ez az ideálotok. Aki még a szögeket is kihuzatja a padlóból, nagytakarítás-kor, hogy megfényesítve rakja megint vissza. — Lassan emelte föl nehéz testét, kétfelé törölve bajszát a szalvétával. Csöpp kedvet sem érzett a kései beteglátogatásra. Mert ez már késő óra volt Gádoroson. S a Herczeg Jancsiék háztája csakugyan nem tartozott a legkedélyesebbek közé. Ámbár Jancsi derék és vidám fiú, akit mindenhol szerettek... Egy ilyen gyermektelen hisztérika még a levegőt is megmérgezi...

A doktor folyvást dörmögött még, miközben felöltőjét széles hátára huzgálta. Gizella ellenmondott neki. Egyvégtében beszéltek, nem is hallgatva egymásra, hadállásuk azonnal készen volt, mint mindig, akármily tárgyról esett is szó, s ezt a hadállást tartották. Gizella az asszonynak fogta pártját. Pár évvel idősebb a férjénél, de mit számít ez manapság? S mit tudni, ki tehet róla, ha nincs gyerek? Pista közönséges korhely, hétpróbás lump! Angyal pedig valóságos »angyal«.

— Már a kardos angyalok fajából — dünyögte a doktor, kifordulva az uccára. — Amilyen Ádámot kiverte a paradicsomból. — Valami török paradicsomra gondolt, ahol a hurik szép, húsos cselédek képében töltögetik az üdvözültek pipáit. De ez csak egészen titkos gondolat volt, amelyet senkisémmert volna sejteni az öreg orvos mindig kimért s kissé félszeg komolysága

mögött. Legfeljebb Gizella. De Gizella mindig minden rosszat föltett a férfiakra. Gizella maga is a kardos angyalok sorába tartozott, s a doktor alapján tisztelte ezeket és félt tőlük.

Elfogódottan járkált e kardos angyalok fukar világában. Ügyelt az illemre és méltóságára. Óvatosan tapogatta botjával a sarat, s ily óvatosan tapogatózott az életben is, noha korát tekintve, már bőven lett volna ideje kissé tájékozódni. A nagytetű és félénk emberek familiájának tagja volt, s egyszerre keltett tiszteletet és nevetséget, amint csetlő-botló nehézkességgel gázolt át a különböző úrilakások küszöbjein, mindig legalább háromszor ismételve ismerős és változatlan mondókáját:

— Alászolgája, jónapot kívánok, hát hogy van ilyenkor?

Ezt mondta fiatalnak és öregnek, férfinak és nőnek, nagyságosnak és tekintetesnek, sőt állítólag még a cselédeknek is. Ezt mondta reggel és este, nappal mint éjszaka. A Herczegék hálószobájában most éjszaka volt. Tardits alig tudta, merrefelé hajlongjon a homályban. Végre megtalálta a keskeny uccácskát, mely a két ágy között úgy nyúlt be az éjjeliszekrények szélességében, mint tengerszoros két félsziget között márványtetős, tömzsi szirtek alá. Herczegné Tóth Angyal mély árnyékban feküdt, homlokán nagy turbán összecsavart törülközőkből. Tompa nyögésekkel fordult a doktor felé.

— Jaj doktor úr, segítsen rajtam, nagyon odáig vagyok! Csavard el a lámpát, Vica! —

emelte fejét a párnáról fájdalmasan. — Nem mondtam már, hogy csavard el a lámpát? Rettegetesen hasogat a fény.

— Már el van csavarva — susogta a begyes leányka.

— Ne feleselj, hanem csavard el még jobban.

— Füstölni fog.

A szoba máris csupa füst volt.

— Ne törődj te vele, hogy füstölni fog, hanem tedd, amit mondtam.

Tardits megvárta, míg a leány eltávolodott, aztán megpróbált tiltakozni.

— Ez nem egészséges, nem bizony... Akkor nem csoda, hogy fáj a feje.

Az ágy mintha mindenestül följajdult volna erre.

— Van nekem okom a fejfájásra, doktor... Eleget gyötörnek engem!

— Ki gyötri?

— Mindenki... Az uram... — Hirtelen kinyúlt a párnák közül és megérintette Tardits kövér kezét. — Kedves doktor úr kérem, mondja meg az uramnak, hogy ne gyötörjön, mert nagyon beteg vagyok...

— Ugyan már, dehogy beteg... — Tardits egészen el volt képedve. Sohasem képzelte volna, hogy Jancsi gyötörje az asszonyát. Inkább megfordítva. Hiszen Jancsi nemcsak kedves, jó fiú volt, hanem mintaférj is. — Mutassa a nyelvét!

— Az uram nem akarja hinni, hogy beteg vagyok... Látja, itthagytam a kaszinóba...

Ha beteg vagyok, nem vagyok használható, nem is kellek...

— Asszonyi okoskodás. Vagy hiszi az ura, hogy beteg, vagy nem hiszi. Ha hiszi...

— Nem hiszi! Mondja meg neki, doktor úr, hogy nagyon, nagyon beteg vagyok!

Zokogva csuklott vissza, megrázkódott egész testében, hátat fordított a doktornak.

— Mondja, hogy meghalok!

Most egészen elsüllyedt a dunnák közt, eltűnt Tardits elől. A nagy vastag ember tanács-talanul állt az uccácskában és lihegett, mint izgalmában szokott.

— Nonono... Dehogyan mondok én ilyesmit... Legyen okos és mutassa a nyelvét... Nononono...

Óvatosan megérintette a turbános nő vállát, melyet valami meleg hálórékli takart. A hálórékli szinte sistergett, mintha villamosság csap át egy rossz szigetelőn. Tardits visszakarta a kezét, mint akit ütés ért.

— Nononono... Hogyan gyógyítsam meg, ha nem hagyja magát megvizsgálni?

Igazat szólva, mindig elfogultságot érzett, ha úrinőt kellett megvizsgálnia. Ez ritkán adódott, mert Gádoroson az úrinők igen szemérmesek voltak. A hálórékli ritkán került le a testről, legfeljebb végszükség esetén, s akkor is jelenetek árán. Többnyire azonban ily végszükségben is Tardits inkább Pestre küldte betegét. Olykor nehéz lett volna megmondani, ő restelli-e jobban magát, vagy a beteg? Rendesen csak fenyegetés-

nek használta a vizsgálat rémét, mintha valami félelmes műtétről lenne szó. A végén megelégedett avval, hogy a tüdőt meghallgatta, hallgatósóvel, a hálóingen át. Most azonban még a pulzushoz sem fért hozzá. Angyal láthatatlan maradt, csak a kontya csücske borzaskodott ki a turbán árnyában, mint gleccserek alatt egy fekete erdő.

— Legalább a csuklóját adja oda . . . Mégis csak meg kell néznem, ha meg akarom gyógyítani . . .

— Ne gyógyítson meg! Nem akarok meggyógyulni!

— Akkor mért hivatott?

— Azért, hogy mondja meg az uramnak . . .

— Mit mondjak meg?

— Hogy . . . hogy nagyon beteg vagyok. . . .

— Ejnye, ejnye . . . Dehát mért ijesztgessem én az urát? Hiszen még nem is tudom, hogy igazán beteg-e?

— Látja, hogy milyen beteg vagyok!

— Denikve mi baja?

— Rettenetes migrénem van.

— Az még nem betegség . . . Látom, egy kis vörösbort hörpintget.

Az éjjeliszekrényre nézett, ahol egy félpohár sötét gáadorosi állt, az otkolonos üvegce mellett, mint orvosság.

2.

Ez általános gyógyszer volt Gádoroson, Tardits maga is rendelte, minden ellen. Ezúttal sem rosszalta, s a bor kétségtelenül jó idegcsillapítónak bizonyult, már említése is megennyhítette a helyzetet. Tóth Angyal bortermelők ivadéka volt, ami egészen külön emberfajta; a betegben fölébredt a szőlősgazda és háziasszony, aki még félholtan is tudja kötelességét.

— A tavalyiból... egy kortyot, doktor úr! ... Vica, hol vagy? Fuss hamar pohárért! ... Ez a lány is mindig akkor nincs itt, mikor szükség van rá... Talán egy kis piskótával, mártogatva...

Tardits nem kért a piskótából, de a bort szívesen megkóstolta. Lezöttyent a székre az ágy lábánál s a poharat a fény felé tartva, vizsgálta a szoba félhomályában. Keskeny csíkban villant a nemesen áttetsző vörösség. Egymás borára illet kíváncsinak lenni, szőlősgazdáknak, Gádoroson.

Tardits homályosan érezte az élet furcsaságát, amint ott ült e fülledt hálóban, a lecsavart lámpa füstös cilindere előtt csillogtatva a szőlőhegy húsából kiszűrt tavalyi napsugarat. Nem hitt az asszony betegségében, ő maga sokkal betegebb volt páciensénél. Tudta, hogy rákgyanús; nemrég járt fönn Pesten s megnézte magát. Valószínűleg operálni kell... Iparkodott elhessegetni a gondolatot; hisz már a legjobb esetben

sem élhet nagyon sokáig. Elég sívár volt az élete, a kiszikkadt aggszűz nővér mellett, akiért föláldozta éveit. Irigyen gondolt mindenkire, akit otthon házas társ várt, s furcsa tikkadtság lepte meg ebben a házas társi ágyasszobában. Egy-egy pohárkával megiszogatni a pácienseknél: ez volt üdülése, mert ő nem pincézett! Nem volt benne a cimboraságokban, mégcsak nem is tegeződött az urakkal. Különc volt és tudósnak tartották. Most itt ült, egy ital vörösbor csillogásában, s míg a kortyot szakértően forgatta nyelve alatt, lusta szeme önkénytelenül megpihent a formás cseléd egészséges testének gömbölyű vonalain, aki a kályha körül hajladozott a rembrandti világításban.

A koratavaszi csalfa időben a gondos gádorosi háziasszonyok még mindig szükségesnek találták fűteni.

— Eredj ki, Vica, már eleget raktál rá — mondta a »beteg«. — Mit piszmogsz, bugyuta? — Most már nem burkolózott a paplanba, sőt a dunnát is lejjebb csúsztotta lábához. Homlokán fölfrissítette a turbánt egy mosdótálból, mely széken állt előtte; kéjjel nyomkodta bőrére a húst.

— Melegít ám ez a kis borocska — kommentálta a doktor. Az itóka fesztelenebbé hangolta. Félig föl húzta nehéz szemhéjait, s lomhán inteni látszott az ajtó felé, amerre Vica kiment. »Mire gondol az öreg?« tünődött az asszony. Aztán hirtelen megértette: Tardits az urára gondolt és Vicára... »Bár úgy volna!« villant meg

benne egy pillanatra, »legalább nem gyötörne engem. De ezt a bugyutát még arra sem lehetne használni...« — »Jancsi pedig még ehhez is túlon-túl kényelmes«, folytatta a gondolatot... S hangosan fölnyögött, talán hogy a doktort a hely-zetre emlékeztesse.

— Persze, persze — morogta rá Tardits. S buzgón csóválta a fejét, mint valami nehéz esetnél. — De azért mégis jót tett ez a kis vörös-bor — biztatgatta. — Lám csak, most nyugod-tabb. — Lassan elővette az óráját és hozzákészü-lődött a pulzusolvasáshoz. — Hálisten, vége a bolondórának — gondolta.

Az asszony azonban hirtelen fölemelte ujját és az ablak felé hallgatózott. Az uccán ismerős lépések hangzottak.

— Jancsi jön! — susogta. A hangja egészen megváltozott, gyors lett és izgatott, mint egy összeesküvőé. — Mingyárt itt lesz. Úgy-e, doktor úr, megmondja most neki? Mondja azt, hogy én nagy beteg vagyok, hogy nem lehet hozzám nyúlni... Mondja, hogy engem kímélni kell... Úgy mondja meg, hogy szégyelje magát... Igen, vizsgáljon meg, hogy aztán mondhassa, hogy megállapította...

És engedelmesen nyujtotta a csuklóját.

A lépések zaja közelebb jött, ritmusuk összezavarodott a pulzus ritmusával, s mind a kettőbe beleketyegett az óráé. Pár másod-percnyi csönd volt és feszültség. A lépések el-hangzottak.

— Nem ő! De várja meg, most már jönnie

kell. Most mingyárt jönni fog. Mondja neki, hogy halálomon vagyok.

A doktor hirtelen föloldódva, lassan nevetni kezdett, öregesen, fölvilanyozottan, s mint aki rájön a huncutságra.

— Persze, persze, meg is érdemli, hogy megijesszük... Mért jön ilyen későn? Mért megy el hazulról, ha a feleségének migrénje van? Ahelyett hogy ápolná és borogatást rakna a fejére...

Halkan, göcögve mulatott ezen, és megint a pulzus után nyúlt, az órát még mindig a kezében tartva. Az asszony némán feküdt, vékony ajkait összeszorította, csak ütőere felelt az orvosnak, változatlanul izgatott ütemmel. Minek beszélni, úgysem tud elmondani semmit! Mondja tán, hogy ő nem lesi türelmetlen az urát, nem kívánja, hogy minél előbb hazajöjjön, épp ellenkezőleg? Csak maradjon, csak szórakozzon, legalább addig sem gyötri őt! Egynéhány nap óta megint tűrhetetlen volt a levegő köztük... Jancsival időnként nem lehetett bírni... Csak legalább beteg volna, súlyos, igazi beteg, akkor talán megkönyörülne rajta és békén hagyná... Csak evvel a Tardits doktorral tudná megértetni magát!...

Dehát ez lehetetlen, hogyan is remélhette? Hiszen még az anyjával sem tudna beszélni erről...

Most hirtelen a régi időkre gondolt, illedelmes és házimunkákban eltelt hosszú lányságára, mely elvette tőle az öröm ízét; emlékezett, hogy

félt az orvostól kicsi korában, a világért sem akarta engedni, hogy megnézzék a torkát! De hát mindenen át kell esni, lehetőleg a szokások betartásával és az illedelem megóvásával. Eszébe jutott, amit az anyja szokott mondani: »az élet nem arravaló, hogy élvezzük, hanem hogy a kötelességünket teljesítsük.« Most megint oly végtelenül hosszúnak tűnt föl előtte az idő, amíg az orvos vizsgálja, mint akkor: alig bírta kivárni, hogy a csuklóját elérhesse.

Végre becsukta óráját és visszatette zsebébe.

— Hm... hm... — mondta. — A pulzusa elég gyors. — Tardits nagy mester volt a fontoskodó hümmögésekben. — Egyszer föl kellene menni Pestre és alaposan megvizsgáltatni az idegállapotát. — Ez csak olyan frázisnak volt szánva, amit időnként mondani szokott a pácienseinek, s amit sem ő, sem azok nem vettek nagyon komolyan. — No most majd fölírok valamit és holnapra semmi baja.

Az asszony sóhajtva adta meg magát a sorsnak. Belátta, hogy nem lehet változtatni.

— Menj, Vica, nézd meg, van-e az asztalon toll és tinta? — rendelkezett, becsöngetve a lányt. Az élet arravaló, hogy a kötelességünket teljesítsük: elsősorban a háziasszonyi kötelességet. Míg Vica lomha és ringató lépésekkel vezette a doktort, az ablak alatt is újból lépések hangzotak; ezúttal csakugyan Jancsi az... Most minden kezdődik újra, mintha semmisem történt volna!... Ó Istenem, hát lehet ez? Van asszony, aki bírja ezt? Meddig fognak még így élni, mi

lesz ennek a vége? Talán ha gyereük volna, minden másképp volna. Jancsinak lehetetlen megmagyarázni, a férfiak csak a kívánságaikra gondolnak. Sohasem fogja megérteni, hogy ő nem olyan fajta... hogy vele nem lehet ezt...

Jancsi már itt is volt, nagy sebbel-lobbal jött be a tornácon, mint mindig, már messziről lehegett hallani a lelkendezését.

— Ki van itt? A kedves doktor bácsi van itt? No, éppen jókor, az asszony úgyis folyton idegeskedik. Vica, hamar, bort hozzál és poharakat! Nemcsak tinta kell a doktornak, hanem jobbfajta lé is, nincs igazam? Hogyan, már koccintottak? Szép dolog, az ember ki se teszi a lábát és a felesége itt a doktorokkal koccintgat! No, jöjjön vissza, doktor bácsi, csak nem akar még elmenni? Az ember örül, hogy egy ilyen tudós emberrel beszélgethet... Jöjjön és nyugtassa meg a beteget! Mit? hogy migrénje van? Mondja neki, doktor úr, hogy szeresse kicsit az urát és elmúlik!

Nagyot kacagott a szóhoz, kedélyesen, ön-elégedetten. Lehajolt az ágy fölé és homlokon csókolta a feleségét.

— Mondja, kedves doktor úr, látott még egy ilyen jó házasságot, mint a mienk?

3.

Jancsi kitámolygott a verandára. Úgy jött ki a saját házából, mint egy száműzött, egy kiutasított. Egészen el volt keseredve.

— Az istenét neki, — morfondírozott — az ember még a saját feleségéhez sem nyúlhat hozzá! Pedig milyen szépen bántam vele, szőrmébe, mint egy mérges kis állattal... A Szűzmáriáját, hogy neki migrénje van! Mindig van neki valami baja. Hé, Vica, hol vagy Vica? Kelj föl, az istenedet!

Egészen tavaszi volt a levegő, és jól esett a migrénes szoba fülledtségéből visszajutni a szabadba; milyen bolondság most még fűteni! Jancsi az izzadtságot törölgette homlokáról. A holdvilág most kelt föl, a régiek »szűz Dianája«; messziről cigányzene hangzott és Jancsi egy pillanatra arra gondolt, hogy visszamegy a kaszinóba. Dehát kecsmázzon, mint a Gózsy Pepik, mikor háza van, felesége és olyan bora, amilyen a kaszinónak sohasem lesz? Jancsi igazában nagyon távol volt attól, amilyennek Gizella, a Tardits doktor nővére képzelte. Nem lehetett kívánni önála rendesebb, otthonülőbb hajlamú embert. Az Isten is férjnek teremtette. Mikor megnősült, azt hitte, hogy most már végkép megoldotta életét. Magánál idősebbet vett el, nagyon komoly, jólnevelt úrilányt, tartózkodót és illedelmest; őt az ilyenek vonzották. Nem szerette az afféle kelekótyákat. Ha jókedv, ke-

dély kellett, abból jutott neki elég, adhatott belőle másoknak. Eleinte nem is volt semmi baj, minden úgy ment, ahogy kellett, csak éppen hogy a gyerek hiányzott. Ezt még el lehetett viselni. A nap eltelt hivatalban és a kaszinóban; nyáron elfoglalta a szőlőbejárás, a bortermeles sok gondja. De az istenit, vagy van felelése az embernek, vagy nincs! Jancsi napról-napra jobban úgy érezte, hogy nincs. Türelmes volt a végletekig, gyöngéd is, ő igazán tisztelte az asszonyt! Az istenit neki! Ennek az asszonynak nem kell férfi, még megszégyeníti őt, rápirít, mint valami suhancra, akinek csak aljasságok járnak az eszébe.

— Hé, Vica, hozz még bort!

Jancsi el volt szánva, hogy magában iszik, mint az ökör. Úgy érezte, hogy megrabolták, elrontották az életét, megalázták férfiúi méltóságában. A dolog mindig rosszabb lesz, az asszony most már sértésnek tekinti azt is, ami azelőtt egészen természetes volt, sőt csak férji udvariasság, kedvesség; lassanként már semmit meg nem enged neki. Micsoda szemérem, az istenit! Igazi »Angyal«: ominózus név!

— Se nem különösen szép, se nem valami gazdag, és már öregszik is, és mégis így hagy könyörögni, napról-napra. Megalázom magam, térden csúszok előtte, mint egy kölyök! Mit csináljak? — sóhajtott hangosan. Válasra még csak gondolni sem lehetett Gádoroson, az igazán végső eset lett volna, s csak nem szégyenítheti

meg magát avval, hogy ilyen okból válik? Egy ember, aki a saját feleségét nem tudja megkapni! Mást keressen? De kit? Gádoroson ez nem volt könnyű probléma, itt az élet házasságra volt berendezve, ami ezenkívül létezett, az csupa szenny és alacsonyság és különben is, ez nem menne oly símán, ez az egész élet fölfordulását jelentené, tragédiát, a világ nyelvére kerülést, aminél semmi sem lehetett iszonyúbb egy gádorosinak! Nem is tudta volna, hogyan kezdjen ilyesmibe, az ő helyzetében, micsoda arccal, hisz a házassága a legjobb házasság, maga szeretett erről beszélni, nem az imént mondta-e Tarditsnak is? Cselédekhez menjen? Az már az utolsó! Mindig megvetette az olyan embereket. Bár nagyon helyeselte, hogy a felesége csinos cselédeknek fogad. Jobban esik ránézni, nem igaz? — Dehát erre szoruljak én, mint egy kamasz?

Hol lehet az a lány?

Lement az udvaron át, minden óvatosság nélkül gázolva a sárban, nem bánta, ha a cipője sáros lesz is. A szomszéd udvarban egy kutya kezdte rá az ugatást. A saját kutyája felelt neki, az ólból. Kényelmes dög, csak úgy álmában vakkantat. Azt álmodja, hogy el akarják venni tőle a déli velőscsontot, amit a vackában őriz. Jancsira most a kutyaugatás is érzelmesen, bánatosan hatott. Soha még nem sajnálta így magát mint ez estén. Ez a tavaszias levegő is egészen elérzékenyítette, valami nedves volt benne, mintha könnyekkel lenne átitatva, a hold

aranyosan és árván lengett az égen. Jancsi a pince felé tartott, hogy maga hozzon föl bort magának. Hányszor tette meg ezt az utat, már diákkorában is, amikor apja küldözgette le, ki nagy délutáni borozásokat rendezett vendégeivel a verandán! Hányszor fogja megtenni még késő vénkoráig, amikor talán egyedül borozgat már s üdülése, szórakozó sétája lesz az időnkénti pincébejárás, plédde és meleg házisapkában, mint a Döme bácsinak . . . Az igazi jó borai itt voltak, amiket régiebb évekből őrzött, kisebb mennyiségben, nem eladásra szánva . . . Azokat nem hagyta kinn a szőlőben . . . S az igazi élete is itt volt, lelkileg sohasem távozott ebből a házból. Még mikor Pesten, az egyetemen volt is, minden szabad idejét itthon töltötte, s csak a hazai hírek érdekelték. Nem is érintkezett mással, csak gádorosi fiúkkal, az ablaka közt gádorosi elemózsiát tartogatott, s persze Pesten is gádorosi bort ittak. Sággy Ferkóval, Rácz Józsoval tettek egy kompániát, egy józsefvárosi kiskocsmába jártak, amelynek gádorosi volt a tulajdonosa.

A kutya ismét fölfordult házában. Pici szélrohamok jöttek s megrázták a rügyező bokrokat. A bokor verte a kutyaház falát és a kutya morgott. Az ég is elsötétedett, a hold paplant húzott a nyakára és borogatást tett a homlokára, akár az a szemérmes asszony odabent. »Igen«, gondolta Jancsi, »igazában azért szenvedek, mert hűséges vagyok, mert nem akarom megcsalni a feleségemet.« Dehát ilyen hűséges

volt már ő: asszonyhoz, házhoz, városhoz, pénzhez... Így született, ilyen a természete.

— Lehet engem ezért büntetni? — kérdezte keserűen. Az asszony épp ily keserűen kérdezte bent az ecetszagú hálósobában, ecetbemártott törülköző alatt: »Lehet engem büntetni, mert...?« Igazában miért? Mert szemérmes. Mert nem tud más lenni, mint amilyennek nevelték Gádoroson. Leküzdhetetlenül, gyógyíthatatlanul szemérmes.

Ha a szemérem és hűség találkozik: micsoda házasság az? Micsoda mitológiai frigy? S micsoda átok teszi, hogy ez a frigy, helyett hogy »szelid szeretet és szende boldogság« melegágya lenne, csupa gyűlölet és kínlódás lett? Igen, mert a szemérem gádorosi szemérem volt és a hűség gádorosi hűség... Csupa gyávaság, kényelemszeretet, megszokás és illedelem...

Hirtelen éles csöngetyűhang hasított bele a tavaszi estébe. A megrántott csengő drótjai csikorogva surolták a falat. »Az asszony is Vicát keresi«, gondolta Jancsi. »Az asszony nem alszik.« Vica azonban aludt a konyhában. Az asszony türelmetlen volt, újra és újra megrántotta a csengőt. Ebben a házban mindenki Vicát kereste. És senkisem aludt, csak Vica aludt. A konyhaasztalra borulva aludt, a töröttüvegű konyhalámpa mellett, a haja már le volt eresztve és szétterült az asztalon. A lámpa füstölt, rettenetesen füstölt, a lángja fölтарajlott, mint egy kakastaraj és libegett a léghuzatban, mint egy mérges kis legyező. Az üveg csupa korom volt

már és a füstpillangók szálltak, szálltak, s beborították az asztalt, a leány arcát, a mosogatni kitett edényeket, halkán, puhán, mint egy fekete havazás. A leány álmodott. Azt álmodta, hogy a falujában van, a templomban, a nagymiséen. És a tisztelendő úr misézik, és énekel, és nagy hangon őt szólítja és a nevét mondja: »Vica! Vica!« Különös módon a tisztelendő úr hangja hasonlított a tekintetes úr hangjához. »Vica, hozz bort!« A teste azonban vaskos volt, nehézkes, mint a Tardits doktoré... És az oltári gyeritya égett és a tömjénfüst szállt. Neki kellett bort hozni az oltárra. Közben a csengők szóltak. Újra és újra szóltak a csengők; élesen, hasítón; de kívül, a templom körül, sötét erdő volt, és a fenevadak ordítottak és a kutya ugatott.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM

	Oldal
Tó a hegyek között	5
Hatholdas rózsakert	22
Káp Isten	106
Trucclyuk (Boudoir)	113
Egy biztos nyár	121
Két fantázia	
I. A Kristóf-darazsak	128
II. A »kutya«	134
Házaspár, Gádoroson	140

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ATHENAEUM NOVELLASOROZATA

Körmendi Ferenc: TÓPARTI MUZSIKA
Heltai Jenő: UTAZÁS ENMAGAM KÖRÜL

Hunyady Sándor: AZ ÖTPENGŐS LEÁNY

Móricz Zsigmond: KOMOR LÓ

Gelléri Andor Endre: KIKÖTŐ

Zilahy Lajos: FEHÉR HAJÓ

Szép Ernő:

SZERETNÉM ÁTÖLELNI A VILÁGOT

Kemény Simon: ÖRDÖGÖK, TÜNDÉREK

Karinthy Frigyes: NEVETŐ BETEGEK

Földi Mihály: URAK ÉS SZOLGÁK

Tersánszky J. Jenő:

KAKUK MARCI SZERENCSEJE

Nádas Sándor: NEGYEDSZER FÉRJNÉL

Heltai Jenő: HOL HIBÁZTAM EL?

Laczkó Géza: SÁNTA ÁMOR

Kárpáti Aurél: A BAGOLY

Pap Károly: IRGALOM

Hunyady Sándor: A VÖRÖSLÁMPÁS HÁZ

Szitnyai Zoltán: BENN A BÁRÁNY

